

**AĞLAR BABA'NIN HAYATI, ESERLERİ VE
TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ**

Muhammet Nayir AKBURAK

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN

2019

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AĞLAR BABA’NIN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

(Ağlar Baba’s Life, Personality, Works and Sufistic Views)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Nayir AKBURAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN

Bayburt

Kasım, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN danışmanlığında 152108041 numaralı Muhammet Nayir AKBURAKtarafından hazırlanan “Ağlar Baba’nın Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri” konulu bu çalışmatarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ağlar Baba’nın Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

06/11/2019

İmza

Muhammet Nayir AKBURAK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AĞLAR BABA'NIN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Muhammet Nayir AKBURAK

Kasım 2019, 94 sayfa

Ağlar Baba, Osmanlı'nın son dönemleri olan XIX. ve XX. yüzyılda Bayburt'un Siptoros (Oruçbeyli) köyünde doğmuş ve ömrünü hep bu yörede geçirmiş, önemli bir mutasavvıf, şair ve âlimdir.

Ağlar Baba icazetini, Nakşibendi tarikatı temsilcilerinden olup vefat eden dedesi İrşadî Baba ve Erzincanlı Vehbi Hayati'nin rûhaniyetlerinden almıştır. Bundan dolayı Ağlar Baba Bayburt'ta Üveysi yolla Nakşibendi tarikatının hem müridi hem de mürşidi olmuştur.

Dedesi İrşadî Baba'nın yarım bıraktığı manzum *Kıyas-ı Enbiya* adlı eseri tamamlamış, bunun yanında tasavvufî görüşlerini yansıttığı, *Tasavvuf Mesnevisi*, *Ebyat-ı Ağlar Baba (Ağlar Baba Divanı)* ve *Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi* isimli eserler kaleme almıştır. Sevgi eksenli bir tasavvuf anlayışını benimseyen Ağlar Baba, yaşadığı çağda yöresindeki insanları irşad etmiş, insanların zihinlerinde ve gönüllerinde iz bırakmıştır.

Bu çalışmada, Ağlar Baba'nın hayatı, tasavvufî, ilmî, edebî şahsiyeti, eserleri ve tasavvufa dair görüşleri incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ağlar Baba, Bayburt, İrşadî Baba, Nakşibendi, Tasavvuf.

ABSTRACT

POSTGRADUATE THESIS

AĞLAR BABA’S LIFE, PERSONALİTY, WORKS AND SUFİSTİC VIEWS

Muhammet Nayir AKBURAK

November 2019, 94 page

Ağlar Baba is an important sufi, poet and purchase who was born in Siptoros (Oruçbeyli) village of Bayburt and spent his all life at this region during XIX. and XX. Centuries recent periods of ottoman.

Ağlar Baba took his ratification from Erzincanlı Vehbi Hayyati’s and İrşadî Baba’s numinous characters who was his gradfather and one of the numbers of Nakşibendi cult. Therefore Ağlar Baba became both disciple and guide of Nakşibendi cult.

He completed poetic work “ *Kısas-ı Enbiya*” his grandfather left incompleated, besides that he wrote out some literary works expressed his own sufustic opinious like “ *Tasavvuf Mesnevisi, Ebyat-ı Ağlar Baba (Ağlar Baba Divanı) ve Tefsir-i İnnanzelnâ ve Şem’ûn Gâzî Mesnevisi*”. Ağlar Baba adopted a sufistic way of love, showed the true path to people during his age and region and left a trace in people’s mind and heart.

In this study, the life of Ağlar Baba, his sufistic, scientific and literary character tried to be pointed out by analysing his works and views about sufism.

Key Words: Ağlar Baba, Bayburt, İrşadî Baba, Nakşibendi, Sufism.

ÖNSÖZ

İlim ve ahlâk, bir milletin veya bir ferdin geleceğine umutla, sevinçle bakabilmesi için vazgeçilmez iki temel unsurdur. Tasavvuf ise; bu iki unsuru birleştiren, zamanla gelişerek, değişerek kendine has kurallar belirleyip bağımsız bir ilim dalı olmuştur. Bu ilim, İslâm'ın yayılmasına ve yaşanmasına çok büyük katkılar sağlamış ve özellikle Anadolu'da İslâm'ın çok hızlı bir şekilde ilerlemesine vesile olmuştur. Küçük bir şehir olan Bayburt da tasavvuftan nasibini almış ve tasavvufa hizmet eden önemli şahsiyetler yetiştirmiştir.

Biz bu çalışmamızda, tasavvuf alanında yaşantısı, ilmî ve eserleri ile Bayburt ve civarında derin izler bırakan Bayburtlu mutasavvıflardan Ağlar Baba'yı ele aldık. Bu süreçte elimizden geldiğince ilk elden kaynaklar toplamaya, bulduğumuz verilerin doğruluğuna, çalışmayı anlamsız kılabilecek her türlü eksiklikten uzak olmaya ve sunduğumuz fikirlerimize son derece dikkat ettik.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, yöntemi ve amacı, müellifin yaşadığı dönemde Bayburt şehrinin tarihi, kültürel, ekonomik, sosyal, ilmî ve dini durumu hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Ağlar Baba'nın hayatı ve şahsiyeti hakkında eksik bırakılan birçok yer tamamlanmaya çalışılmış, kendi ifadesi ile "Allah ilham buyurdu, ben de yazdım." dediği, Osmanlı Türkçesi, kendi el yazması olup ve hepsi tek nüsha halinde, çoğu manzum tarzda yazılmış dört önemli eserinin muhtevası ve özellikleri sunulmuştur.

İkinci bölümde ise Ağlar Baba'nın özellikle *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eserinde yer verdiği tasavvufî görüşleri, bu görüşlerin önemi, mesajları, hem Ağlar Baba'nın kendi eserlerinden hem de tasavvuf alanında itibar görmüş klasik ve yeni eserlerden istifade edilerek tespit edilip, herkesin anlayacağı şekilde ortaya konulmuş, sonra da elde edilen sonuçlar aktarılmıştır.

En büyük temennimiz, ortaya koyduğumuz bu çalışmanın, ihmal edildiğini düşündüğümüz Bayburt'un ve İslâm Kültürünün önemli şahsiyetlerinden Ağlar Baba'nın tanıtılmasına katkı sağlamasıdır.

Çalışmamızın bu seviyeye gelmesinde, düşünceleri ve tecrübesi ile bizlere yön veren, çalışmamıza katkı sağlayan başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Özkan'a, yardımcı kaynakların tedariki konusunda yardımlarını esirgemeyen Fırat Altuntaş'a, Hasan Kaymaz'a,

Çalışmam boyunca beni asla yalnız bırakmayan, eşim Rabia Kaymaz Akburak'a ve kızım Eslem Akburak'a en samimi duygularımla minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Muhammet Nayir AKBURAK

Bayburt 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞLAR BABA'NIN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	6
1.1. HAYATI.....	6
1.1.1. Doğumu	6
1.1.2. Adı-Soyadı	6
1.1.3. Soyü	7
1.1.4. Evliliği ve Çocukları	8
1.1.5. Kişiliği	9
1.1.6. Vefatı ve Defni.....	11
1.1.7. Bazı Kerametleri	12
1.2. ŞAHSİYETİ	15
1.2.1. Tasavvufi Şahsiyeti.....	15
1.2.1.1. İntisabı	15
1.2.1.2. İcazeti ve Mürşidleri.....	16
1.2.1.2.1. Dedesi İrşadî Baba.....	18
1.2.1.2.2. Terzi Baba.....	20
1.2.1.2.3. Erzurumlu İbrahim Hakkı.....	22
1.2.1.2.4. Hacı Ferşad Efendi	24
1.2.1.3. Halifesi Maksut Efendi	26
1.2.1.4. Ağlar Baba'nın Tarîkatı	28
1.2.1.4.1. Nakşibendi Tarîkatı	28
1.2.1.4.2. Üveysi Metodu	30
1.2.2. İlmî Şahsiyeti	32
1.2.2.1. Tahsili.....	33
1.2.2.2. Hocaları	34
1.2.2.2.1. Ahmet Küşadî.....	35
1.2.2.2.2. Müftü M. Fahreddin (Kumbasar) Efendi.....	36

1.2.2.3. Talebeleri.....	36
1.2.2.3.1. Oğlu Ahmet (Baba) Battal.....	37
1.2.2.3.2. Seyfettin Yıldız.....	39
1.2.3. Edebî Şahsiyeti	39
1.3. ESERLERİ.....	43
1.3.1. <i>Kısas-ı Enbiya</i>	44
1.3.2. <i>Ebyat-ı Ağlar Baba</i>	46
1.3.3. <i>Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem 'ûn Gâzî Mesnevisi</i>	47
1.3.4. <i>Tasavvuf Mesnevisi</i>	49
İKİNCİ BÖLÜM	
AĞLAR BABA'NIN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ.....	51
2.1. DÖRT İLİM.....	52
2.1.1. Şer'at	53
2.1.2. Tarîkat.....	53
2.1.3. Hakîkat.....	54
2.1.4. Mârifet	55
2.2. AKIL VE AKLIN CÜZLERİ	55
2.3. KALP	58
2.4. RÛH	60
2.5. ZİKİR VE ZİKRİN ÂDABLARI.....	61
2.6. NEFİS	63
2.6.1. Nefsin Mertebeleri	64
2.6.1.1. Nefs-i Emmâre	65
2.6.1.2. Nefs-i Levvâme	66
2.6.1.3. Nefs-i Mülheme.....	67
2.6.1.4. Nefs-i Mutmainne	68
2.6.1.5. Nefs-i Râziyye.....	69
2.6.1.6. Nefs-i Marziyye.....	69
2.6.1.7. Nefs-i Sâfiye.....	69
2.6.1.8. Nefs-i Rahmâni	70
2.7. DÖRT ADÛ (ADUV).....	71
2.7.1. Şeytân.....	71
2.7.2. Nefs-i Emmâre	73
2.7.3. Hubb-i Dünyâ	73
2.7.4. Sû-i Zan.....	75
2.7.4.1. Nefsin Hevâsı	77

2.8. RİYÂZET	78
2.8.1. Mide	79
2.8.2. Az Yemek	80
2.8.3. Az Konuşmak	80
2.8.4. Az Uyumak	81
2.9. MÜRŞİD	81
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	84
EKLER:	89
ÖZ GEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

AÜ.	: Ankara Üniversitesi
BAKÜTAM.	: Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi
Bk.	: Bakınız
BÜ.	: Bayburt Üniversitesi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Ks.	: Kaddesallahu Sırrahu
no.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
S.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDK.	: Türk Dil Kurumu
Ter.	: Tercüme
Vb.	: Ve benzeri
V.dğr.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Tarikatler ve tarikat temsilcileri, Bayburt ve yöresinde tasavvuf hayatın şekillenmesine katkı sağlayan en önemli iki unsur olmuştur. Bu tarikatlerin en başında da Nakşibendi tarikatı gelmektedir. Bayburt'ta XIX. yüzyılın sonundan XX. yüzyılın ortalarına kadar Nakşibendi tarikatının en önemli temsilcilerinden birisi de Ağlar Baba'dır. Lakin tasavvuf alanında Bayburt'ta ve farklı yörelerde çok büyük izler bırakmasına rağmen hayatı ve eserlerine dair çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu eksikliği gördükten sonra bir Bayburtlu olarak bizler de bu çalışmayı bir görev bildik. Tüm bu sebepler dairesinde çalışma konumuzu da Ağlar Baba'nın hayatını detaylı bir şekilde ele almak, tasavvuf alanına dair kaleme aldığı eserlerini tanıtmak ve tasavvufi görüşlerini gün yüzüne çıkarmak olarak belirledik.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızın gerçek, objektif, sağlıklı bilgiler sunması ve bilimsel alanda yer bulması için Ağlar Baba hakkındaki tüm bilgileri büyük bir titizlikle inceleyip araştırdık. Ağlar Baba'nın hayatı, şahsiyeti ve eserleri üzerine çalıştığımız bölümde ortaya verdiğimiz bilgiler, öncelikle Ağlar Baba'nın eserlerinden, hakkında yazılmış ve çalışılmış kaynaklardan, ailesinden ve onu tanıyanlardan istifade edilerek ortaya konulmuştur.

Ağlar Baba'nın tasavvufa dair görüşlerinin bulunduğu bölümdeki bilgiler ise başta Ağlar Baba'nın *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eseri olmak üzere, diğer eserlerinden, tasavvuf alanındaki klasik eserlerden, Arapça ve tasavvuf terimleri sözlüklerinden istifade edilerek açıklanmıştır.

Çalışmanın Amacı

Tasavvuf, Bayburt ve yöresinde birçok insanın doğumundan ölümüne kadar ki süreçte müslüman kimliğine, gündelik hayatına kısaca her alanına nüfuz etmiş, önemli bir yeri olan ilimdir. Bu nedenle tasavvufa ve bu ilmî yaşatan şahsiyetlere karşı halk büyük saygı ve sevgi göstermiştir. Ağlar Baba da insanların göstermiş olduğu bu sevgi ve saygıya mazhar olmuş büyük şahsiyetlerden birisidir. Bu kadar çok sevilen ve sayılan, Bayburt'ta çok önemli bir yere sahip olan Ağlar Baba'nın ve eserlerinin üzerine yapılan bilimsel çalışmaların yetersiz olması, bu alanda çalışma yapmamıza ve çalışmamızın amacını belirlememize yön veren en temel etken olmuştur.

Çalışmamızın amaçları şunlardır:

- Ağlar Baba'nın hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında detaylı bilgiler veren ve bu alanda var olan bir eksikliği, boşluğu giderecek bilimsel bir çalışmayı akademik dünyaya kazandırmak,

- Ağlar Baba'nın tasavvufa dair görüşlerini, başta *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eseri olmak üzere diğer eserlerinden, bu alanda yazılmış klasik ve yeni eserlerden istifade ederek herkesin ilk okuyuşta anlayabileceği tarzda açıklamak,

- Bayburt'ta tasavvuf, şiir, dini hayat vb. konular üzerine araştırma yapacaklara kaynak olarak istifade edecekleri bir çalışma bırakmaktır.

XIX. Yüzyılın Sonlarından XX. Yüzyılın Ortalarına Kadar Bayburt

Çalışma konumuz olan Ağlar Baba'yı daha iyi tanımak ve anlamak için yaşadığı yer olan Bayburt ve yaşadığı döneme denk gelen XIX. ve XX. yüzyıldan bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Bayburt ve yöresi, eski çağlarda Hurri, Urartu, Haldiler ve Bizans egemenliğinde kalmış ve Selçuklular zamanında Türk hâkimiyetine girmiş, Saltuklu, İlhanlı, Eretnalı ve Akkoyunlular'dan sonra 1514 Çaldıran Seferi akabinde Osmanlı topraklarına dahil olmuştur.¹

1828-1829 ve 1916-1918 Rus işgaline uğramış, özellikle ikinci Rus işgali esnasında İç Anadolu'ya göç eden halk, 21 Şubat 1918 tarihinde Bayburt'un düşman işgalinden kurtulmasıyla birlikte geriye dönmüştür. 1927 yılına kadar Erzuruma bağlı olan Bayburt, bu tarihte Gümüşhane'ye bağlanmış ve 21.06.1989 tarihinden itibaren 3578 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur.²

Bayburt, Osmanlı-Rus harbine kadar çok gündemde olmayan sakin, huzur dolu bir şehir olmuştur. Lakin Osmanlı-Rus harbiyle birlikte hem vatanı koruma konusunda gösterdiği kahramanlıklar ile hem de Rus ve Ermenilerin halka yaptıkları eziyetler ile tarih sayfalarında yerini almıştır.

Çalışmamızın konusu olan Ağlar Baba'da Bayburt'un Oruçbeyli (Siptoros) köyünde dünyaya gelmiştir. Oruçbeyli köyü ise Bayburt merkeze bağlı, ilin kuzey batısında, Erzincan-Kelkit yolunun 20-25 km'sinde Sünür ovasında, düz bir alana kurulmuş bir köydür. Köyde cami, Kur'an kursu ve okul mevcuttur. Köyden göç edenlerin birçoğu genelde İstanbul ve çevresine yerleşmişlerdir. Köyün ekonomik geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.³

¹ Yunus Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari Ve Demografik Yapı)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 17.

² Ferudin Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve köyleriyle Bayburt* (İstanbul: Nef Yayınları, 2014), 86, 87, 88.

³ Hacıhasanzade, *Bayburt*, 295.

Sosyal Durum: 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında, Bayburt bu savaş esnasında Rusların işgaline uğramış ve yaklaşık elli gün işgal altında kalmıştır. Çekilme kararı alan Ruslar başta kale olmak üzere şehrin pek çok yerini tahrip etmişlerdir.⁴

1893-1894 yıllarında Bayburt, Gümüşhane, Bitlis ve Erzurum başta olmak üzere Doğu Anadolu bölgesinde iki yıl üst üste kuraklık meydana gelmiş, bu kuraklık halk üzerinde büyük bir etkiye neden olmuş ve insanların bir kısmı geçimlerini temin etmek için başta Trabzon olmak üzere Malatya, Sivas ve Amasya'ya göç etmişlerdir.⁵

1895 Ermeni olayları, Bayburt'ta müslüman halk ile birlikte yaşayan Ermeniler, her daim fırsat aramış ve fırsatını buldukları anda halk arasında infiale neden olan olaylar çıkarmayı başarmışlardır. Bu olaylar, I. Dünya Savaşında Rus işgali sonrası, Ermeniler tarafından icra edilen mezalimin başlangıç noktası olması bakımından da önem arz etmektedir.⁶

1916-1918 yılları arasında Ruslar Bayburt'u işgal etmiştir. Bu işgalde Ruslardan ziyade Bayburt'ta ikamet eden Ermeniler halka çok büyük zulümler yapmıştır. Bu işgal esnasında da Bayburt'tan göçler meydana gelmiştir. Ağlar Baba'nın Bayburt'tan kısa süreli ayrılışının bu işgal esnasında olduğu kuvvetle muhtemeldir.

İşgaller, kuraklık vb. etkenler sonucu Bayburt halkı XIX. yy. sonu ve XX. yy. başlarında özellikle göç ve geçim konusunda çok zorluklar yaşamıştır.

Siyasi-Askeri Durum: XIX. yy. ve XX. yy. Osmanlının çöküş dönemini ve Cumhuriyetin kuruluş dönemini kapsadığı için siyasi olarak çok değişken ve askeri olarak çok hareketli bir dönem olmuştur. Bu hareketlilik Bayburt'ta da etkili olmuştur. Bayburt'ta siyasi ve askeri olarak ortaya çıkan bazı olaylar şunlardır:

1. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı
2. 1895 Ermeni olayları
3. 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı
4. 1916-1918 Rusların Bayburt'u işgali
5. 1918 Bayburt'un düşman işgalinden kurtuluşu
6. 1919 Şeyh Eşref ayaklanması⁷

⁴ Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt*, 40.

⁵ Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt*, 44.

⁶ Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt*, 48-53.

⁷ Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi* (Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları, 2000), 60-112.

Kültürel ve İlmî Durum: Bayburt çok kadim bir kültüre sahiptir. Özellikle halk arasında kültürel anlamda bazı uygulamalar hala devam etmektedir. Giyim tarzı, misafir ağırlama, köy ve mahalle odaları (konakları), aile vb.

Bu dönemde Bayburt insanının hem erkek hem de kadın olarak giyim tarzları, erkekler de geniş kumaş pantolonu, fes ya da sarık, kadınlar da ise çarşaf, ehram gibi tüm bendeni örten kıyafetlerdir. Aile yapısı genelde anne-baba ve çocukların yanı sıra aile büyüklerindeki bir arada yaşadığı geniş aile yapısı şeklindedir. Bu aile yapısı kültürün aktarılmasında ve gençlerin yetiştirilmesinde önemli rol almıştır. Aile içerisinde ilk söz hakkı ve otorite erkeğe ait olmuştur.

Köy ve mahalle odaları, kültürün yaşanması ve aktarılmasında, eğitimin gerçekleştirilip canlı tutulmasında son derece önemli bir rol üstlenmiştir. İlk başlarda genelde cenaze ve düğün odası, misafirlerin konaklayacağı yer olarak kullanılmış, sonradan ise köy toplantılarının, dini sohbetlerin, şiir dinletilerinin yapıldığı, ilmî açıdan saygın ve değerli insanların halka hitap ettiği yerler olarak kullanılmışlardır.

Bayburt'ta medrese gibi eğitim kurumlarının evveliyatı XII. yüzyıla kadar uzanmaktadır.⁸ Osmanlı'nın son döneminde çok sayıda, medrese ve kütüphane insanlara hizmet etmiş fakat çoğu işgaller nedeniyle tahrip edilmiş ya da tamamen yıkılmışlardır. Bu eğitim kurumları, alanlarında çok iyi eğitim görmüş ve insanlara faydalı olmuş birçok âlim yetiştirmiştir.

Bu eğitim kurumlarından, buralarda yetişen ve ders veren hocalardan bazıları şunlardır:

Yakutiye Medresesi, Mûsâviye Medresesi, Bayburt Kütüphanesi, Sünür Medresesi, Pulur Medresesi... Müftü Mehmed Said Efendi, Müftü Muhammed Fahreddin Efendi, Hoca Ahmed Hasbi Efendi, Müftü Nâzım Efendi...⁹

Ağlar Baba'nın eğitiminde, yukarıda yer verdiğimiz medreselerden, Bayburt merkezde bulunan medreselerin ve hocalardan da Muhammed Fahreddin Efendi'nin katkısı çok büyüktür.¹⁰

Dini ve Tasavvufî Durum: Malazgirt savaşı ile Anadolu'da İslâm hızla yayılmaya başlamıştır. Özellikle Türkmen akınlarının İslâm'ın yayılmasında etkisi çoktur. Bu akınlar Yesevî Dergâhı'ndan alınan emirler doğrultusunda gerçekleşmiştir. Akınları gerçekleştirenlere "Anadolu Erenleri ya da Horasan Erenleri" denmiştir. Bu akınlar Bayburt'a da yapılmış,

⁸ Yakup Mahmutoglu, "Osmanlı'nın Son Döneminde Bayburt'ta İlmî Hayat" *Tarihi ve Kültürü İle XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Bayburt, 28-30 Mayıs 2014) haz. Selcan Koçaslan v.dğr., (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015), 379.

⁹ Mahmutoglu, "Osmanlı'nın Son Döneminde Bayburt'ta İlmî Hayat", 380-390.

¹⁰ Bk. s. 35, 37.

akınları yapan erenlerden bazıları burada yaşamaya devam etmiştir. Bu erenler, Bayburt'ta dini ve tasavvufî alana önemli katkılar sağlamış, aynı zamanda da katkı sağlayacak nesiller yetiştirmiştir. Bu erenlerden bazıları; Ya'kub Abdâl, Dânişmend Gâzi ve Seydî Yâkub'dur.¹¹ Her birinin ismiyle anılan köyler hala günümüzde mevcuttur.

Tasavvufta çok büyük bir yeri olan Fütüvvet teşkilatının Anadolu'da ki yansıması Ahilik teşkilatıdır. Bu teşkilat Mevlânâ'nın müridlerinden biri olan Ahi Emîr Ahmed-i Zencani'nin hizmetleri ile XIII. ve XIV. yüzyılda Bayburt'ta da etkisini göstermiştir.¹² Yine XIV. yüzyılda dini ilimler alanında çok büyük bir âlim olan ve birçok tanınmış âlim yetiştiren Ekmelü'd-din Bâberti'nin Bayburt'a dini anlamda çok büyük katkıları olmuştur.

Yukarıda yer verdiğimiz bilgiler ışığında şöyle diyebiliriz:

Bayburt hem tasavvufî hem de dini alanda kadim bir kültüre sahiptir. Bu kültür, XIX. ve XX. yüzyılda da kendini göstermiştir. Bu dönemde de din ve tasavvuf alanında öne çıkan isimler olmuştur. Bu önemli isimlerden bazıları şunlardır:

Bayburtlu Zihnî, Bayburtlu Celâlî, İrşadî Baba, Ağlar Baba, Süleyman Rûhî, Dede Paşa, Hicrânî, Dâmad Alî Efendi, Müftü Nâzım Efendi, Muhammed Fahreddin Efendi, Os'lu Hacı Hasan Efendi'dir.¹³

Ağlar Baba'da bu dini ve tasavvufî kültürden etkilenen ve bu kültüre katkılar sunarak geleceğe aktaran, o dönemde yaşayanlara dini yaşantısı ve tasavvufî görüşleri ile ışık tutan şahsiyetlerden birisi olmuştur.

Ekonomik Durum: Bayburt'ta ekonomik anlamda, merkezde; ticaret ve işçilik üzerinden gelir elde edilirken, köylerde ise tarım ve hayvancılıktan gelir elde edilmiştir. Çiftçilik yapan köylüler öküz ve camuş gücünden istifade etmişlerdir.¹⁴ Özellikle kırsal yerlerde kuraklık olduğunda ekonomik mânada çok sıkıntılar yaşanmış, bu sıkıntılar halkı olumsuz yönde etkilemiştir.

¹¹ M. Fahri Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, (İstanbul: Bayburt Eğitim ve Kültür Yayınları, 2009), 514-515; Seydî Yâkub: Ağlar Baba'nın dedesinin dedesidir.

¹² Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, 212-214.

¹³ M. Fahri Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 9-518; Mahmutoğlu, "Osmanlı'nın Son Döneminde Bayburt'ta İlmî Hayat", 387-390.

¹⁴ Özger, *XIX. Yüzyıl Bayburt*, 415-439.

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞLAR BABA'NIN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Ağlar Baba'nın doğumundan bahseden detaylı bir kaynak elimizde mevcut olmadığından elde ettiğimiz kaynaklardan çıkardığımız bilgileri sunmak yerinde olacaktır. Bazı kaynaklar Ağlar Baba'nın 1879 tarihinde dünyaya geldiğini,¹⁵ bazı kaynaklar ise 1881 tarihinde dünyaya geldiğini¹⁶ belirtmektedir. Babası Ahmet Küşâdî, annesi Ümmü Gülsüm'dür.¹⁷ İki ayrı kaynağın belirttiği tarihler aralığının fazla olmaması doğum tarihinin bu tarihler aralığında olduğunu teyit etmiştir. Ağlar Baba'nın üç erkek bir de kız kardeşi vardır.

Ağlar Baba'nın doğum yeri olarak tüm kaynaklar aynı yeri belirtmektedir. Doğum yeri eski ismi ile Siptoros, yeni ismi ile Oruçbeyli köyüdür.¹⁸ Ağlar Baba ömrünün tamamını bu köyde geçirmiştir. Rus ve Ermeni işgalinde köyden İç Anadolu'ya mecburi bir göç yapmış ama bu gurbet uzun sürmemiştir.¹⁹ Günümüzdeki insanların büyük bir kısmı köyün eski ismini (Siptoros) daha çok telaffuz etmektedir.

1.1.2. Adı-Soyadı

Osmanlı döneminin sonunda, Cumhuriyet döneminin ortalarında yaşayan Bayburt'un manevi büyüklerinden şair, mutasavvıf ve âlim Ağlar Baba'nın asıl adı İrşadî'dir.²⁰ Bu isim dedesi Salih İrşadî'den (Büyük İrşadî) gelmektedir. Dedesinin mahlası Ağlar Baba'ya isim olarak verilmiştir. Yaşadığı köyde ve yörede insanlar İrşadî'yi Ağlar Baba, İrşadî Baba, Küçük İrşadî, Torun İrşadî diye anmakta ve tanımaktadır. Bunların içerisinde en meşhuru "Ağlar Baba" dır. İsim benzerliğinden dolayı insanlar dede ile torunu bazen karıştırmakta ve yanlış bilgiler sunmaktalar. Bu yüzden dede ve torun ele alınırken bu isim konusuna dikkat edilmesi gerekmektedir. 1935 yılında Soyadı Kanunu yürürlüğe girince Ağlar Baba'nın soy ismi ise nüfus kütüğüne BATTAL olarak yazılmıştır.

¹⁵ Necdet Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi Ve Kültürü Uygulama Ve Araştırma Merkezi (Bakütam), 2014), 71.

¹⁶ Ağlar Baba, *Ebyât*, haz. Ziya Açıkgöz, (İstanbul: Aktif Yayınları, 2016), 17; Mustafa Özdamar, *Ağlar Baba* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2016), 57.

¹⁷ Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 71.

¹⁸ Ağlar Baba, *Ebyât*, 19; Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 71.

¹⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, haz. Ziya Açıkgöz, (İstanbul: Aktif Yayınları, 2016), 18.

²⁰ Özdamar, *Ağlar Baba*, 57.

1.1.3. Soyu

Soy, bir atadan gelen kimselerin topluluğu olup²¹ sülale kelimesiyle eş anlamlıdır. Her canlının bir soyu vardır. Bu soyun yazılı olduğu çizelgeye ise soyağacı ya da şecere denilmektedir.²²

Her insan akraba sayıldığı için tüm soyağaçlarının en tepe noktasının Hz. Adem ve Hz. Havva'ya kadar gittiği konusunda şüphe yoktur. Lakin soyağacındaki isimlerin tamamını bilmek ya da bulmak mümkün değildir. Biz de Ağlar Baba'nın bulabildiğimiz kadarıyla soyağacını vermeye çalıştık. Ağlar Baba'nın elde ettiğimiz soy ağacı şöyledir:

- Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) 571 - 632 Mekke

..

..

..

- Seyyid Emîr Hamza

- Seyyid Emîr Külâl Hz. 1284 - 1370 Buhara²³

..

..

..

- Seyyid Yakub Baba

- Seyyid Selim Baba 1740 - 1803²⁴

- Seyyid Salih İrşadî Baba 1790/1865 - 1803/1877 Zargıdı / Gümüşdamla²⁵

- Seyyid Ahmet Küşâdî Siptoros 1840 – 1911²⁶

- Seyyid İrşadî Ağlar Baba 1879/1881 - 1958 Siptoros

İrşadî ailesi günümüzde BATTAL soyadı ile hayatlarına devam etmektedir.

²¹ Türk Dil Kurumu.

²² Tdk.

²³ Hamdi Algar, “Emîr Külâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 137.

²⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 17.

²⁵ Fetani Battal, *Can Nehrine Varınca İrşadî* (İstanbul: Şule Yayınları, 2017), 98; Necdet Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 71.

²⁶ M. Fahri Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 174.

Ağlar Baba'ya seyyid denmesinin nedeni, soyunun Buhara'daki Emîr Külâl (k.s) hazretlerine dayanmasıdır.²⁷ "Emîr" lakabı Hz. Peygamber'in neslinden olduğuna, Buhara'nın Farsça (veya Tacikçe) lehçesinde "çömlekçi" mânasına gelen "Külâl" kelimesi ise mesleğine işaret eder.²⁸

Verdiğimiz soy kütüğü bilgilerinden sonra İrşadî ailesinin Bayburt'a gelişine de kısaca değinmek gerekir. İrşadî ailesinin Bayburt'a gelişleri şöyle olmuştur:

Soyağacında da belirttiğimiz gibi İrşadî ailesinin soyu Buhara'da yaşayan Seyyid Emîr Külâl Hazretlerine kadar ulaşır. Bu aile, Kasr-ı Arifan kazasından çıkıp önce Ural Nehrinin kıyılarına yerleşmiş, daha sonra oralardan ayrılarak önce Karabağ'a oradan da Tebriz'e gelmiştir. Tebriz'den Bağdat'a göçen aile, burada bir müddet kaldıktan sonra Şam'a gitmiştir. Şam'dan da Halep yoluyla Türkiye içlerinden geçerek Konya'ya gelmiştir. Seyyid Selim Baba ve ailesi, Kayseri yoluyla Bayburt'a gelirken, Erzincan'da ikamet etmekte olan Muhammed Vehbî Hayyatî Hazretleriyle tanışmış, Bayburt'un Seyyid Yakup yaylasına yerleşmiştir. Aile, Seyyid Yakub'un vefatıyla bu yayladan ayrılmış, önce Yaprıcık (Sindelli) köyüne oradan da Zargıdı köyüne yerleşmiştir. Burada bir süre yaşadıkdan sonra Selim Baba'nın ahirete irtihal etmesiyle Salih Baba (Büyük İrşadî) yalnız kalmış, bir müddet Bayburt'ta ilim tahsil etmiş, ara sıra da Zargıdı köyüne hem çiftçilik yapmak hem de aile büyüklerinin kabirlerini ziyaret maksatlı gitmiştir. Bir gün Siptoros köyüne misafir gitmiş ve bu köyü çok sevmiştir. Daha sonra köye yerleşmeye karar vermiş, Zargıdı köyündeki arazilerini satıp (Evini camiye bağışlar)²⁹ Siptoros köyünden arsa alarak evini buraya inşa etmiştir. Dünyasını değiştireceği yıla kadar da bu köyde yaşamıştır. Dedesi Salih Baba'nın (Büyük İrşadî) torunu Ağlar Baba da bu köyde, dedesinin vefatından sonra dünyaya gelmiştir.

1.1.4. Evliliği ve Çocukları

Ağlar Baba iki evlilik yapmıştır. İlk hanımının adı Sakine, ikinci hanımının adı ise Suna'dır. İlk eşi Sakine Hanım'dan iki , ikinci eşi Suna Hanım'dan dört, toplamda ise ikisi kız, dördü erkek olmak üzere altı çocuğu dünyaya gelmiştir.³⁰ Ulaşabildiğimiz kadarıyla çocuklarının isimleri şunlardır:

- Mahbube Hanım (1910-1962), çocuğu yoktur.
- Hesna Hanım (1927-2007), üç oğlu, bir kızı var: İsmail, Vehbi, Eşref, Hamza, Nuran.
- Necati Bey (1912- 1949), dört oğlu, üç kızı var: İbrahim, Niyazi, İsmail, İshak ...

²⁷ Özdamar, *Ağlar Baba*, 45.

²⁸ Algar, "Emîr Külâl", 11: 137.

²⁹ Battal, *Can Nehrine Varınca İrşadî*, 122.

³⁰ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 193.

- Ahmet Bey (1920-2005), üç oğlu, sekiz kızı var: Tevhid, Hülvan, Haydar, Şükran, Ayşe, Fatma, Azime, Nuray, Sonay, Tevhide, Türkan.
- Selim Bey (1922-2001), beş oğlu, dört kızı var: Sali(m), Salih, Kemal, Tefdi, Adnan, Yıldız. Şeker, Risalet, Ümmü Gülsüm.
- Halil Bey (1934- ?), üç oğlu, beş kızı var: Kalender, Peyami Sefa, Vahidettin, Meryem, Müberra, Kadriye, Zehra, Zöhre.³¹

1.1.5. Kişiliği

Ağlar Baba'nın kişiliğine dair verdiğimiz bilgilerin geneli Ağlar Baba'nın döneminde yaşayıp onu gören kişiler ile yaptığımız görüşmeler neticesinde olacaktır. Ağlar Baba yaşantısı ve nasihatleri ile mütevâzi, merhamet dolu, çevresine ışık saçan, zühdâni bir hayat yaşayan, kimseden maddi mânada bir destek görmeyen ve bir beklenti içine de girmeyen bir şahsiyet ortaya koymuştur.

Ağlar Baba genelde şalvar giyer ve başından sarığını çıkarmaz, lakin köyden şehre ineceği zaman şapka kanunu yürülükte olduğu için, sarığını çıkarıp kafasını tam örtmeyecek şekilde kasket takarmış. Şatafatlı, lüks, kirli ve dağınık kıyafetler giymez, yamalı da olsa temiz ve düzenli giyermiş. Temizlik ve tertibe dikkat eden birisi olmuştur. Yaptığı iş, ne olursa olsun özenerek yapar, çevresindekilere de yaptıkları işlerde temiz ve özenli olmalarını söylemiş. (Ali OĞURLU, Kazım KORKMAZ, Ali DANAYİYEN, Kişisel Görüşme, 27.10.2019).

Kendini kimseden üstün görmemiş her daim mütevâzi bir kişi olmuştur. Dergâhına gelen misafirlerinin tüm hizmetlerini kendisi yapmaya çalışmış. Her işini kendi yapar, kimseden yardım beklemezmiş. Köyünde hem çiftçilik hem de hayvancılıkla uğraşmış, hiçbir kurumdan ya da şahıstan maddi bir destek almadan ömrünün sonuna kadar geçimini kendi başına sağlamış, dergâhını ayakta tutmuştur. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

Cömertliği sever, her gün ziyaretine onlarca kişi gelmesine rağmen hiçbirini, bir şeyler ikram etmeden göndermezmiş. İsrافی asla sevmez, her konuda tutumlu olmayı tercih edermiş. Yeme, içme ve giyim gibi asli ihtiyaçlarda bile aşırıya gitmezmiş. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

Dünya malına asla tamah etmemeyi lakin dünyadan da tamamen el ayak çekmemeyi, helalinden kazanmayı, kimseye muhtaç olmamak için çalışmanın çok önemli olduğunu, müslümanın zengin olmasını, zenginliğin ise ahireti unutturacak bir zenginlik olmamasını ister

³¹ Fırat Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı* (Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2000), 17; Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 193.

ve bu söylediklerini ilk önce kendi hayatında tatbik edermiş. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayıyen, 2019) Bu bağlamda köy camisinin imamlığını yaklaşık otuz yıl hiçbir ücret almadan yerine getirmiştir.³²

Kâinata, başta insanlar olmak üzere tüm canlılara merhamet, hoşgörü ve sevgi ile bakarmış. Onun bu özelliği, insanların kalbinde taht kurmasına vesile olmuştur. İnsanların kalplerini kırmamaya dikkat eder, hayvanları ve tabiata dair tüm varlıkları, Allah yarattığı için sever, sahip olduğu hayvanlarının bakımını daima kendi yapar, asla onların suyunu, yemlerini geciktirmez ve ihmal etmezmiş. Hatta hayvan bakımı konusunda şöyle dediği ifade edilir: “Eğer bakmak için elinizde tuttuğunuz hayvanların bakımlarının tam yapamıyor ya da geciktiriyorsanız onları salıverin.” Doğaya, çevreye karşı duyarlı ve hassas davranır, bunları Allah’ın vermiş olduğu en büyük nimetlerden biri olarak görürmüş. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayıyen, 2019)

Ağlar Baba, Allah’ın emir ve yasaklarını çok titizlikle yerine getirmeye çalışır, peygamberimizin hayatını örnek alıp sünnetlere uyma konusunda çok hassas davranırmış. Özellikle peygamberimizin yaptığı ve bizlerden de yapmamızı istediği sünnetlerinden, namazları cemaatle kılmayı, insanları Allah için sevmeyi, misafire ikramı, Allah’ı çokça zikretmeyi vb. sünnetleri ihmal etmezmiş. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayıyen, 2019)

Kul hakkı konusunda çok titiz davranır ve kul hakkına girecek her türlü söz ve davranıştan kaçınırmış. İnsanların ayıp ve kusurlarını yüzlerine vurmaz, fitneye sebebiyet verecek gıybet, iftira vb. kötü davranışlardan uzak durmuş. Kimsenin malında, mülkünde gözü olmaz, asla hased etmez ve hased edenleri de bir an önce bu kötü huylarından vazgeçmeleri için uyarırmış. Başına gelen bela ve musibetleri Allah’tan gelen bir imtihan olarak bilir ve bu belalara her daim sabır, şükür ve hamd ile cevap verirmiş. Üç ay suçsuz yere cezaevine atılmış³³ ve Allah’a hiç şikayette bulunmayıp zindanı Hz. Yusuf misali Allah’a yakınlaşma aracı olarak görmüştür. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayıyen, 2019)

Çocukları, asker ocağını ve askerleri çok sever, çocuklara, din ilimlerinin yanında fen ilimlerinin de öğretilmesini ister, askere gitmek için vedalaşmaya gelenlere cep harçlığı verir, özellikle nöbet tutarken kendisine dua edilmesini istermiş. Devlete son derece saygı duyar ve şöyle dermiş: “Başımızdakiler ne kadar kötü olurlarsa olsunlar devlet her daim devletsizlikten iyidir.” Aydın-tepe’de 1919 yılında çıkan Şeyh Eşref olayı için şöyle demiştir: “Ben olsaydım

³² Tozlu, *Bayburtlı Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 72.

³³ Ağlar Baba, *Ebyât*, 414, 433.

yanıma gelen askere ikramlarda bulunur ve bu olayın tatlı bir şekilde, insanlara ve devlete zararı olmadan çözümünü arardım.” (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

Her insanla iletişim kurar ve insanların özelliklerine göre davranır. Karşısındaki muhatabı âlim, avam, kadın, erkek, yetişkin, çocuk bunlardan hangisi ise ona göre iletişim kurar, çocukla çocuk, gençle genç, ihtiyaçla ihtiyaç olurmuş. İlim öğrenmeyi ve öğretmeyi, sohbet etmeyi ve dinlemeyi çok sever, köy odalarında fırsat buldukça oturmaları iştirak edip hem sohbet eder insanlara bir şeyler öğretir hem de sohbet dinler bir şeyler öğrenirmiştir. Boş kaldıkça kitap okur ve etrafındakilere de okumalarını tavsiye edermiş. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

Büyük insanların, Kur’an-ı Kerim’i ve peygamberi örnek alması, kişiliklerinin oluşmasında en büyük paya sahiptir. Ağlar Baba’nın da Kur’an ve sünneti örnek olarak ortaya koyduğu hayat tarzı, kişiliği, düşünceleri ve nasihatleri, onu tanıyan herkese örnek olmuştur. Müridlerine ya da çevresindekilere söylediği nasihatleri önce kendi yaşamıştır. Kısacası olduğu gibi görünen, görüldüğü gibi olan bir şahsiyet olmuştur.

1.1.6. Vefatı ve Defni

Ağlar Baba 1958 yılında hastalanmış, bu hastalık Ağlar Baba’yı çok yıpratmıştır. Zaten zayıf olan gözleri iyice görme yetisini kaybetmiştir. Ölümünün yaklaştığını anlayan Ağlar Baba yıllarca imamlığını yaptığı köy camisinde köy halkına hak, hukuk ağırlıklı ve sosyal içerikli son vaazını vermiştir. Cemaate, bu kurban bayramı namazının (28 Haziran 1958 Cumartesi) son bayram namazı olduğunu söyleyip komşularından helallik istemiş ve kendi haklarını da helal ettiğini belirtmiştir.³⁴

Ağlar Baba ölümünden önce çocuklarını yanına çağırarak onlara birkaç tane vasiyette bulunmuştur:

- Evvela çok şefkatli davranacaksınız,
- Çocuklarınızı okutacaksınız,
- Komşu haklarına riayet edeceksiniz,
- Mirasçılarınıza çok iyi davranacaksınız,³⁵
- Devletin emrine riayet edeceksiniz.³⁶

³⁴ Tozlu, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba-Yusuf İle Zeliha*, 72.

³⁵ Altuntaş, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı*, 29.

³⁶ Tozlu, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba-Yusuf İle Zeliha*,73.

Oğlu Ahmet Baba'dan naklen:

Baba Efendi benim kucağımda yüzü doğuya doğru olduğu hâlde ızdıraplandı, rahatsızlandı. “Of, darlandım” dedi. Bizler de dedik ki Baba Efendi diyorlar ki Allah dostları nazar etse Allah, dostunun nazarını kabul edermiş. Sizler de Allah’a iltica etseniz de bu ızdırabı çekmeseniz olmaz mı? “Allah Allah” dedi ve ağladı. Akabinde “Bir şey söyleyeceğim oğul ama aklın almaz, kabın almaz” dedi. Söylemezseniz üzülürüm dedim. Şöyle dedi; “Bak dikkat et Ahmet, Resulullah’ın tecellisini seyrediyorum, bu ızdırapta beşeri bir sıfat olduğu için bu hastalığı da çekeceğim.”³⁷

Tarih Temmuz 1958’i gösterirken Ağlar Baba dâr-ül-fenâdan dâr-ül-bekâya göçmüştür. Etrafa çok güzel koku yayılmış ve etraf binbir çeşit kuşla dolup taşmıştır. O anı yaşayanlar “Bütün bu çayır çimeni kuşlar kabulleşti.” demişlerdir. Cenaze namazına son anda yetişen bir ihvan, “babam babam” diye ağlayınca Ağlar Baba gözlerini açmış, gülümsemiş ve kapatmıştır. Bu olaya cenazeye katılan bir çok insan şahit olmuştur. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

Ağlar Baba Siptoros köyünde dedesi Büyük İrşadî Baba ve babası Ahmet Küşâdî Baba’nın yanına defnedilmiştir. Vefat etmeden önce mezarların üzerlerine türbe yapılmamasını vasiyet etmiştir. “Bizim mezarlarımızda diğer mezarlar gibi olsun” demiştir.³⁸

1.1.7. Bazı Kerametleri

Keramet, Arapça kökünden gelen bir kelime olup azizlik, şeref, küp veya desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik gibi anlamlara gelmektedir.³⁹ Tasavvuf ıstılahında ise peygamberlik iddiasıyla ilgisi olmaksızın bir kişide harikulade bir hâlin zuhur etmesi şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁰

Kerametlere karşı çıkan gruplar her daim olmuş ve olacaktır. Bu karşı fikirlere mutasavvıfların sunmuş oldukları tezlere baktığımızda genelde şu sonucu görebiliriz; Kur’an’da ve hadis-i şeriflerde verilen örneklerde peygamber olmayan lakin Allah’ın rızasını kazanmış kişilerin bazen olağanüstü durumlar yaşaması kerametın en açık ispatı olmuştur. Bu durumlara en bariz örnek Hz. Meryem’in hayatındaki bazı olağanüstü durumlar gösterilebilir.⁴¹ Ağlar Baba’nın keramete dahil olabilecek bazı durumlarından birkaçı şöyledir:

³⁷ Altuntaş, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı*, 29.

³⁸ Altuntaş, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı*, 29.

³⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, 6. Baskı (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 281.

⁴⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 211.

⁴¹ Bk. Meryem Süresi

Oğlu Ahmet Baba'dan naklen:

1939 Erzincan depremi öncesinde Ağlar Baba ihvanı Hasan Efendi'ye sabah namazından önce camiye girmeden şöyle demiştir "Hasan Efendi dikkat et bakalım bir şeyler görecek misin?" Hasan Efendi bakıyor ki Erzincan'ın kible tarafından deniz dalgası gibi bir dalga kalktı Erzincan'ı haliyle kapladı. Bayburt ve Kelkit tarafına geçtiğinde Ağlar Baba o dalganın karşısına çıkıyor yüzü kibleye karşı yanında birkaç askeri var Allah'a tecellî ediyor. Cenâb-ı Allah da o dalgayı Bayburt ve Kelkit tarafına geçirmiyor. Ağlar Baba camiden çıktıktan sonra "Hasan Efendi âlemde ne gördün?" diye sorar. Hasan Efendi de ne gördüyse anlatır. Bu duruma Ağlar Baba şöyle der; "Erzincan'a bir felaket olacak." Takriben on iki-on üç gün sonra Erzincan depremi oluyor. (Ahmet BATTAL, Kişisel Görüşme, 05.02.2000, Görüşmeyi Aktaran, Fırat ALTUNTAŞ) Bu deprem üzerine Ağlar Baba ebyat yazar, bu yazdığı ebyattan bir bölümü şöyledir:

*Tarih bin dokuz yüz otuz dokuzda
Bir dem-i leylede zemin oynadı
Saat dokuzuncu on raddesinde
Yerin damarları bütün oynadı*

*Kudret şem'alari yanarken söndü
Zill ü zulmet hemen cihânı aldı
Allah'ın takdiri husûle geldi
Belde, karye, nevahîler ağladı*

*Celâl gülleleri dolup kurudu
Zannettik ki yevm-i rustahîz koptu
Nâs sarhoş oluben pîr ü şâb korktu
Çoluk çocuk yoksul u bay ağladı⁴²*

1947'de çevre köylerde kumar olayı çok artmış ve bayram günü Ağlar Baba bu olay üzerine vaazında şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin bu kumarcılardan uzak durun, tevbe edin sizlerde bu olaydan mesul olursunuz. Bu memleketi çok fenaya götürecekler. Kumar oynayanları evlerinize koymayın, onlara iltifat etmeyin." Bayramın ikinci günü Çıpkınıs (Yılanlı) köyünden Ağlar Baba'yı ziyarete bir grup gelmiş. Ağlar Baba bu kişilere; "Gümüştane'ye giderken İlyas'ın çayını içeceğim, İlyas çok merttir." demiştir. Fakat İlyas

⁴² Ağlar Baba, *Ebyât*, 464.

herkesin bildiği üzere gününün çoğunu kumar oynayarak geçiren bir kişi olduğu için oradakiler bu duruma şaşırmış. İlyas bu haberi duyunca “Ağlar Baba sana gelecek de sen hala kumar mı oynayacaksın” diyerek kumar oynamayı bırakmış ve uzun yıllar Ağlar Baba’yı ziyaret etmiştir. Nereye gidiyorsun denildiğinde “Baba’ya Baba’ya gidiyorum beni evelAllah kumardan kurtardı.” demiştir. (A. Battal, 2000)

Ağlar Baba, gelen misafirlere “Evde ne varsa onu yiyeceksiniz sakın başka bir şey beklemeyin, seçmeyin” dermiş. Bir defasında Çıpkınis köyünden Hacı Ali isminde bir ihvan Ağlar Baba’yı ziyarete gelir. Evden misafirlere yemek için bir şeyler hazırlanır. Bu hazırlanan malzemelerin içinde yumurta da vardır. Yumurta Hacı Ali’ye dokunduğu için yemez. Ağlar Baba durumu fark edince “Hacı Ali yumurtadan neden yemiyorsun?” der. Hacı Ali de “Baba Efendi yumurta bana dokunuyor, ondan yemiyorum.” Bunun üzerine Ağlar Baba “Ye Hacı Ali ye bizim yumurtalar dokunmaz” der. Gerçekten de yediği yumurta Hacı Ali’ye dokunmaz. Hacı Ali bu durumu köyde annesine anlatır. Fakat annesinin yaptığı yumurta yine Hacı Ali’ye dokunur. (A. Battal, 2000)

Ağlar Baba’nın ziyaretçisi hiç eksik olmazmış. Hemen hemen her gün farklı yerlerden misafirler gelirmiş. Gelen misafirlerde boş gelmemek için genelde yanlarında şeker, dokuma çorap vb. hediyelerle gelirmiş. Yine bir gün civar köylerden misafirler gelmiş. İçlerinden bir kadın gelirken yolda halsizleşince hediye için getirdiği şekerden şerbet yapıp içmiş. Ağlar Baba’nın yanına varınca yanında getirdiği şekerleri sunmuş. Lakin Ağlar Baba kadına dönüp; “Kızım al bu şekerleri köyüne dönerken yine lazım olur.” demiştir. (A. Battal, 2000)

Ağlar Baba’nın, Tekke köyünde Nemoğlu Ali Efendi adında bir ihvanı varmış. Ağlar Baba’nın vefatından sonra Ağlar Baba’nın ailesini sık sık ziyarete gelirmiş. Yine bir gün ziyarete geldiğinde Ağlar Baba’nın oğlu Ahmet Baba ile aynı odayı paylaşmış. Ahmet Baba, Ali Efendi’nin yaptığı ibadetin, Ağlar Baba’nın yaptığı ibadetin aynısı olduğunu görmüş. Ali Efendi bir müddet sonra gitmiş ve tekrar aileyi ziyarete gelmiştir. Ahmet Baba Ali Efendi’ye bir kaç sual sormuş; “Ali Efendi, babam Ağlar Baba’nın sizlere acizâne himmeti oldu mu? Bir de tarikatçının bir rabıtası var bir de Beytullah’ı var, siz bu ikisini nasıl muhafaza ediyorsunuz?” Ali Efendi ağlamaya başlayıp şöyle cevap vermiştir: “Ahmet bunları sormasaydın bunu söylemeyecektim. Ben haca gittiğimde Baba Efendi’nin bize tarikat olarak yazdığı esmaları Arap hurufatıyla Beytullah’ı tavaf ettiğim müddetçe Beytullah’ın duvarlarında görüp okudum. Şimdi gece kalkıp kibleye her durduğumda onlar karşıma gelir ve ağlamaktan kendimi alamam.” (A. Battal, 2000)

1.2. ŞAHSİYETİ

1.2.1. Tasavvufî Şahsiyeti

Verdiği eserlerden, yetiştirdiği talebelerden, sunduğu görüşlerden ve hayat tarzından anlaşıldığı üzere Ağlar Baba devrin en önemli mutasavvıf şair olan şahsiyetlerinden birisidir. Ağlar Baba'nın ailesinin tasavvufî bir gelenekten gelmesi onun tasavvufî şahsiyetinin çocukluk döneminden başlamasına vesile olmuştur. Bu gelenek içerisinde yetişip yoğrulmuştur.

Daha sonraları yaşadığı bir takım olağanüstü durumlar vesilesi ile tasavvufun derinliklerine dalarak ledünnî, bâtinî ilimlere vakıf olmuş ve dedesinin bıraktığı irşad vazifesini eline almıştır. Böylelikle mürşid kimliği ile insanları aydınlatmaya, kurtarmaya, doğru yola iletmeye çalışmış, mutasavvıf şair kimliğiyle de insanlığa hidayet vesilesi olacak eserler bırakmıştır. Eserlerinden ve yaşadığı hayat tarzından anlaşılacağı üzere tasavvufun en ince ayrıntılarını açığa kavuşturma ve çevresindekilere tasavvufî hayatı aşılama gayreti içerisinde olmuştur.

1.2.1.1. İntisabı

İntisab kelimesi, tasavvuf ıstılahında tasavvufta talib denilen mürid adayının şeyhe ve onun vereceği emirlere bağlı kalacağına söz vermesi demektir. Bey'at mubayaa, ahid, inabe, el alma ve ikrar gibi terimler de bu anlamda kullanılır.⁴³

Ağlar Baba'nın eserlerini incelediğimizde özellikle *Kıyas-ı Enbiya*'daki sebep-i telif bölümü bu intisabın ulvi bir karar olmadığını, Allah'ın takdiri neticesinde hasıl olduğunu göstermektedir. Sebeb-i te'lif bölümünden, diğer beyitlerden ve hayatındaki bazı kesitlerden çıkarabildiğimiz kadarı ile Ağlar Baba daha küçük yaşta tasavvufî mânada dönüm noktaları dediğimiz hâller yaşamış ve bu hâller ilerleyen yaşlarında da tekrar zuhur etmiştir. Yaşamış olduğu bu hâl Ağlar Baba'nın tasavvufa intisab etmesine, “Ağlar Baba” mahlasını almasına ve mutasavvıf şair olmasına vesile olmuştur. Ağlar Baba yaşadığı hâlleri;

Çün meğer günlerde bir gün biz geda
Farz-u sünneti kılûb itdim edâ
Geçti gündüz geldi irdi çün gice
Dinlegil ahvâlimiz noldu nice⁴⁴

⁴³ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 14. Baskı (İstanbul: Ensar Yayınevi, 2011), 261.

⁴⁴ İrşâdî Baba-Ağlar Baba, *Kıyas-ı Enbiyâ*, ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, (Bayburt: Bakütam, 2017), 21.

beyitle başlayarak, *Kısa-sı Enbiya*'nın sebab-i te'lif bölümünde anlatmaktadır. Bu hâller kısaca şöyledir:

Ağlar Baba henüz çocukken istem dışı ağlama dönemi yaşamış. Bu hâl babası ve çevrelerince dedesi İrşadî Baba'nın hâline varis olacağına işaret sayılmıştır.⁴⁵ Daha sonraları otuzlu yaşlarında bu ağlama dönemi tekrar zuhur etmiş ve yaklaşık on üç yıl kadar sürmüştür. İkinci ağlama hâli sırasında o devirde yaşayan hocalardan Tomlacıklı Beşir Hoca şöyle demiştir: “Ona sahip olun, dışarılara çıkmasın. Çıkarsa vecde dalar, derecesi yükselir, fakat eser veremez.”⁴⁶

On üç yıl süren bu süreçte Ağlar Baba cezbe hâlinde hem ağlamış hem pişmiş hem de yetişmiştir. En son görmüş olduğu rüyada müşidlerine intisab etmiş, dili açılmış ve Allah'ın verdiği ilham ile şiirlerini söylemeye başlamıştır. Bu uzun süreçte Ağlar Baba tasavvufa intisab etmiş, Allah'ın inayeti ve müşidlerinin yardımı ile tasavvufun tüm inceliklerini öğrenip bunları, şiirleri ve yaşantısı ile insanlara aktarmıştır. Artık Ağlar Baba, dedesi İrşadî Baba'nın bıraktığı mirası devralmış ve irşad faaliyetlerini hem Bayburt yöresinde hem de farklı yörelerde daha da genişleterek devam ettirmiştir.

Ağlar Baba'nın tasavvufa, tarîkate veya müşidlerine intisabı zâhiren değil mânen yani Üveysi metodu ile olmuştur. Müşidlerinin Nakşibendi tarîkatından olması dolayısıyla Nakşibendi tarîkatına intisabı söz konusudur. Bizler de bu durumu göz önünde bulundurarak Ağlar Baba'nın tarîkatını Nakşibendiyye, intisab metodunu da Üveysi olarak ele aldık.

1.2.1.2. İcazeti ve Müşidleri

İcazet kelimesi, tasavvuf ıstılahında, bir şeyhin muhip ve müridleri yetiştirmesi için yetişmiş ve ehliyetini ispatlamış müridine izin vermesidir.⁴⁷

İcazet incelendiğinde hem zâhiren hem mânen hem de zâhiren ve mânen birlikte olmak üzere üç halde de alınabilmektedir:

1. Şeyhi zamanında yaşayıp, şeyhini görerek ve bizzat ondan icazet almak.
2. Şeyhi zamanında yaşamayıp, şeyhini görmeyip ve şeyhinden mânen icazet almak.
3. Hem şeyhini görüp icazet almak hem de başka şeyhlerin rûhaniyetlerden mâna âleminde icazet almak.

⁴⁵ Ağlar Baba, *Ebyât*, 19.

⁴⁶ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 181.

⁴⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 180.

Ağlar Baba'nın yazılı bir icazet belgesine maalesef ulaşamadık fakat Ağlar Baba, icazet aldığı müşidlerini eserlerinde tek tek belirtmiştir. Eserlerinde ifade ettiği isimleri incelediğimizde bu kişilerin, Ağlar Baba'nın dünyaya gelmeden önce vefat ettikleri görülmektedir. Bu durumda Ağlar Baba, yukarıda verdiğimiz icazet çeşitlerinden, şeyhi zamanında yaşamayıp, şeyhini görmeyip ve şeyhinden mânen icazet alanlar kısmına girdiği için Üveysi metot ile icazet aldığı görülmektedir. Mâneviyatta icazet aldığı şeyhlerine dair beyit:

*Avn olundu bize ey Vehbi Baba
Azîm Kur'an gibi bir mürşidim var
Allah imdâd etti bu kemter kula
Vehbi Hayyât gibi bir mürşidim var*

*Tarîk-i Nakşi'ye dersi okurum
Sağ tarafta ol pîrimi bulurum
Vasf edemem nice sırlar bilirim
Ceddim Baba gibi bir mürşidim var⁴⁸*

İcazet değil de mâneviyatta yardım aldığı, kalem ehl-i olan Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan "üstâdım" diye eserinde bahsetmiştir. Bu beyitlerinden bir bölümü şöyledir:

*Bir arzuhâl verdim azim sultâna
Hevale olundu ilm ü irfâna
Emri gönderdiler Kale-Hasan'a
İbrâhim Hakkı gibi bir üstâdım var⁴⁹*

Ayrıca Ağlar Baba'nın oğlu Ahmet Baba'dan alınan bilgiye göre; Ağlar Baba, Trabzon Of'dan Hacı Ferşad Efendi'den de ders almıştır. Ağlar Baba bu durumu "Mürid bir mürşide bağlı iken diğer Veliyullahtan da ders alabiliyormuş, bu onun ufkunun genişlemesi içinmiş." sözüyle ifade etmiştir. (A. Battal, 2000)

Ağlar Baba'nın icazet aldığı, mânevi yardım ve zâhirde el aldığı müşidleri şöyle sıralanabilir:

- Kur'an-ı Kerim,
- Vehbi Hayyat (Terzi Baba),
- Ceddim Baba (dedesi İrşadî Baba),

⁴⁸ Ağlar Baba, *Ebyât*, 92.

⁴⁹ Ağlar Baba, *Ebyât*, 93.

- Erzurumlu İbrahim Hakkı,
- Hacı FeriŒad Efendi

1.2.1.2.1. Dedesi İrŒadî Baba

Seyyid Salih İrŒadî Baba, XIX. yüzyılda Bayburt'ta yaŒamıŒ âlim, Œair ve mutasavvıf bir Œahsiyettir. Büyük İrŒadî diye bilinir ve Ağlar İrŒadî Baba'nın dedesidir. Hakkında fazla bilimsel çalıŒma yoktur. Sadece iki kitapta, kendisi hakkında var olan bilgiler yüzeysel olarak ele alınmıŒtır. İrŒadî Baba Bayburt'un Zargıdı köyünde dünyaya gelmiŒtir. Babasının adı Selim Baba, annesinin adı ise Sîne-Zâr Hanım'dır.⁵⁰ Seyyid Salih İrŒadî Baba'nın doğum ve vefat tarihleri olarak iki bilgi verilmektedir; 1790/1865,⁵¹ 1803/1877.⁵²

Babası Selim Baba'nın vefatı üzerine kıŒları Bayburt merkezde eğitim almıŒ, yazları ise tarlalarıyla uğraŒmıŒtır. Bir müddet sonra köydeki tarlalarını satmıŒ, evini köy camisine bađıŒlamıŒ ve Siptoros köyüne yerleŒmiŒtir. Siptoros köyünde bir tarla alarak küçük bir ev yapmıŒ, vefat edeceği zamana kadar da hep bu köyde ikamet etmiŒtir.

Evliliği ve çocukları hakkında pek bilgi olmamakla birlikte elde ettiğimiz tüm dokümanlardan yola çıkarak Œu bilgilere ulaŒabildik. Bir kez evlilik yapmıŒ olup eŒinin adı Hatice Hanım'dır. Çocukları Ali, Ethem, Ahmed, Mustafa ve Yusuf'tur. Bu oğullarından üçü İrŒadî Baba'dan sonra vefat etmiŒtir. (Ahmet, Mustafa, Yusuf)⁵³

İrŒadî Baba ilk eğitimini babası Selim Baba'dan, sonraki tahsilini ise Bayburt ve civar köylerde zamanın iyi hocalarından almıŒtır.⁵⁴ Diğer taraftan da kitaplar okuyarak kendisini iyice geliŒtirmiŒtir. İrŒadî Baba tarikat olarak Erzincan'da bulunan NakŒi Œeyhi olan M. Vehbi Hayyati'ye intisab etmiŒtir. İrŒadî Baba'nın Œeyhini ziyaret için Erzincan'a sıkça gittiği söylenir. İrŒadî Baba NakŒibendi tarikatını Bayburt ve civarında yaymaya baŒlamıŒ ve birçok insanın gönlüne bu tariki yerleŒtirmeyi baŒarmıŒtır.

Tasavvufa ya da mânevi âleme dair Œiirleri, düşünceleri özel bir hâl olan göle düşme olayıyla baŒlamıŒ, bu olaydan sonra düşüncelerini hem Œiir hem de nasihat ve sohbetleri ile dile getirmeye baŒlamıŒtır. Göle düşme olayını yazmıŒ olduğu *KıŒas-ı Enbiya* adlı eserinin sebeb-i telif kısmında açıklamaktadır.

⁵⁰ Battal, *Can Nehrine Varınca İrŒadî*, 98.

⁵¹ Battal, *Can Nehrine Varınca İrŒadî*, 98.

⁵² Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrŒadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 71.

⁵³ Battal, *Can Nehrine Varınca İrŒadî*, 175-210.

⁵⁴ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 93.

Bu olay ile ilgili yazmış olduğu beyitlerden birkaçı şöyledir:

*Bir işâret dahi göründü bize
Gûş edersen târif eyleyem size*

*Bir gün uğradı yolum ot biçmeye
Teşnelendim suya vardım içmeye*

*Çün ki suyun yanına geldim yakın
Yar yıkıldı suya düştüm ben hemin*

*Çıkmaya ben bulmadım hergiz ilaç
Aştı başımdan yukarı üç kulaç⁵⁵*

Olay kısaca şöyledir:

İrşadî Baba, bir gün küçük bir gölün kenarında abdest alırken suya öylece baka kalmış, su üzerine üzerine geliyormuş, birden göle düşmüş ve ne yapsa gölden çıkamamıştır. Bir taraftan da gölün kenarlarında yazılmış yazılar görünce iyice şaşırmıştır. Birden bir el uzanmış ve İrşadî Baba'yı kuyudan çıkarmıştır. (Bu kişinin hızır olduğu söylenir.) Bu olaydan sonra İrşadî Baba şiirler söylemeye başlamış, bu hâl vefat edene kadar devam etmiştir.

İrşadî Baba'nın eserlerine dair farklı bilgiler vardır. Kimileri dört eseri var derken kimileri de iki eseri olduğunu söylemiştir. Lakin İrşadî Baba'nın kesin bilinen ve en önemli eseri, yarım bıraktığı ve sonradan torunu Ağlar Baba'nın tamamladığı *Kıyas-ı Enbiya* 'dır. İrşadî Baba'ya ait olduğu söylenen diğer eserlerinin adları da şunlardır:

Manzûme-i İrşadî

Mevlid-i Şerif

Bismillâh Manzûmesi

Ebyât-ı İrşadî⁵⁶

İrşadî Baba son günlerinde rahatsızlanıp bitkin düşmüştür. İyi olduğunu hissedince sabah namazını kıldırmak için imamlığını yaptığı camiye gitmiş, burada yıllardır namaz kıldırıldığı cemaatine helalleşme mahiyetinde konuşma yapmış, namazdan sonra tekrar fenalaşmış ve akabinde dünyasını değiştirmiştir.

⁵⁵ İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kıyas-ı Enbiyâ*, 28.

⁵⁶ Özdamar, *Ağlar Baba*, 53.

1.2.1.2.2. Terzi Baba

Terzi Baba, XIX. yüzyılın en büyük âlimlerinden ve mutasavvıflarından biri olarak bilinir. Terzi Baba'nın doğum tarihi, yeri ve ismi konusunda farklı kaynaklarda iki farklı bilgi ortaya konulmaktadır. Daha net bilgi vermek amacıyla bu farklı bilgilerin ikisinin de yerinde olacaktır.

Asıl adı “Muhammed/Mehmed” Vehbi'dir. Muhammed ve Mehmed isimleri aynı mânaya geldiği için burada isim konusundaki farklı görüşlere yer vermedik. “Vehbi” isminin kullanılması konusunda Aşçı İbrahim Dede, “Terzi Baba'nın ümmî olmakla birlikte kendisine vehbi olarak ledünnî ilimlerin verildiği ve bu sebeple de kendisine “Vehbi” denildiğini” ifade etmiştir.⁵⁷ Babasının adı Fazlızâde Abdurrahman'dır. Mesleği terzilik olduğundan Terzi Ağa, Terzi Baba veya Hayyât Vehbi; boyunun uzunluğundan dolayı Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa diye tanınmıştır.⁵⁸ Doğum tarihi ve yeri olarak iki farklı görüş vardır:

Birinci görüş, doğum yeri Erzincan, tarihi 1779/1780'dir,⁵⁹ ikinci görüş ise doğum yeri Erzurum, tarihi 1789'dir.⁶⁰

Doğum yeri konusu, Terzi Baba'nın talebesi olan Seyyid Mustafa Fehmi Efendi'nin müridi Aşçı İbrahim Dede tarafından eserinde ele alınmış, Terzi Baba'nın aslen Erzincanlı olduğu, Erzurumlu olan başka bir terzi ile karıştırıldığı ifade edilmiştir.⁶¹

Kırk yaşlarında iken Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Abdullah Mekkî'ye intisab etmiştir. Rivayete göre Abdullah Mekkî'nin Erzincan'a geldiğini haber alan Terzi Baba, Kurşunlu Cami Medresesi'nde onu ziyarete gitmiş, birkaç gün sonra Abdullah Mekkî, Terzi Baba'yı davet ederek Hâlid el-Bağdâdî'nin verdiği emanet için uygun birini bulmak amacıyla yola çıktığını, kendisini bu emanete layık gördüğünü söylemiş ve Terzi Baba'yı Nakşibendi-Hâlidî halifesi tayin etmiştir. Bu olaydan sonra Terzi Baba'nın şöhreti Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt ve Sivas yörelerinde yayılmış, menkıbeleri günümüze kadar gelmiştir.⁶² Terzi Baba gençlik yıllarında Kadiri tarikatına bağlıymış fakat Abdullah Mekkî ile tanıştıktan sonra yetişkinlik yıllarında Nakşibendi tarikatına intisab etmiştir. Terzi Baba hayatı boyunca

⁵⁷ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları, Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, haz. Mustafa Koç - Eyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 1. 344.

⁵⁸ Nurettin Albayrak, “Terzi Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 521.

⁵⁹ Orhan Aktepe, *Terzi Baba - Hayatı ve Miftah-ı Kenz* (Erzincan: Muştu Yayınları, 1979), 1; Erzincan Terzi Baba Kitabesi.

⁶⁰ Albayrak, “Terzi Baba”, 40: 521.

⁶¹ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, 1: 456.

⁶² Albayrak, “Terzi Baba”, 40: 521.

bu iki tarîkate mensub bir âlim olmuştur. Terzi Baba Nakşı tarîkine yıllarca hizmet etmiş ve bu tarîkatın bulunduğu yörede yayılmasına, şöhret kazanmasına vesile olmuştur.

Birçok yerde anlatılan menkıbeye göre Terzi Baba'nın namının bu kadar yayılmasından ve halkın ona teveccühünden dolayı civardaki bazı ulemalar ümmi olan birinin bu kadar saygı görmesini içlerine sindiremeyip bu konuda rahatsız olmuşlar ve Terzi Baba'yı zamanın müftüsüne şikayet etmişlerdir. Müftüde bu şikayetler üzerine Terzi Baba'nın ilmî konuda sınava tabi tutulmasını söylemiştir. Terzi Baba'yı imtihan etmek için ulemadan bir heyet kurulmuş. Heyet, Terzi Baba'ya birkaç soru sormuş, özellikle sorulan: “Allah'ın subuti sıfatları kaçtır ve nedir?” sorusuna verdiği cevap herkesi şaşırtmış ve bu cevap onun ne kadar önemli, değerli ve derin bir şahsiyet olduğunu göstermiştir.

Terzi Baba “Allah'ın subûti sıfatları bu belde de oturanlara göre yedi, diğer beldelerde oturanlara göre sekizdir.” diye cevap verince meclisteki herkes şaşırmıştır. Terzi Baba konuşmasına şöyle devam etmiş:“ Allah'ın subûti sıfatları şunlardır: Hayat, İlim, Semi, Basar, İrade, Kudret, Kelam, Tekvin'dir. Fakat bu beldede oturanlar Kudret sıfatına inanmazlar. Eğer Kudret sıfatına inansalardı, Allah'ın benim gibi ümmî bir kuluna böyle kabiliyetleri vermesini çok görmezler ve buna inanırlardı.” Bu cevap karşısında heyet ve oradaki insanlar şaşkınlık içerisinde kalmışlar ve karşısındaki bu kişinin çok büyük bir zat olduğuna hem fikir olmuşlardır. Sonraları da Terzi Baba'ya her türlü saygı ve hürmeti göstermişlerdir.

İncelediğimiz tüm kaynaklarda Terzi Baba'ya ait dini-tasavvufî konuların işlendiği *Kenzü'l-Fütûh (Miftâh-ı Kenz)* adında bir eser verilmekte ve bütün kaynaklarda aynı isim zikredilmekte ise de eserin manzum mu yoksa mensur mu olduğu tartışılmaktadır.⁶³

Hacı Hâfız Mehmed Rüşdî Efendi, Leblebici Baba, Süleyman Efendi, Hacı Mustafa Fehmî Efendi, Abdussamed Efendi, Muhammed Abdülbâkî Baba, İrşâdî Baba gibi önemli isimler Terzi Baba'dan feyiz alan ve onun mâna ilmînden istifade eden kişilerden bazılarıdır.⁶⁴

Aşçı Dede, Terzi Ağa'nın 1264/1848 senesinde kolera salgınında vefat ettiğini yazmıştır. Türbesi Erzurum defterdarı Mecid Efendi ile Fehmi Efendi'nin mârifetiyle bina edilmiştir.⁶⁵ Yapılan bu türbe zamanla tahrip olmuş, Erzincan Belediyesi yeni bir türbe

⁶³ 1286 Ramazanı ortalarında (Aralık 1869) basılan nüshasından aslının mensur olduğu ve *Kenzü'l-fütûh* adını taşıdığı, daha sonra Mehmed Rüşdü Efendi (Hacı Hâfız Efendi) tarafından nazma çevrilip *Miftâh-ı Kenz* ismi verildiği anlaşılmaktadır. 1242 beyitten meydana gelen eserin sonunda Mehmed Rüşdü Efendi'ye ait yirmi altı beyitlik bir münâcât ve “*Medhiyye-i Hayyât*” başlıklı yirmi dört beyitlik bir manzume yer almaktadır. Bk., Nurettin Albayrak, “*Terzi Baba*”, DİA, İstanbul, 2011, 40: 521. Eser ayrıca iki defa günümüz alfabesine aktarılarak birisi Hasan Alakese, *Kenzü'l-Miftah “Manevi Anahtarların Hazinesi”* adıyla 1972'de İstanbul'da; diğeri Orhan Aktepe, *Terzi Baba, Hayatı ve Miftâh-ı Kenz*, adıyla 1979'da Erzincan'da (genişletilmiş 2. bs., Erzincan 2003) neşredilmiştir.

⁶⁴ Albayrak, “*Terzi Baba*”, 40: 521.

⁶⁵ Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, 1: 343.

yaptırmıştır. Mezarına çok yakın olmasa da şehir merkezinde Terzi Baba adında büyük bir cami yapılmış ve adına dernekler kurulmuştur.

1.2.1.2.3. Erzurumlu İbrahim Hakkı

Erzurumlu İbrahim Hakkı, XVIII. yüzyılın en büyük âlimlerinden, mutasavvıflarından ve şairlerinden biri olarak bilinir. *Marifetnâme* isimli eseriyle ün kazanmış ve birçok alana dair konulara bu eserinde yer vermiştir.

18 Mayıs 1703 (2 Muharrem 1115)'te Erzurum'a 37 km. mesafede bulunan, Erzurum'un Hasankale (Pasinler) ilçesinde doğmuştur.⁶⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, meşhur eseri *Marifetname*'sinde doğumuna dair şöyle bilgi vermektedir:

“Ey aziz, mâlûm olsun ki, çünkü Derviş Efendi merhum umûrunda mütehayyir ve magmûm kalmıştır ve târih-i hicret bin yüz on beşinci seneye bâliğ olmuştur. Pes ol Muharrem'in ibtidâ Cuma gecesi tedbîr-i umûr için sıdk ile istihâre kılmıştır. Ve rüyâsında terk-i dünya ve taleb-i Mevlâ ile memur olmuştur. Uyandıkdâ seyâhât kılmak ve mürşid-i kâmil bulmak arzusuyla dolmuştur. Ve ol sabâh-ı yevm-i Cuma Zühre saatinde tulû-ı şems ile beraber anın bir oğlu dünyaya gelmiştir ve ismi u resmi İbrahim Hakkı olmuştur ve cân u cismi aşk u şevk ile dolmuştur. Ve kudûrât-ı cismâniyeden ve âfât-ı rûhâniyeden inâyet-i Hak ile selâmet bulmuştur. Ve onun icmâli bu beyitten malum olmuştur.

*Hicretin tarihi bin yüz on beş oldu ol bahâr
Kal'a-i ahsen "de İbrahim Hakkı doğdu zâr"*⁶⁷

“Kal'a-i Ahsen” kelimesi ile Erzurum'un Hasankale ilçesi kastedilmektedir.

Babası Derviş Osman Efendi, annesi ise Hz. Peygamber (s.a.v)'in soyundan Şerife Hanife Hatun'dur.⁶⁸ Soyları anne tarafından Hz. Muhammed'e, baba tarafından ise akıncı Türklere dayandığı belirtilir. Bu iki asil soydan olan İbrahim Hakkı daha küçük yaşta iken annesini kaybetmiş, babası da şeyh arayışı için onu yalnız bırakıp Siirt'in Tillo bucağına gitmiştir. Osman Efendi Tillo bucağında aradığı mürşidini bulmuştur. Bu mürşid-i kâmil Şeyh İsmail Fakirullah'tır.⁶⁹

İbrahim Hakkı, küçük yaşlarda annesinden, babasından ve Erzurum'da bazı hocalardan eğitim almıştır. İbrahim Hakkı yalnız geçen günlerden sonra babası Osman Efendi'yi çok

⁶⁶ Mustafa Çağrıncı, “İbrâhim Hakkı Erzurûmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 305.

⁶⁷ Erzurûmî İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, nşr. Kerim Yusuf Ziya, (İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1330), 514.

⁶⁸ Amil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 1.

⁶⁹ Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, 2.

özlemiş ve onu görmek istemiştir. Tillo'ya babasını görmeye giden İbrahim Hakkı hem babasını görmüş hem de ömür boyu dilinden düşürmediği, beyitlerinde çokça övdüğü, müridliğinden gurur duyduğu mürşidi İsmail Fakirullah'la tanışmıştır. İbrahim Hakkı'nın Tillo'da babası Osman Efendi'nin vefat tarihine kadar kalmıştır. Babasının vefatı, zaten küçük yaşta annesini kaybeden İbrahim Hakkı'yı derinden etkilemiştir. Bir müddet daha Tillo'da kalan İbrahim Hakkı 1720 yılında Tillo'dan tekrar Erzurum'a dönmüş, amcalarından en büyüğü olan Molla Mehmed'in yanında sekiz yıl kalmıştır. Erzurum'dan tekrar şeyhi İsmail Fakirullah'ın yanına Tillo bucağına gitmiştir. Bir müddet burada kaldıktan sonra İsmail Fakirullah'ın vefatı (1735) üzerine tekrar yine Erzurum'a dönmüştür. İbrahim Hakkı şeyhini çok sevmiş, övmüş her daim saygı ve sevgi ile anmıştır.⁷⁰

İbrahim Hakkı otuz üç yaşına geldiği sıralarda kültürlü, hünerli ve güzel bir kadın olan Pirdevs Hanım ile daha sonraları da Fatma Hanım ve Belkıs Hanım ile evlilik yapmıştır.⁷¹

İbrahim Hakkı bunca çileye, ızdıraba ve yalnızlığa rağmen insanoğluna birçok alanda önemli eserler bırakarak ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu göstermiştir. Eserlerinin sayısı hakkında ihtilaflar vardır. Fakat İbrahim Hakkı kendi eserlerinde isimlerini telaffuz ettiği eserlerinin beş ana, on da evlad eserden oluştuğunu belirtmiştir. Bu eserler şunlardır:

Ana Eserleri;

1. *İlâhînâme*
2. *Marifetnâme*
3. *Mecmu'atü'l-İrfâniyye*
4. *Mecmu'atü'l-İnsâniyye*
5. *Mecmu'atü'l Meânî*

Evlât Eserleri;

6. *Tuhfetü'l-Kirâm*
7. *Nuhbetü'l-Kelâm*
8. *Meşârikü'l-Yûh*
9. *Sefîne-i Nûh*
10. *Kenz-ül-Fütûh*

⁷⁰ Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, 3-4.

⁷¹ Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, 3.

11. *Definetü'r-Rûh*

12. *Ruhu'ş-Şurûh*

13. *Ülfetü'l-Enâm*

14. *Urvetü'l-İslâm*

15. *Hey'etü'l-İslâm*⁷²

Son kez şeyhinin yaşadığı yer olan Tillo bucağına tekrar dönmüştür. Burada rahatsızlanmış ve bir müddet hasta yatmıştır. Kısa bir süre sonra şeyhinin büyük oğlu Hamza Ganiyyullah'ın ölümü üzerine yalnızlığı daha da artan İbrahim Hakkı 19 Cemâziyelâhir 1194 (22 Haziran 1780) tarihinde vefat etmiştir.⁷³

İbrahim Hakkı vefatından iki yıl önce yazdığı vasiyetnamesinde “Eğer şeyhimin köyünde ölürsem onun kubbesi altına beni gömmeyiniz. Onun ayak tarafı evladı için kalsın. Beni babam Osman Efendi'nin kabrinin arkasındaki sahraya defnedin.” demiş olmasına rağmen şeyhin oğlu Mustafa Fani Efendi, İbrahim Hakkı'yı çok sevdiği şeyhinden ayırmamak için teberriken babasının türbesine defnettirmiştir. Türbesi bugün hala ziyaretgâh olarak kullanılmaktadır.⁷⁴

1.2.1.2.4. Hacı Ferşad Efendi

İslam Ansiklopedisinde konu ile ilgili bölümün özeti şöyledir: “ Hacı Ferşad Efendi, Trabzon'a bağlı Çaykara kazasının Yeşilalan köyünde doğmuştur. Asıl adı İbrâhim Hakkı'dır. Yazılarında bazen Ferşadzâde İbrâhim Hakkı imzasını kullanmasına rağmen yöresinde daha çok Ferşad Efendi diye tanınır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber altmış üç yaşlarında vefat ettiğine göre 1866 yılında doğduğu söylenebilir. Fakir bir aileye mensup olduğundan bir süre çobanlık yapmış, daha sonra üstün bir zekaya sahip olduğunu fark eden bazı âlimlerin telkiniyle yörenin müderrislerinden Huşolu Numan Efendi'den İslâmi ilimleri tahsil etmeye başlamıştır. Küçük yaşına rağmen her yıl Ramazan ayında civar illere giderek vaazlar vermiş, heyecanlı konuşmalarıyla kalabalık cemaatlerin ilgisini çekmiştir. Tahsiline devam ederken Trabzon çevresindeki kazalarda kısa süreli imamlık görevlerinde bulunmuştur. İcazet aldıktan sonra İstanbul'a gitmiş ve Ramazan ayında Sultanahmet camisinde vaazlar vermiştir. Seyahati sırasında tanıştığı Kondulu Yusuf Şevki Efendi ile İstanbul'da buluşmuş ve Süleymaniye'deki Gümüşhanevî Tekkesi'ne gidip Ahmed Ziyâeddin Efendi'yi ziyaret etmiştir.

⁷² Çağrıci, “İbrâhim Hakkı Erzurûmî”, 21: 309-310.

⁷³ Çağrıci, “İbrâhim Hakkı Erzurûmî”, 21: 306.

⁷⁴ Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, 8.

Memleketine döndükten sonra orada bir medrese kurarak, çeşitli aralıklarla burada kırk yıl kadar müderrislik yapmıştır. Medresesinde üç yüz kadar öğrenciye icazet vermiştir. Of'ta müftülük, Samsun İdadisinde öğretmenlik yapmıştır. Okuyan öğrencilerin askerlikten muaf tutulması için kurulan komisyonlarda görevlendirilmiştir. İşgal sırasında Rusların yağmalayıp Bayburt'tan Tiflis'e götördükleri kitapların geri alınması için Şark Ordusu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre Gümüşhanevî Ahmed Ziyauddin adına Of, Rize ve Bayburt'ta kurulan vakıf kütüphanelerinin mütevellî görevini de yürütmüştür.⁷⁵

Şeyhi Gümüşhanevî Ahmed Efendi'nin kızıyla evlenmiş. Onun postnişini İsmail Necâti Efendi'nin yanında halvete girmiş ve hilafet mertebesini elde etmiştir. Daha sonra onun yerine postnişinliğe getirilmesine rağmen “Şöhret afettir.” diyerek bu görevi benimsememiş ve ömrünün sonuna kadar medresesinde tedris ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Son dönemlerinde yürüyemeyecek hale gelmesine rağmen irşad faaliyetlerinden geri kalmamış ve müridlerinden Hopşeralı müderris Poyrazzade Dursun Efendi, onu sırtında taşıyarak yakın köylerde yapılan icazet merasimlerine götürmüştür. Çok defa günde bir bardak sütle veya sadece kahvaltı ile yetinmiştir.

Müridlerince hakkında birçok menkıbe anlatılan Hacı Ferşad Efendi, toplumun kültür değişimine uğradığı hassas bir dönemde Trabzon yöresinde, hatta Karadeniz bölgesinin büyük bölümünde halkın dini hayatı üzerinde unutulmaz tesirler bırakmış bir mürşid ve müderris olmuştur. Tesirleri ölümünden sonra da devam etmiştir. Çaykara'da müderris ve mürşid Hasan Râmi Yavuz, Of'ta Çalekli Dursun Feyzi Güven, Of'ta ünlü kıraat âlimi Mehmet Rüştü Aşikkutlu, Suluova'da daha çok irşad faaliyetleri ile bilinen kayınbiraderi Ali Yücel ve Samsun'da Açıkbaş diye tanınan Ömer Efendi ona mensup kişiler arasında yer alır. 3 Eylül 1929 tarihinde vefat etmiş ve Yeşilalan'daki medresenin yanına defnedilmiştir.⁷⁶

Hacı Ferşad Efendi'nin Kazım Karabekir'e yazdığı mektup:

“Şark Ordusu Kumandan-ı ‘Âlişânı, Devletlü Kazım Karabekir Paşa Hazretlerine. Devletlü Efendim Hazretleri. Nasın hayırlısı o kimsedir ki, Cenâb-ı Hak onu ümmetin havaicinde istihdam buyurur” mealinde bulunan hadis-i şerifi hatır-ı samilerine getirmek suretiyle, arz-ı hâl ve istirhamı ma fil bal'e başlarım” diye başlayan ve bir müderris / mürşide yakışan üslupla kaleme alınan bu önemli mektubun muhtevası şöyledir:

“Gümüşhanevi Ahmed Ziyauddin Efendi'nin (k.s.) Of, Rize, Bayburt memleketlerinde bulunan üç adet kütüphanenin mütevellisi olan duacınız, istilaya uğrayan kasabaların Bayburt

⁷⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Ferşad Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 413-414.

⁷⁶ Yavuz, “Ferşad Efendi”, 12: 413-414.

cihetinde bulunanı, Ruslar tarafından imha edilmiş ve kitapların da cemse ile Tiflis'e nakledildiği, son araştırmamla ortaya çıkmıştır. Kitapların, dini kitaplar olmaları hasebiyle, tüm ehl-i İslam'ın ortak malı olduklarından, söz konusu kitapların celbledilmesi ve yine halkın istifadesine sunulması; sözü edilen şeyh efendi hazretlerinin kitaplarının her halükarda büyük bir himmete ihtiyaç duymaktadır. Allah'ın tevfiği, Allah'ın dinine yardım edeceklerle beraber olduğu, zat-i alinizce de malumdur. Arzulunan bu meselenin çözüme kavuşturulması, ancak yüce bir himmetle kabil olduğu, biz duacınız tarafından kesin görüldüğünden, sözü edilen kitapların Tiflis'ten getirilmesi konusunda tüm sebeplerin tamamlanmasını rica ve niyaz ve zaten meşgul olduğumuz ehl-i İslam duasına, hasseten hanedan-ı ali kerimanelerini hususi surette duacı buyurmalarını istirham eylerim. Teşrin-i sani, 1337 (1918).” Duacınız, Of Kazası Müderrislerinden Hacı Ferşad İbrahim⁷⁷

Hacı Ferşad Efendi vefat ettiğinde, otuz dokuz yaşında olan Ağlar Baba, Hacı Ferşad Efendi ile nasıl ve ne zaman görüşmüştür? Bu intisab Trabzon yöresinden Ağlar Baba'yı ziyarete gelen medrese talebeleri vasıtasıyla mı, yoksa bizzat Ağlar Baba'nın Hacı Ferşad Efendi'yi ziyareti ile mi gerçekleşmiş, bu hususta tam bir malumat bulunmamaktadır. Fakat Akkoyunlular için merkezi bir yer olan Pulur (Gökçedere) Medreselerinde Hacı Ferşad Efendi'nin müderrislik yaptığı, Pulurlu Şair Süleyman Ruhî'nin de (1880-1951) hocası olduğu ifade edilse de⁷⁸ Hacı Ferşad Efendi'nin Pulur'da müderrislik yaptığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Fakat Ağlar Baba'nın, Pulur Medreselerinde müderrislik yapan Hacı Ferşad Efendi ile bu dönemde görüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir.

1.2.1.3. Halifesi Maksut Efendi

Ağlar Baba'nın hem talebesi hem de ilk halifesi olan Maksut Efendi 1907 yılında Bayburt'un Çiftetaş (Hardışı) köyünde dünyaya gelmiştir. Daha genç yaşta Ağlar Baba'ya intisab ederek, Nakşibendi tarîkine hizmete başlamıştır. Şeyhine bağlılığı ile tanınan Maksut Efendi, Ağlar Baba'nın yanında tam bir tekke terbiyesi ve âdabıyla yetişmiş, Ağlar Baba'nın eğitimi, sohbetleri ve şiirleri ile daha genç yaşta belli bir olgunluğa ulaşmıştır.⁷⁹ Maksut Efendi Ağlar Baba'dan aldığı bu feyz ve eğitim sayesinde tasavvuf deryasına dalarak aşkla, muhabbetle ebyatlar okumaya başlamıştır.

⁷⁷ Nasrullah Hacımuftuoğlu, “Of’lu Hoca Efendi” İsmi Markalaştıran Âlimler” *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu Bildirileri*, ed. Şenol Saylan – Betül Saylan, (İstanbul: Değişim Yayınları, Kasım 2016), 46.

⁷⁸ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 93.

⁷⁹ Ağlar Baba Bayburdi, *Hakikat Cevheri*, haz. Kalender Battal, (İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1997), 71.

Okumuş olduğu bu ebyatlardan bir bölümü şöyledir:

*Medine elinden ol Selim gelmiş
Aslı Muhammedin sülbünden imiş
Ahmedi muhtarın varisi olmuş
Kondurmuş başına tacı gavisin.*

*Selimde gidince bozuldu gülşen.
Cem olmuş ol yere bayi dervişan.
Allah'ın lütfiyle ol nebi zışan.
Giydirmiş başına tacı gavisin.*

*Hızır mollamızda vermiş işaret.
Hamd olsun mollamız etmiş beşaret.
İrşadi ismiyle oluptur şöhret.
Kondurmuş başına tacı gavisin.*

*Çekmez bu ahımı zemini dağlar.
Gazelini döker bahçeler bağlar.
Kondurmuş başına ol şeyhim ağlar.
Ol zaman görmüşem tacı gavisin.*

*Taç ile efendim bir zaman geçti.
Ömür sermayesin sona erişti.
Ol zaman taç sahibini değıştı.
Gayet pirağımda tacı gavisin.*

*Kutup gavsı gezer eli etiref.
Onların seyrinde bütün çartaraf.
Maksut bir gedadır değıldir sarraf.
Nebilsin bahsede tacı kavisin⁸⁰*

Ağlar Baba kendisinden sonra hilafetini makamını Maksut Efendi'ye bıraktığını, yeğeni H. Hamdi Baba'yı yanına çağırarak şöyle ifade etmiştir: “Evladım Hamdi ben şuna inanıyorum ki bu hizmeti siz de çok iyi yürütebilirsiniz hem de buna layıksınız fakat benden sonra hilafet

⁸⁰ Ağlar Baba, *Hakikat Cevheri*, 73,74.

makamı Maksut'a verildi. Zaten benim bunda hiç bir yetkim yoktur. Bu kararlar mâneviyatta alınır.”⁸¹ Maksut Efendi, Ağlar Baba'nın 1958 yılında ahirete irtihalinden sonra, bu hizmeti layıkıyla sürdürerek birçok kişinin kurtuluşuna vesile olmuştur. Maksut Efendi Samsun'da uzun süre kalmış ve irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Tarih Şubat 1999'u gösterirken Maksut Efendi dâr-ül-fenâdan dâr-ül-bekâya göçmüştür.

1.2.1.4. Ağlar Baba'nın Tarîkatı

Bu bölümde Ağlar Baba'nın intisab ettiği Nakşibendiyye tarîkatını ve Üveysi metodunu ele alıp açıklamaya çalışacağız. Fakat bu açıklamaya geçmeden önce tarîkat kelimesinin anlamına değinmek istedik.

Tarîkat, tarîk kelimesinin çoğuludur. Lügatta “yol anlamına gelen Arapça bir kelimedir.”⁸² Tarîkat kelimesinin tasavvuf ıstılahında ise birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

Hakk'a ve hakîkata ulaşmak için tutulan, bir takım kuralları ve ayinleri bulunan, şeyh denilen bir rehberin nezaretinde müridin takip ettiği usûl ya da metoda denir.⁸³ İnsanların mânevi kabiliyetlerini geliştirmek için kurulan mânevi yoldur.⁸⁴ İnsanı kendisinin ve evrenin hakîkatlerine, bu hakîkatleri bir bütün olarak kendisinde barındıran Hz. Muhammed'e, hakîkatlerin kaynağı ve yaratıcısı olan Allah'a götüren rûhani yol anlamındadır.⁸⁵

Yukarıda verdiğimiz tanımlar ve veremediğimiz tanımlar bağlamında bizler de tarîkatı; insanın kendini Allah'ına (yaratanına, sahibine) takva sahibi bir kul olarak tanıtmak ve kabullendirmek için gidebileceği en kısa ve güzel yol olarak tarif ettik.

Netice olarak tarîkatlar tasavvufun insanlara anlatılması, ulaştırılması, yaşatılması gibi önemli görev üstlenen kuruluşlar halini almış, tasavvufun yardımcı bir dalı haline gelmiştir. Tarîkatların teşekkül sürecinden bugünümüze çok sayıda tarîkat ortaya çıkmıştır. Bu tarîkatlardan en yaygın ve en bilinenlerinden birisi de Nakşibendi tarîkatı olmuştur.

1.2.1.4.1. Nakşibendi Tarîkatı

Muhammed Bahâeddin Nakşibend Buhârî'ye (ö. 791/1389) nisbet edilen Nakşibendiyye tarîkatı, İslâm dünyasının en yaygın ve etkili tarîkatlarından birisidir. Tarîkatın kurucusu olarak

⁸¹ Ağlar Baba, *Hakikat Cevheri*, 71.

⁸² Seyyid Şerif Cürcânî, *Kitâbü't Tarîfât*, trc. Arif Erkan, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 145.

⁸³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 343.

⁸⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 229.

⁸⁵ Semih Ceyhan, ed., *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 28.

Bahâeddin Nakşibend'inin adı zikredilse de esas kurucusunun Abdülhâlik Gücdüvânî olduğu belirtilir.⁸⁶

Abdülhâlik Gücdüvânî kendisine nisbet edilen Hâcegân tarîkatı için sekiz prensib vaz etmiş, iki asır sonra aynı silsileden Bahâeddin Nakşibend, bu sekiz prensibe üç prensib daha ilave etmiştir. Abdülhâlik Gücdüvânî ve Bahâeddin Nakşibend tarafından ortaya konulan "Kelîmât-ı Kudsiyye" diye anılan, müridin günlük hayatta ve zikir esnasında uyması gereken bu prensipler şunlardır:

- 1- Hûş der dem: Dervîşin aldığı her nefeste gafletten kaçınması, Hakk'ı unutmaması.
- 2- Nazar ber kadem: Gaflete sebep olacak herhangi bir şeyi görmemesi için gözünü ayağına dikmesi.
- 3- Sefer der vatan: Kendini beşerî sıfatlardan ilâhî sıfatlara ulaştıracak olan iç âlemindeki yolculuğa yönelmesi.
- 4- Halvet der encümen: Görünürde halk içinde bulurken mânen Hak ile beraber olması.
- 5- Yâdkerd: Diliyle veya gönlüyle Hakk'ı zikretmesi.
- 6- Bâzgeşt: Zikir yaparken kelime-i tevhidin ardından, "ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî" (Allah'ım! Maksadım sensin, gâyem senin rızânı kazanmaktır) cümlesini tekrarlaması.
- 7- Nigâhdaşt: Kelime-i tevhidi söylerken aklından bütün yersiz düşünceleri atması.
- 8- Yâddaşt: Her zaman Hakk'tan âgah olması.
- 9- Vukuf-i zamânî: Zamana dikkat etmesi, içinde bulunduğu hâlin bilincinde olması. Her an ve her hâlin muhasebesini yapmak. Huzurda geçirdiği anına ve hâline şükretmek, gafletle geçirdiği zamanından tevbekâr olmak.
- 10- Vukuf-i adedî: Telkin edilen zikri belirtilen sayılara riâyet ederek icrâ etmesi. Zikir sırasında sayıya uymak, akli dağınıklardan koruyup bir yerde toplamak, dikkati teksif etmek.
- 11- Vukuf-i kalbî: İki çeşit olur. Zikir esnasında kalbe teveccüh edip zikrin mânasının bilincinde olması. İki türlü olur:
 - a) Zikreden her an Allah'ı bilmesi, kalpte Allah'tan gayri hiçbir şeye yer vermemesi.
 - b) Zikreden zikir sırasında kalbine yönelmesi kalbinin zikirden gafil olmamasını sağlaması.⁸⁷

⁸⁶ Kadir Özköse, ed., *Tasavvuf El Kitabı*, 3. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 260.

⁸⁷ Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*, 261; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 257-260.

Nakşibendi tarikatının ortaya koymuş olduğu bu prensibler, Ağlar Baba'nın tasavvufî hayatına da tesir etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Halvet der encümen: Ağlar Baba her daim halk ile iç içe olmuş ama asla Hak'tan uzaklaşmamıştır. Halk ile gündelik işlerini, iletişimini, namaz vb. ibadetlerini birlikte ifâ etmiş, lakin Hak'tan hiçbir vakit gafil olmamıştır. Dergâhına çekilip halkı bekleyen bir mürşid değil halk ile iç içe olan bir mürşid profili çizmiştir. Bu profil şiiirlerinde de ortaya çıkmaktadır. Eserlerini sanat için değil halk için yazan, söyleyen bir şair olmuştur. (A. Oğurlu, K. Korkmaz, A. Danayiyen, 2019)

2. Bâzgeşt: “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (Allah'ım! Maksadım sensin, gâyem senin rızanı kazanmaktır.) cümlesini zikir esnasında tekrarlamış ve müridlerinden de bu cümlenin tekrarlanmasını istemiştir.⁸⁸

3. Vukuf-i adedî ve Vukuf-î kalbî: Zikir konusunda Bahâeddin Nakşibend'in ortaya koyduğu bu iki prensibi olduğu gibi uygulamış ve uygulanmasını istemiştir.⁸⁹

1.2.1.4.2. Üveysi Metodu

Tasavvuf kaynaklarında zaman zaman “üveysi, üveysilik veya üveysi-meşrep” gibi bazı tabirlere rastlanır. Bunlar Veysel Karani'nin adından yapılmış terimlerdir. Bunların ilk defa ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle beraber, yazılı bir şekilde ilk kullanıldığı yerlerden birisi Feriduddin Attar'ın *Tezkiret'ül Evliyası*'dır.⁹⁰

Üveysilik; bir kimsenin zâhiren görmediği kişi ya da kişilerden mânevi eğitim alması ve bu yolla meydana gelen tarikat anlamında ki tasavvufî bir terimdir.⁹¹

Tasavvuf tarihinde belli bir tarıkata veya tasavvuf mesleğine mensup olmayan, fakat inanışa göre doğrudan doğruya “Allah'ın hidayet ve delaletiyle velâyet mertebesine ulaşan sûfilere üveysi (çoğulu Üveysiyan) denmektedir. Bu da Veysel Karani'nin hiç kimsenin yol göstermesi olmadan sırf Cenâb-ı Hakk'ın irşadiyle velâyet derecesine ulaştığı inancına dayanır.⁹² Yani mürşid eli tutmadan, delil görmeden nasiplenmek, sülûka girmek demektir ki böyleleri için mürşid doğrudan doğruya Rasulullah'ın kendisidir. Bu da ancak kâmil bir teslimiyetle olur.

⁸⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, 24.

⁸⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, 24.

⁹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 99.

⁹¹ Necdet Tosun, “Üveysilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 400.

⁹² Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, 99.

Üveysilik kavramı, bir süre sonra sadece Hz. Peygamber ve Veysel Karanî'nin değil başka herhangi bir büyük peygamberin veya büyük evliyanın, pirin rûhaniyetinden nasiplenerek irşad olunanlara da teşmil edildiğini,⁹³ *Tezkire-i Üveysiyye*'ye göre ilk dört halifenin rûhaniyetinden istifade edenlerinde üveysi olduğu, başka hiçbir kimseden nasip almadan, sadece Hızır Aleyhisselâm'ın kılavuzluğuna mazhar olmak suretiyle velâyet mertebesine erenlerinde üveysi olduğu⁹⁴ aktarılıp, sayılmıştır. Böylelikle üveysiliğin ne olduğu üzerine zaman zaman eklemeler ya da farklı anlamlar eklenmiş, üveysiliğin tanımı genişletilmiştir.

Yukarıda verdiğimiz tanımlar ve eklemeler ışığında tasavvuf tarihinde üveysilik denildiğinde şu beş zümre ortaya çıkmaktadır:

1. Hz. Peygamberin veya büyük peygamberlerden birinin rûhaniyetinden feyz alanlar,
2. Veysel Karanî'nin rûhaniyeti ile irşad olunanlar,
3. İlk dört halifeden birinin rûhaniyetinden feyz alanlar,
4. Herhangi bir büyük şeyhin veya kutbun rûhaniyetinden irşad edilenler,
5. Bizzat Hızır Aleyhisselâm aracılığıyla velâyet mertebesine erişenler.⁹⁵

Vermiş olduğumuz bu beş zümrenin ortak noktası, zâhiren el almadan ve kendisinden önce yaşamış büyük bir zatın rûhaniyetinden feyz almalarıdır. Ağlar Baba yukarıda vermiş olduğumuz üveysilik metodunun zümrelerinden üçüncü madde olan, herhangi büyük peygamberlerden birinin veya bir şeyhin rûhaniyetinden feyz olanlar kısmına girmektedir.

Üveysi şeyhlerinin bir özelliği de vefat etmiş velilerin rûhaniyetinden Üveysi metodla feyiz alan sûfilerden birçoğunun ayrıca yaşayan bir mürşide intisab ettiği görülmektedir. Ağlar Baba da Terzi Baba ve dedesi İrşadî Baba'ya rûhaniyette intisab etmesine rağmen zâhirde Hacı Ferşad Efendi'den de ders almıştır. Bazı sûfilere göre bu daha güvenilir bir yoldur. Zira rüyasında bir veliyi görüp ondan bazı bilgiler alan kişi bunun sadık bir rüya mı yoksa bir aldatmaca mı olduğunu anlamakta zorlanabilir. Bu kişinin yaşayan rehberine danışarak bu bilgilerin dinin kurallarına uyup uymadığını öğrenmesi daha doğru bir davranıştır. Danışacak bir rehberi bulunmayan kişiler ise yanlış fikirlere sapabilir. Bu sebeple bazı sûfiler: “Diri bir kedi ölü bir aslandan daha iyidir.” sözüyle yaşayan bir şeyhten eğitim almanın önemini vurgulamıştır.⁹⁶

⁹³ Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, 103.

⁹⁴ Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, 105.

⁹⁵ Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, 105.

⁹⁶ Tosun, “Üveysilik”, 42: 400.

Üveysilerin şeyh ve mürid olup olmayacağı gibi fikirler mutasavvıflar arasında görüş ayrılıklarına yol açmış, bir kısım kişiler bunların muktedâ ve muktedî olmayacaklarını, yani ne kendisine uyulabilecek, ne de kendilerinin başka bir mürşide uyucak durumda bulunmadıklarını, çünkü şuurlarına sahip çıkamadıklarını ileri sürmüşlerdir.⁹⁷ Fakat tasavvuf tarihine baktığımızda birçok sūfinin üveysi olduğunu ve bu kişilerin çok büyük bir şeyh olarak tanımlandıklarını görünce bu görüşün tartışmaya açık olduğu ortaya çıkmaktadır.

1.2.2. İlmî Şahsiyeti

Bir kişinin ilmî şahsiyetini ortaya koymak ya da sunmak için birçok yönünü araştırmak gerekir. Tek bir kaynaktan veya tek bir merkezden araştırma yapılması o şahsın ilmî yönünü tam mânasıyla vermeyebilir. Bu yüzden şahsın ilmî yönüne dair objektif ve detaylı bilgiler vermek için şahsın yaşadığı ortam, ailesi, tahsil gördüğü hocaları, yetiştirdiği talebeleri, verdiği eserleri ve ilme dair nasihat ve sözlerini ele alarak her yönü ile araştırmaya çalıştık. Ağlar Baba'nın ilmî şahsiyeti hakkında aktaracağımız bu başlık ailesinden, halktan, tanıyan kişilerden ve eserlerinden elde ettiğimiz bilgiler niteliğinde olacaktır.

Yaşadığı ortam köy ortamı, zaman ise Osmanlının çalkantılı olduğu bir dönem olması nedeniyle Ağlar Baba tam mânasıyla sistematik ve düzenli bir örgün eğitim alamamıştır. İlk eğitimini ailesinden almıştır. Yazları, rençberlik ve hayvancılıkla uğraştığı için eğitim konusunda zaman kısıtlaması olduğundan eğitimine genelde kış aylarında yoğunluk vermiştir. Sekiz-dokuz yıl gibi bir süre zarfında kıştan kışa Bayburt'a gitmiş, burada molla denilen hocalardan Arapça, Hadis, Fıkıh vb. dersler almıştır.⁹⁸ Aynı zamanda Ağlar Baba'nın ilmîne katkı sağlayan bir diğer önemli unsur da köy odaları (konakları) olmuştur. Köy odaları yaklaşık 2000'li yıllara kadar Bayburt'ta çok yoğun bir kültür ve gelenek haline gelmiştir. Bu köy odası oturmaları, sohbetleri ve istişareleri Ağlar Baba'ya tasavvufî, ilmî ve edebî açıdan pek çok katkı sağlamış, hayatı boyunca da birçok kere bu odalarda hem dinleyici hem de konuşmacı olarak bulunmuştur.

Ağlar Baba ilim konusunda sistematik, örgün bir eğitim almasa da kendisini çok iyi geliştirmiş ve bu ilmî, eserleriyle sohbetleriyle insanlara aktarmıştır. Aynı zamanda çevresindekilerin ilim konusunda gelişmelerine katkı sağlamış, insanları ilme, okumaya ve öğrenmeye teşvik etmiştir. İlmî yönü çok derin ve kuvvetli bir şahıs olan Ağlar Baba, özellikle Kur'an-ı Kerim'in zâhirinden ziyade bâtinî yönünü tefsir eder ve ulemayı hayretler içerisinde bırakmıştır.

⁹⁷ Ocak, *Veysel Karani ve Üveysilik*, 106.

⁹⁸ Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*, 71.

Oğlu Ahmet Baba'dan naklen:

Baba Efendi'yi Karadeniz ulemasından ziyarete gelirlerdi. Ulema bu sohbetlerde ayetler okurdu. Ağlar Baba da hocalara “zâhir mânasını açıklayınız bizler de acizâne bâtinî mânasını verelim” derdi. Ağlar Baba ayetlere mânalar verince ulemanın “Eyvah eyvah zâhir ilmînde kaldık, bu da hâl ilmîdir. Allah hepimize nasip etsin” dediklerine birkaç defa şahit oldum.⁹⁹

Eserlerinin nerede ise tamamı manzum ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Manzum eserler vermesi bizlere ilmî ve edebî kişiliğinin güçlü olduğunu göstermektedir. Kaleme aldığı eserlerin dili, Arapça, Farsça ve yöresel kelimelerin çokluğu nedeni ile yer yer ağırdır. Ağlar Baba'nın eserlerini incelediğimizde ilmî yönden birkaç vasfı ön plana çıkar. Bu vasıfları şöyle sıralayabiliriz:

Şiirlerindeki ölçü, kafîye ve sanat yönüyle usta bir şair oluşu,

Şiirlerindeki tasavvufî yorumlarıyla ilmî derin bir mutasavvıf oluşu,

Şiirlerindeki konuları insanlara etkileyici bir yöntemle sunmasından dolayı iyi bir eğitimci oluşu.

Bu saydığımız vasıfların yanında bir de etrafındaki insanlara ve gelen misafirlere ilim, eğitim, okuma gibi konularda nasihatleriyle rehber oluşu da vardır. Bu nasihatlerden bir tanesi şöyledir: “Evvela çocuklarınızı okutun, kadınlarınızın ufkunun genişlemesi için kadınlarınızı da okutun. Çocukların cahil kalmasından ise soldan yazı yazmaları daha faziletlidir. Çocuklar okusunlar, öğrensinler lakin Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeyi ve okumayı da kesinlikle ihmal etmesinler.”¹⁰⁰

Bir keresinde köye yeni bir öğretmen tayin edilmiş. Köylüler çocuklarını okula göndermemişler. Hal böyle olunca öğretmende okula öğrenci bulmakta sıkıntı yaşamıştır. Bu durumu fark eden Ağlar Baba, oğlu Necati'yi öğretmene yardımcı olması için görevlendirmiş ve “Oğlum Necati, öğretmenin önüne düş ve ev ev çocukları toplayın.” demiştir.¹⁰¹

1.2.2.1. Tahsili

Ağlar Baba'nın Rus-Ermeni olaylarından dolayı kısa bir süreliğine İç Anadolu'ya yapmış olduğu seyahat dışında Bayburt dışına çıkmaması, tahsilinin tamamını bu yörede aldığını göstermektedir. Bu sebeple Ağlar Baba'nın tahsil hayatını Bayburt'la sınırlı tutup,

⁹⁹ Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*, 29.

¹⁰⁰ Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*, 29.

¹⁰¹ Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*, 29.

yetişmesine katkıda bulunmuş ve hocalığını yapmış olabilecek kim varsa o şahıslar üzerinde araştırma yaptık.

1.2.2.2. Hocaları

Tahsil gördüğü hocaları hakkında fazla bir çalışma bulamadık. Fakat ailesinden ve yaşadığı dönem üzerine yaptığımız araştırmalarımızdan elde ettiğimiz bilgiler ışığında, o dönemde yaşayan bazı hocaları ele aldık. Ağlar Baba'nın babası Ahmet Küşâdî dışında hocası olma ihtimali yüksek yalnızca bir isim bulabildik.

Birçok ilim erbabı, âlim, eğitimci vb. kişilerin tahsil hayatı incelediğinde ilk eğitimlerini genelde aile büyüklerinden aldıkları görülmektedir. Ağlar Baba'da bu bahsettiğimiz kişiler gibi tahsil hayatının ilk eğitimini aile büyüğü ve aynı zamanda babası olan Ahmet Küşâdî Baba'dan almıştır. Ahmet Küşâdî Baba'dan aldığı eğitim daha çok temel eğitim diyebileceğimiz nitelikte, Kur'an-ı Kerim, ilmihal ve tasavvuf üzerine olmuştur.

Bayburt'ta ise arkadaşı ve aynı zamanda Bayburt Müftüsü olan Fahreddin Efendi'den Arapça dersleri almıştır.¹⁰² Bu bilginin sağlamlığını, Müftü Efendi'ye yazmış olduğu ebyatlar desteklemektedir. Ağlar Baba'nın Müftü Fahreddin Efendi'ye yazmış olduğu ebyatın bir parçası şöyledir:

Diller vasf eylemez hilm-ü kemalin

Alimler merdanı müfti efendi

Görünür zâtından hüsn-ü mekali

Müftiler fevkanı müfti efendi

Himmeti alidir aynı peygamber

Vârisi olmuştur ümmete rehber

On iki fûnûnda söylüyor ezber

Her bir ilme mâhir müfti efendi

Vaiz-i Kur'an'dan Mesnevi Şerif

İlmi kisbî değil vehbî letâif

Hitâm bulmuş sende kenz-i meârif

Ârif-i billahsın müfti efendi

¹⁰² Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*, 14.

Ađlar Baba dūřme vartaya dūřme
Nefs-i m ara uyup Rahman'dan geçme
 p müfti ellerin varsa savuşma
Affet kusurumu müfti efendi¹⁰³

Ağlar Baba'nın ebyatında bahsettiği bir hoca efendi daha vardır lakin bu hocadan ders alıp almadığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Bu hoca efendi içinde yazdığı ebyattan bir bölüm şoyledir:

Dinleniz bu pendı efendi beyler
İlim merd nesi Reis Efendi
Hilm-  kem lini vasf etmez diller
M n  menbaası Reis Efendi

V izi Kur'an'dan had s-i kuds 
Keşf-i keşş f olmuş ilm-i f ris 
Başlamış okuyor ledünnî dersi
Her ilme mâhir Reis Efendi¹⁰⁴

1.2.2.2.1. Ahmet K ş d 

Ahmet K ş d  Baba, Salih İşş d  Baba'nın beş oğlundan birisidir. Annesinin adı ise Hatice'dir.¹⁰⁵ Doğum yeri Siptoros köyü, doğum tarihi 1840'dır.¹⁰⁶

Tahsil hayatına dair pek bilgi olmamasına rağmen babası Salih İşş d  Baba'dan dersler almış, onun eğitimi ile yetişmiştir. Ahmet K ş d  babasının son dönemlerinde gören g z , tutan eli olmuştur. Salih İşş d  Baba *Kısas-ı Enbiya* adlı eserini Ahmet'e okutur, yazdırır ve tasnif ettirmiş.¹⁰⁷ Salih İşş d  Baba vefat edince hem irşad görevi hem de ailenin bütün yükü Ahmet K ş d  Baba'ya kalmıştır. Ahmet K ş d  Baba babasından kalan irşad görevini Bayburt ve Kelkit yörelerinde devam ettirmiştir. Köyünün imamlığını ücret almadan uzun yıllar yapmıştır. Tarihler 1911¹⁰⁸ yılını gösterirken, doğduğu köy olan Siptoros köyünde d r- l-fenâdan d r- l-bekâya göçmüştür.

¹⁰³ Ağlar Baba, *Ebyât*, 445-446.

¹⁰⁴ Ağlar Baba, *Ebyât*, 481.

¹⁰⁵ Battal, *Can Nehrine Varınca İşş d *, 210.

¹⁰⁶ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 174.

¹⁰⁷ Battal, *Can Nehrine Varınca İşş d *, 223.

¹⁰⁸ Yılmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, 174.

1.2.2.2. Müftü M. Fahreddin (Kumbasar) Efendi

Bayburt Müftülüğü yapmış olan M. Fahreddin Efendi, Bayburt'ta özellikle İslâmi ilimler konusunda adını duyurmuş bir şahsiyettir. Son zamanlarda 2016 yılında Bayburt İlahiyat Daküitesi Dergisi, “İki Osmanlı İslam Bilgininin ‘İ‘Dad-I Kuvvet’ Konusundaki Tartışmaları: Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Ve Alay Müftüsü Fahreddin Efendi’nin Kuvvet Hazırlama Konusundaki Karşılıklı Açıklamaları” konusu başlığı altında Fahreddin Efendi’yi ele almıştır.¹⁰⁹

Muhammed Fahreddin Kumbasar 1880’de Bayburt’un Şeyh Hayran Mahallesi’nde doğmuştur. Rüştîye Muallimi Mustafa Fehmi Efendi’nin oğludur. Annesi Gülnâme Hanım’dır. İlk ve orta öğrenimini Bayburt’ta tamamlamıştır. Mayıs 1895’te Arapça ve Dinî öğrenim için Erzurum’a gitmiş, burada Memiş Ağa Medresesi’ne kaydolmuştur. Medresede “Yetim Ağa” namı ile bilinen Müderris Mustafa Efendi’nin derslerine dokuz yıl devam etmiştir. İki evlilik yapmış, birinci evliliğini amcasının kızı Feride Hanım ile ikinci evliliğini ise Hüseyin Efendi’nin kızı Lütfiye Hanım ile yapmıştır. 1903’de Bayburt Müftüsü olmuştur. Müftülük görevi 1916’ya, muhacerete kadar sürmüştür. Milli Mücadele’nin başlamasıyla, ulusal harekâta katılmış, Bayburt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşunda ve faaliyetlerinde görev almıştır. Bu arada Anadolu Hareketi’nin meşrû olduğunun bildirildiği Ankara Fetvası’nı tasdik etmiştir. Tekrar müftülük görevine başlayan Fahreddin Efendi, 1928 tarihinde istifaen müftülük görevinden ayrılmıştır. 1930 yılında Belediye reisliğine aday olmuş ve kazanmıştır. Bu görevi 1934 yılına kadar sürdürmüştür. 1936-1950 yılları arasında Meclis-i Umûmî azalığı yapmıştır. Fahreddin Efendi, talebelerine Meanî, Kavaîd, Fıkıh, ilmî ve edebî eserler okutmuştur. 1954-1961 yılları arasında hayatını hastalıklarla geçiren Fahreddin Efendi, 1961 yılında vefat etmiştir. Kabri Bayburt Şingâh mahallesi mezarlığındadır.¹¹⁰

1.2.2.3. Talebeleri

Ağlar Baba’nın talebelerine dair çalışılmış ve yazılmış herhangi bir kaynak yoktur. Sadece isimlerinin geçtiği bir iki yer vardır. Ağlar Baba’nın talebeleri olduklarını belirlediğimiz ve hayatlarına dair çok az bilgi sahibi olduğumuz kişiler; Oğlu Ahmet BATTAL (Baba), akrabası Seyfettin YILDIZ (Seyfi Gülmez), Maksut Efendi’dir. (Halifesi olarak detaylı açıklama üst bölümde yapılmıştır.)¹¹¹

¹⁰⁹ Bk. Fatih Çınar, “İki Osmanlı İslam Bilgininin ‘İ‘Dad-I Kuvvet’ Konusundaki Tartışmaları:Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Ve Alay Müftüsü Fahreddin Efendi’nin Kuvvet Hazırlama Konusundaki Karşılıklı Açıklamaları”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2016): 53-74.

¹¹⁰ Yılmaztürk, *Bayburt’un Manevi Bekçileri*, 206-215.

¹¹¹ Ağlar Baba, *Ebyât*, 523-552; Altuntaş, *Bayburtlı Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı*, 30-31.

Ağlar Baba talebelerini tarikat terbiyesi ile yoğurmuş, irşad makamına ermelerine vesile olmuştur. Talebeleri ise Ağlar Baba'nın feyzinden istifade ederek aşk deryasına dalmış ve onun gibi ebyatlar okumaya başlamışlardır. Talebeleri de Ağlar Baba gibi tasavvuf ve şiir alanında kendilerini yetiştirmiş ve ifade etmişlerdir.

1.2.2.3.1. Oğlu Ahmet (Baba) Battal

Ahmet Baba hakkında herhangi bir kaynak ya da bilimsel bir çalışma yoktur. Ahmet Baba hakkında elde ettiğimiz bilgiler aileden, Ahmet BATTAL'ı tanıyan insanlardan ve internet sayfasından olmuştur.

1924 yılında Bayburt'un Siptoros köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Ağlar Baba, annesi ise Ağlar Baba'nın ikinci eşi olan Suna Hanım'dır. Ahmet Baba ilk eğitimini babası Ağlar Baba'dan almıştır. Feyiz ve nazar ile büyüyen Ahmet Baba, babası gibi hem mutasavvıf yönünü hem de şair yönünü geliştirmiş ve bu alanlarda pişmiştir. Ahmet Battal, babası Ağlar Baba gibi Nakşibendi tarikindedir. Mürşid olarak dedesine ve babasına intisab etmiş, yollarının takipçisi olmuştur. Bu takip sadece tasavvufi alanda değil şiir alanında da olmuştur.

Bayburt'taki mütevâzî dükkanında, gençliğe ve insanlığa milli yön vermek, cahilliği ve karanlık düşünceleri ortadan kaldırmak, insanlığa eğitim rûhunu aşılama, hoşgörölü olmak ve sevenlerine bütün herkesi sevdirmek için çalışmıştır. Yeniliğe her zaman açık olan Ahmet Battal, eğitime çok farklı, yapıcı ve yeni yaklaşımlarla bakmıştır. Kendisini tanıyan, tanımayan, seven ve sevmeyen herkesin okuyup hizmet ehli olması onun yürekten inandığı bir ideal olmuştur. Siyaset üstü bir düşünceyle, her yöne nurdan ışıklar saçması sayesinde ki gönüllerde yaşamaktadır. Zamanla ondan istifade etmek isteyen ziyaretçileri ve sevenleri günden güne çoğalmıştır.

Ahmet Battal'ın şiir pirleri ve mürşidleri, babası Ağlar Baba ve dedesi İrşadî Baba olmasına karşın o kendine özgü bir söyleyiş tarzı yakalamıştır. Şiirlerinde yeni düşünce ufukları açmak ön planda olmuştur. Ahmet Battal'ın daha önceki şiirlerinde aşk ve ondan gelen coşkunluk kendini hissettirirken, sonraki şiirlerinde genelde yoğun bir didaktiklik söz konusudur. Son dönem şiirlerinde yol gösterme, öğreticilik ve eğiticilik, öğüt çizgisi, milli ufuk, vatan-millet sevgisi, ve ilmî teşvik etme gibi konular ağır basmaktadır.

Siyaset bu ülkede hep bir kalıba bağlı olarak yapıldığından Ahmet Battal şiirlerinde yeni bir siyaset modelinin de ipuçlarını vermiştir. Bu modeli, oyu verip gönlü vermeme temelinde şekillendirmekte ve bütün insanları kardeş bilip sevmeyi amaçlamaktadır. Bunun gerçekleşmesini ise yüreklerde Mevla aşkının yaygınlaşmasına bağlamıştır. Bu da gönüllerde

parti aşkını değil de hizmet aşkını doğuracaktır.¹¹² Eylül 2005’de Ahmet Baba dâr-ül-fenâdan dâr-ül-bekâya göçmüştür.

BEYT-İ AHMET BABA

*Gençliğe verelim İslâm
Korkmayalım gelmez hüsrân
Bizi korur nurlu iman
Tarihte olmuş her zaman*

*İslâm’dan doymazsa millet
Nesle öğretmezsek sünnet
Sarar bizi kötü illet
Ne şevk kalır ne merhamet*

*Dua edek biz ağızdan
Yüz altmış üç çıksın izden
Kızlar türban örter bezden
Rahmet yağar gökdenizden*

*Öğretelim teknik iman
Dünyada çok fikir yayan
Dolar kalpler sever Kur’an
Hak yol İslâm ona dayan*

*Tefrikadan çekek özü
Kalpler duyar o gün feyzi
Hakkın nuru sarar bizi
İslâm görer davamızı*

*Nedir Ahmet düştün hise
Sırın verme sen herkese
Duacı ol İslâm yüze
Hak emretti geldi bize¹¹³*

¹¹² “Bayburt Ahmet Baba Hazretleri”, Ahmet Baba, Erişim: 17 Haziran 2019, <https://irsadibayburdi.tr.gg/Ahmet-Baba-Hazretleri.htm>

¹¹³ Ağlar Baba, *Hakikat Cevheri*, 77.

1.2.2.3.2. Seyfettin Yıldız

Asıl adı Seyfettin YILDIZ olan ‘‘Seyfi Gülmez’’ 1927 yılında Bayburt’ta dünyaya gelmiştir. Ağlar Baba’nın yeğenidir.¹¹⁴ Ahmet Baba’nın torunu mer YILDIZ, baba tarafından dedesi olan Seyfettin YILDIZ’dan naklen şunları anlattır:

Seyfettin YILDIZ ‘‘Seyfi Gülmez’’ mahlasının kullanırmış. Ağlar Baba’nın hem çok sevdiği müridi hem de yeğeniymiş. Annesi ile Ağlar Baba hala-dayı ocuklarıymış. Ağlar Baba bazı beyitlerini ondan dinler, ona yazdırırmış. Ağlar Baba ondan Ankara’ya göç etmesini, oraya yerleşmesini istemiş. Seyfettin YILDIZ da Ağlar Baba’nın isteğine uyup Ankara’ya yerleşmiş ve orada irşad görevini yerine getirmiştir.

Ağlar Baba ile Seyfettin YILDIZ arasında çok değişik bir olay gerçekleşmiştir; Seyfettin YILDIZ sık sık Ağlar Baba’yı ziyaret edermiş. Bu ziyaretlerden birisinde Ağlar Baba O’na bir beyt okumuş ve beytinin bir kısmını yazdırırmış. Ancak Ağlar Baba beytini tamamlayamamış ve eksik bırakmıştır. Ağlar Baba Seyfettin YILDIZ’a bu eksik kalan beytini yazıp O’na göndereceğini söylese de Seyfettin YILDIZ zamanın şartlarında bunun mümkün olmayacağını düşünmüş. Seyfettin YILDIZ Ankara’ya döndükten bir zaman sonra işten dönerken önüne bir kağıt dşvermiş. Kağıda alıp bakınca Ağlar Baba’nın el yazısı ile yazılmış, eksik kalan beytin devamının olduğunu görünce çok şaşırmıştır.¹¹⁵

1.2.3. Edebî şahsiyeti

Bir yazarın, bir şairin ya da bir sanatçının edebî şahsiyetini incelemek istediğimizde, o kişinin edebî alana dair vermiş olduğu eserlere, almış olduğu eğitime, almış olduğu ödüllere, yaşadığı dönemin özelliklerine, yaşadığı zamana gibi birçok unsura bakmak gerekmektedir. Bu unsurlardan herhangi birisi eksik kalır incelenmez ise kişinin edebî yönüne dair çalışma eksik veya yanlış bilgiler içerebilir. Bizlerde Ağlar Baba’nın edebî şahsiyetini saydığımız bu unsurlar çerçevesinde ele alacağız.

Ağlar Baba Osmanlı’nın dağılma döneminde, Anadolu’nun Rus- Ermeni işgallerine maruz kaldığı bir dönemde yaşamış olmasından dolayı hayatı boyunca çok zorluklar çekmiş bir şahsiyettir. Buna rağmen tasavvufi bir geleneği olan ailenin yanında hem ailesinin vermiş olduğu eğitimle hem de kendi çabası ile tasavvuf ve şiir alanında kendini çok iyi geliştirmiş ve topluma dönemin unutulmaya yüz tuttuğu Divan Edebiyatı örneklerinden sayılacak tamamına yakını manzum olan dört büyük eser bırakmıştır. Bu dönemde ve şartlarda yaşamış olan Ağlar

¹¹⁴ Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar Irşadi Baba Ve Tasavvufi Anlayışı*, 31.

¹¹⁵ Ağlar Baba, *Ebyât*, 552.

Baba'nın yazmış olduğu bu dört büyük eser onun edebî şahsiyetinin, Türk-Tasavvuf Edebiyatı'ndaki yerinin ne kadar büyük ve önemli olduğunun en büyük kanıtıdır.

Eserlerinin tamamı kendi el yazması olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Yer yer Arapça, Farsça ve yöre ağzı kelimelerini eserlerinde görmek mümkündür. Eserlerinde kullandığı dil hem ağır hem de sade diyebiliriz. Dilin ağır olduğu kısımlar biraz da eserlerindeki Arapça, Farsça ve yöre ağzıyla ifade edilen kelimelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Şiirlerinde edebî sanatları pek yer vermemiştir.

Şiirlerinde kullandığı nazım şekilleri ve ölçüleri tüm mutasavvıf şairlerin kullandığı nazım şekilleri ve ölçüleri gibidir. Ara ara şiirlerinde vezin ve kafiye yönünden aksaklıklar görülebilmektedir.

Eserlerinin birçok yerinde şair genellikle “*Ağlar Baba*” sonra da “*Ağlar Gülmez*” ve “*Bâkî Baba*” mahlaslarını kullanmıştır. Bundan dolayı da İrşadî BATTAL'ın gerçek isminden ziyade “*Ağlar Baba*” lakabı daha yaygın halde kullanılmış ve kendisiyle özdeşleştirilmiştir.

Ağlar Baba'nın mahlaslarını kullandığı beyitlerine aşağıdaki örnekler verilebilir:

Yer döndü onlar gördüler

Baştan kıça hep yazdılar

*“Oku ya **Bâkî**” dediler*

*Allahım Hû Mevlâm Hû*¹¹⁶

***Ağlar Gülmez** leim bâbından geçti*

Ervâh penâhına dersin danıştı

‘Mevt-i zâika’ dan ölmeden içti

*Yattığım makbere sürdüm yüzümü*¹¹⁷

İki melek kabre sûd ile gelir

Suâl defterini eline alır

Korkarım topuzu başıma vurur

*Bu **Ağlar Baba** 'ya cevabı yolla.*¹¹⁸

Buradaki “*Bâkî Baba*” mahlasına, not düşmek yerinde olacaktır. Ağlar Baba'nın “*Bâkî*” lakabı, “kalan, kalıcı anlamlarına değil, ağlayan anlamına” gelmektedir.¹¹⁹

¹¹⁶ Ağlar Baba, *Ebyât*, 247.

¹¹⁷ Ağlar Baba, *Ebyât*, 309.

¹¹⁸ Ağlar Baba, *Ebyât*, 397.

¹¹⁹ Özdamar, *Ağlar Baba*, 58.

Konuları anlatırken hem okuyucuya hem de kendisine öğütler vermekte, asla kin, nefret, düşmanlık gibi İslâm'ın yerdiği kavramları aşırı şekilde işlemeyip herkese sevgi temelli yaklaşmaktadır. Bu uslub, okuru ikna edici bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mutasavvıf bir şair olmasından dolayı eserlerindeki konuların hemen hemen hepsine tasavvufî bakış açısıyla yaklaşmış, eserlerinde Allah, tevhid, peygamber, ölüm, tarîkat, zikir, dünya sevgisi, nefis, şeytân gibi konulara ağırlık vermiştir. Ele aldığı konuları açıklarken delil olarak her daim Kur'an-ı Kerim'i ve hadis-i şerifleri göstermiştir.

Kur'an'dan hadisten mânâyı aldım

"Festakim kemâ umirte" sırrını buldum (Hûd Sûresi 11/112)

Nice mü'minlerin hâline erdim

Hak yoluna gider ben bulamadım¹²⁰

Ağlar Baba'nın eserlerindeki en önemli özelliklerinden birisi de yazmış olduğu şiirlerinde didaktizmin hâkim olmasıdır. Yazdığı şiirlerin konularını ve aktarma şeklini incelediğimizde Ağlar Baba'nın sevenlerine, ihvanlarına dahası insanlığa bir şeyler öğretmek, nasihat vermek, öğüt vermek ve aydınlatmak amaçlı olduğu göze çarpmaktadır. Tüm bunlar, Ağlar Baba'nın şiirlerini yazmasındaki temel felsefenin sanattan ziyade insanların anlayacağı, nasihat alacağı bir hatıra bırakmak olduğunu göstermektedir. Bu kanaâtimiz Ağlar Baba'nın şu beyitinden hasıl olmuştur:

Aç dilimi yâ ilâhî Girdigâr

Nakşedeyim bir tuhfe kalsın yâdigâr¹²¹

Ağlar Baba yazdığı şiirlerde sanattan uzak kalmaya dikkat etse de bazı beyitlerinde edebî incelik açıkça görülmektedir. Arap harflerinin sırasına göre yazdığı beyitten bir bölümü şöyledir:

Elif ülfet irfânı,

Be Bayburt'tur meskeni

Te tilâvet Kur'an'ı

Hayy Allah'im Allah'im

Ağlar İrşadî Baba¹²²

Özellikle Hz. peygambere sevgisini, saygısını ve hürmetini şiirlerinde oldukça ustalıkla dile getirmiş, Naat tarzı beyitlere yer vermiştir. Bu beyitlerden birisi şöyledir:

¹²⁰ Ağlar Baba, *Ebyât*, 131.

¹²¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 21.

¹²² Ağlar Baba, *Ebyât*, 304.

*Bir şâhım vardır ki ezel güzeli
Kudretten giydiği cemâle kurban
'Kaabe kavsyni'de şânı yüceldi
Mi'râç'ta aldığı kemâle kurban¹²³*

Şiirlerini yazarken şiir alanında etkilendiği önemli şahsiyetler olmuştur. Bu etkilenme hem edebî hem de tasavvufî yönden oluşmuştur. Fakat O'nu en çok etkileyenin, O'na yazdırmanın Allah olduğunu çoğu beyitinde dile getirmiştir. Etkilendiği kişiler ise; Yunus Emre, müridleri olarak tanımladığı dedesi İrşadî Baba, Vehbi Hayyati, Erzurumlu İbrahim Hakkı, aynı coğrafyada yaşadığı Bayburtlu Zihnî, Celâlî Baba gibi isimlerdir.

Allah'ın Ağlar Baba'ya yardım eylemesine dair beyitlerinden bir tanesi şöyledir:

*Allah kalbe böyle ilham eyledi
Ağlar Baba güzel sözler söyledi
Leyl ü nehâr murâdını gözlerdi
Murâdımdan mahrûm koyma yâ Rabbi¹²⁴*

Ağlar Baba'nın Yunus Emre tarzında söylediği beyitlere örnek:

*Sen buyurdun 'Habbıl varit'
Tek bulayım Mevlâm seni
Damar kemiklerim erit
Tek bulayım Mevlâm seni*

*Keşti ile gezdim zaman,
Yani bulam canda canan,
Vücudumda kalmadı kan,
Tek bulayım Mevlâm seni¹²⁵*

Bayburtlu şair Celâlî Baba'nın şiirlerinden koşma tarzına benzeyen beytine örnek:

*Arşın belasında bildim kalemi,
Ruz-i şeb dilimde bin bir kelâmı,
Ağlar Baba terk eyledi âlemi
Al yeşil mihrapta himmet dediler¹²⁶*

¹²³ Ağlar Baba, *Ebyât*, 163.

¹²⁴ Ağlar Baba, *Ebyât*, 25.

¹²⁵ Ali Kemal Parıldar, *Tasavvuf Vadisinde Bayburtlu Halk Şairleri* (Ankara: Kültür Ajans Yayınları, 2014), 183, 184.

¹²⁶ Parıldar, *Tasavvuf Vadisinde Bayburtlu Halk Şairleri*, 185.

1.3. ESERLERİ

Öğrenmeyi de öğretmeyi de hayatına ilke edinen, tüm insanlara ilmî konularda nasihat veren ve bu uğurda gecelerini gündüzlerine katan ilim ehlinin önemi her daim büyük olmuştur. Bu önemli şahsiyetlerden biri olan Ağlar Baba hem kendi mâna âleminde yoğrulmuş, pişmiş hem çevresindeki insanlara sohbetleri, yaşantısı ve ilmî ile ışık tutmuş hem de kendisinden sonra insanlığa rehber olabilecek nitelikte İslâmî, tasavvufî ve edebî içeriği zengin olan, kendi el yazması olup Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı, tamamına yakını manzum türü olmak üzere, çok önemli dört eser bırakmıştır. Başlık başlık daha detaylı inceleyeceğimiz ve aktaracağımız bu eserler şunlardır:

Kıyas-ı Enbiya (İrşadî Baba ile Ağlar Baba'nın ortak eseri)

Ebyat-ı Ağlar Baba (Ağlar Baba Divanı)

Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi

Tasavvuf Mesnevisi

Ne yazık ki Ağlar Baba'ya ve manzum türü olması bakımından özel ve önemli sayılacak bu eserlere kitaplarda, tezlerde, makalelerde, ansiklopedilerde saymadığımız birçok bilimsel çalışmalarda çok fazla yer verilmemiştir. Son zamanlarda az da olsa Ağlar Baba ve eserleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Bayburt Üniversitesi Tarihi Ve Kültürü Uygulama Ve Araştırma Merkezi Bayburt'un mânevi önderlerinin yaşatılmasına dair çalışmalar başlatmış ve bu çalışmaların birisinde de İrşadî Baba ve Ağlar Baba'nın ortak eseri olan *Kıyas-ı Enbiya* adlı eserine yer vermiştir. Ağlar Baba ve eserleri üzerine günümüzde yapılan diğer çalışmalardan bazıları ise şunlardır:

- İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kıyas-ı Enbiyâ*, Ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Bayburt: Bakütam, 2017.
- Necdet Tozlu, Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba Yusuf İle Zeliha, Bakütam, Bayburt 2014.
- Ağlar Baba, *Ebyât*, Haz. Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.
- Ağlar Baba, *Tasavvuf*, Haz.Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.
- İhsan Soysaldı, *Son Dönem Mutasavvıf ve Şairi Ağlar Baba'nın Tasavvuf Anlayışı*, Massmedia Yayınları.
- Numan Çakır, Bayburtlu Ağlar Baba'nın "İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri" İsimli Eseri Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dergisi Cilt:4 Sayı: 7 Haziran 2018.
- Mustafa ÖZDAMAR, Ağlar Baba, İstanbul 2016.

- Ahmet Özkan, “İrşadi ve Ağlar Baba’nın “Kıyas-ı Enbiya”sında Tasavvufi Öğeler” Tarihi Ve Kültürü İle XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (Bayburt, 28-30 Mayıs 2014). Haz. Selvan Koçaslan, M. Yasin Taşkesenoğlu, Kürşad Kara, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.

1.3.1. Kıyas-ı Enbiya

Kıyas sözlükte, (kıssa’nın çoğul şekli kıyas) “birinin izinden gitmek, anlatmak, hikaye etmek”¹²⁷ Enbiya ise (nebi’nin çoğul şekli enbiya) nebiler, peygamberler gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁸ Bir diğer tanımda ise kıssa, bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması / hikaye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikayeyi ifade eder.¹²⁹

Kıyas-ı Enbiya ise Arapça kıssa ve nebi kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan kıyas-ı enbiya (kasasü’l-enbiya) “peygamberlerin kıssaları, tarihleri” demektir. Bu anlamda ahbâr-ı enbiya tabiri de kullanılır.¹³⁰ Kur’an-ı Kerim’in 1328 ayetinde üçü (Zü’l-karneyn, Lokman, Uzeyr) ihtilafli olmak üzere yirmi sekiz peygamberin kıssası anlatılmıştır.¹³¹

Kıyas-ı Enbiya’ların en önemli kaynağı vahiydir. Kur’an-ı Kerim, diğer ilâhi kitapların özellikle tahrif olmayan bölümleri, hadis-i şerifler, örf ve adetler gibi bilgilerden oluşur. Bu eserlerin büyük çoğunluğu mensur şekilde kaleme alınsa da manzum şekilde kaleme alınan eserlerde mevcuttur. Tespit edilebildiği kadarıyla ilk ve önemli Türkçe manzum Kıyas-ı Enbiya, 1579’da XVI. asır şairlerinden Hindi Mahmud tarafından nazmedilmiştir.¹³²

Türk-İslâm kültür tarihimizde çok önemli yeri olan istisna dediğimiz, manzum türünde yazılan Kıyas-ı Enbiya türünün bir diğer örneği ise Ağlar Baba’nın ve dedesi İrşadî Baba’nın ortak ürünü olan eserdir. İrşadî Baba eseri yazmaya başlamış ve Hz. Yusuf kıssasına kadar gelmiştir. Bundan sonrasını bilinmez bir sebepten dolayı yarım bırakmış ve oğlu Ahmet Küşâdî’ye; “Oğul, bundan sonrasını benden sonra gelecek olan tamamlayacak” demiştir.¹³³ Bu miras Ağlar Baba’nın geleceğine dair bir işaret mi yoksa Ağlar Baba’ya verilmiş bir hidayet mi bilinmez.

¹²⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), “kss” Md., 707.

¹²⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “nbv” Md., 863.

¹²⁹ İdris Şengül, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 498.

¹³⁰ M. Süreyya Şahin, “Kıyas-ı Enbiyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 495.

¹³¹ Ahmet Karataş, “Türk-İslam Kültür Ve Edebiyatında Kıyas-ı Enbiyâ Türü”, *Diyanet İlmî Dergi*, 49/3 (Eylül 2013): 116.

¹³² Karataş, “Türk-İslam Kültür Ve Edebiyatında Kıyas-ı Enbiyâ Türü”, 121.

¹³³ Battal, *Can Nehrine Varınca İrşadî*, 245.

Ağlar Baba dedesinden kalan bu mirası (*Kısas-ı Enbiya*) tamamlamış ve insanlığın hizmetine sunmuştur. Eser el yazması, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış aynı zamanda eserde Arapça, Farsça kelimelerin yanı sıra birçok kelime de yöresel ağızla ifade edilmiştir. Eser tek nüshadır. Bu tek nüshayı Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi tıpkıbasım ve latinize ederek iki ayrı kitap şeklinde yayınlamıştır.¹³⁴

Kısas-ı Enbiya 982 sayfadan oluşmaktadır. Sebeb-i telif, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz.Mûsâ, Hz. Hûd, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân, Hz. Yakup ve ‘İys, Hz.Yusuf, Hz. Eyüp, Hz.ekeriya, Hz. İsa, Hz. Yahya, Ashâb-ı Keyf, Hz. Yunus, Hz.Muhammed gibi bölümlerden oluşmaktadır.

İrşadî Baba ve Ağlar Baba *Kısas-ı Enbiya* eseri ile hem kendilerinin tasavvufî, edebî yönünü tanıtmışlar hem de insanlara peygamberlerden, önemli kişiler ve olaylardan bahsederek bunlardan ders almalarını, ikna edici bir yöntem ve uslubla sunmuşlardır.

Kısas-ı Enbiya;

Lazım kamudan yek Hudâ'dır

*Halayık hep kapusunda gedadır*¹³⁵

beytiyle başlamakta,

Âşk ile muhabbet edüp

Sey'etinden bir haber alup

Dedi Ağlar Baba yazup

*Kitabımı terk eyledi*¹³⁶

dörtlüğüyle bitmektedir.

Kısas-ı Enbiya üzerine yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

- Necdet Tozlu, Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba Yusuf ile Zeliha, Bayburt – 2014.
- İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiya*, Bayburt: Bakütam, 2017.
- Nevzat Aydın, Çağdaş “Kısas-I Enbiyâ” Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşadî Bayburdî'nin “Kısas-ı Enbiyâ”sı Özelinde, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016/5, 5: sayı: 9, 163-194.

¹³⁴ İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiya*.

¹³⁵ İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiya*, 1.

¹³⁶ İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiya*. 930.

1.3.2. *Ebyat-ı Ağlar Baba*

Divan, belli bir kalıpla yazılan ve besteyle okunan şiir türüne denir. Kalıp "failatün failatün failün" şeklindedir. Divan sözcüğü, ikinci olarak, divan tarzında şiir yazan sanatçıların eserlerini topladıkları kitap anlamına gelir. Aruzun remel bahrinde "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılan ve saz şairleri tarafından yaygın olarak kullanılan bir nazım şeklidir.¹³⁷

Beyit ise iki dizeden oluşan ve bir bütünlük gösteren bölümlere denir. Aynı ölçüde ve anlamca birbiriyle ilgili yakın iki dizeden oluşur. Divan şiirinin temel nazım birimidir. Beyit kavramı özel bir alana ait olmasına karşın Bayburt yöresinde "beyit" kelimesi ilâhi ve şiir kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Beyit ilâhi ve şiirin yerini alır. "Şuradan bir tane beyt/ilâhi/ şiir okusana" cümlesindeki üç ayrı kavramda birbirinin yerini tutmaktadır. Ağlar Baba da divanına "*Ebyat-ı Ağlar Baba*" demiştir.

Ağlar Baba gibi tasavvufî yönü ağır olan bir şahsiyet fikir, görüş ve duygularını, normal herkesin kullandığı dil ile değil de edebî bir dil gerektiren divan şiiri kalıbıyla ifade etmiştir. Divan şiirleri özellikle tasavvufî kavramların en çok işlendiği ve tasavvuf ile şiiri iç içe işleyen alandır. Bu şiirlerde birçok mutasavvıf, İslâm'a ve iç âlemine dair duygu, düşüncelerini yansıtmıştır.

Ağlar Baba'nın divanı şekil, konuların sıralınışı ve kafiye bakımından tam mânasıyla sistematik ve düzenli olmasa da bir bütünlük arz etmektedir. Özellikle divanda şiirlerin tertibinde sistematik bir düzenin olmayışı Ağlar Baba Divanı'nın müretteb (düzenli ve sıralı) bir divan olmadığını gösterir.

Eserin dili Osmanlı Türkçesidir. Yer yer Arapça, Farsça kelimeler ve yerel ağız kullanılmıştır. El yazması ile yazılmış tek nüshası olan bir eserdir. Divanda, 48'i divan dışında kalan şiirler olmak üzere 359 şiir vardır.¹³⁸ Şiirler koşma, gazel, destan ve mesnevi tarzındadır. Eserde kendi iç dünyası, tarikat, mürşid, tasavvuf âlemine dair birçok kavram ve konuları ayet ve hadisler ışığında ele almış, şahsına ve ihvanlarına nasihatlerde bulunmuştur. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de nasihatlerini insanlara tatlı dille, sevgi temelli bir anlayışla sunmaya çalışmıştır.

¹³⁷ Süleyman Şenel, "Divan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 376.

¹³⁸ Ağlar Baba, *Ebyât*.

Ebyat-ı Ağlar Baba;

Bize tevfiik veren Allah-u Hâdî

Edüp himmet beni hoş dehşet aldı¹³⁹

beytiyle başlamakta,

'Velyektub beynekum kâtibun' geldi

Ağlar Baba kâtib oldu

Nûr kalem sırrını buldu

Kitâbını hatmeyledi¹⁴⁰

dörtlüğüyle bitmektedir.

Ebyat-ı Ağlar Baba üzerine yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

- Ağlar Baba, Ebyât, Haz. Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.
- Necdet Tozlu, Ağlar Baba Divanı İnceleme-Metin, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2002.

1.3.3. Tefsir-i İnnaenzelnâ ve Şem 'ûn Gâzî Mesnevisi

Sözlükte tefsir, “açıklanmak, şerhedilmek, hakkında yorum yapılmak” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴¹ Çeşitli tanımlardan istifade ederek geniş bir tanım yapılır ise tefsir: Sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; esbâb-ı nüzûl, nâsih-mensuh, muhkem-müteşâbih gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden yararlanılarak Kur'an'ın mânalarının açıklanmasını ve ondan hüküm çıkarılmasını öğreten ilimdir.¹⁴² Kısaca Kur'an-ı Kerim'in ne kastettiğini anlama, yorumlama ve açıklamadır.

Tefsirlerin çeşitleri vardır. Bu çeşitlerden birisi de İşari Tefsir'dir. İşari Tefsir ise mutasavvıfların ilham ve işaretler yolu ile kalbine gelenleri paylaşması sonucu ortaya çıkan tefsirdir. Ağlar Baba'nın *Tefsir-i İnnaenzelnâ* eseri de işari tefsirlere örnek eserlerden birisidir. Ağlar Baba bu tefsiri Allah'tan aldığı ilham ile Allah'ın yazdığını ifade etmektedir. Bu ifadeyi bir beyitinde aynen şöyle aktarmaktadır:

Zanmayın ki kendi özümden söyledim

Söyleden söyletdi ben de söyledim

¹³⁹ Ağlar Baba, *Ebyât*, 23.

¹⁴⁰ Ağlar Baba, *Ebyât*, 425.

¹⁴¹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “fsr” Md., 660.

¹⁴² Abdulhamit Birışık, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 281.

*Nûr kalem çün arşa yazmış tâ ezel
Bizi söyledir Hüdâi lemmâ yezel*¹⁴³

Eser tek nüshadır. Diğer eserler gibi elyazması Osmanlı Türkçesi'dir. Eserde Arapça, Farsça ve yerel ağızda kullanılan kelimeler vardır. Eserin tamamı 934 beyittir. *Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi* iki bölümden oluşur. Birinci bölüm Kadr sûresinin tefsirini ele alır, 458 beyittir. İkinci bölüm ise Kadr sûrenin sebab-i nüzûlu olarak gördüğü Şem'ûn Gâzî adında bir kişinin Allah adına yaptığı, bin ay süren savaş ve kahramanlıklarını ele alır.¹⁴⁴

Ağlar Baba bu eserinde, özellikle ihvanlarına ve bu eseri okuyacak kişilere Kadr sûresinin önemini, neden inzal olduğunu, kadir gecesinin feyzinden nasıl yararlanacaklarını, neler yapmaları gerektiğini, kadir gecesinin hangi güne daha yakın olduğunu vb. konuları izah etmeye çalışmıştır. Tasavvufî bir şair olduğu için bu eserinde de bolca tasavvuf kavramlarına yer vermiştir.

*Tefsir-i İnnâenzelnâ:
Bismillahirrahmânirrahîm
Murgi dîlsin rûz i şeb durma emân
Lâ civâr mülkinde eylegil fugân*¹⁴⁵

beytiyle başlamakta,

*Tefsîr-i şerîfi eyledin temâm
Dinleyüb okuyana vâfir selâm*¹⁴⁶

beytiyle tefsir bölümü bitmektedir.

*Şem'ûn Gâzî Mesnevisi:
Ol kıl ile bağlar anı bir sapa
Bağla burda bu sözü Ağlar Baba
Ol Rasûl'e bir salavât verelim
Kıssanın çün evvelîne inelim*¹⁴⁷

beytiyle başlamakta,

¹⁴³ Ağlar Baba, *Tefsîr-i "İnnâ Enzelnâ" Sûresi (Kadr Sûresi Tefsîri Ve Şem'ûnu'l-Gâzi Kıssası)*, haz. Ziya Açıkgöz (Yayımlanmamış Kitap), 10.

¹⁴⁴ Numan Çakır, "Bayburtlu Ağlar Baba'nın 'İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri' İsimli Eseri", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dergisi*, 4 (Haziran 2018): 91.

¹⁴⁵ Ağlar Baba, *Tefsîr-i "İnnâ Enzelnâ" Sûresi*, 4.

¹⁴⁶ Ağlar Baba, *Tefsîr-i "İnnâ Enzelnâ" Sûresi*, 32.

¹⁴⁷ Ağlar Baba, *Tefsîr-i "İnnâ Enzelnâ" Sûresi*, 32.

*Gözün açıp anları rû'yet eder
Bes gözün yumup âhir ile gider¹⁴⁸*

beytiyle bitmektedir.

Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi üzerine yapılan çalışmalar şunlardır:

- Numan Çakır, Bayburtlu Ağlar Baba'nın "İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri" İsimli Eseri, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dergisi Cilt:4 Sayı: 7 Haziran 2018.
- Ağlar Baba'nın torunlarından olan Mehmet BATTAL'dan aldığımız bilgi; Ziya AÇIKGÖZ'ün *Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi* üzerine çalışması yayım aşamasındadır.

1.3.4. Tasavvuf Mesnevisi

Mesnevi sözlükte, "ikişer ikişer" anlamındaki mesnâ kelimesinin nisbet eki almış biçimi olan mesnevî edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır.¹⁴⁹ Özellikle Arap, Fars ve Osmanlı Edebiyatı'nda kendi aralarında uyaklı beyitlerden oluşan ve aruz ölçüsüyle yazılan şiir biçimidir. Mesneviler aşk, dini ve tasavvufî, ahlaki-öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve şehrin güzelliklerini anlatma, mizah gibi türlü konularda yazılmıştır.

Divan Edebiyatı'nda çok uzun anlatımı olacak konular Mesnevi tarzında yazılır. Çünkü mesnevi tarzı yazılan eserler diğer nazım şekillerinde bulunan beyit sayısı, kafiye ölçüsü gibi kısıtlayıcı unsurlar barındırmaz. Beyit sayısının sınırlı olmayışı ve kafiye bağı konusunda kısıtlı olmayışı birçok şairi mesnevi türü eserler yazmaya teşvik etmiştir.

Mesneviler okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacıyla yazılmış mesneviler; kahramanlık duygusunu öne çıkaran mesneviler; okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler; şairlerin başından geçen, gördükleri olayları anlatan ya da toplum hayatından kesitler veren eserler şeklinde gruplandırılabilir.¹⁵⁰

Ağlar Baba'nın *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eseri de okuyucuya bilgi vermek, okuyucuyu eğitmek amaçlı yazılmış ve içerisinde özellikle tasavvuf konularının ağırlıklı işlendiği bir eserdir. Ağlar Baba yazmış olduğu tüm eserleri gibi bu eserini de vefat ettikten sonra insanlara ve ihvanlarına bir hatıra ya da sadaka-i cariyeye olması için yazmıştır.

¹⁴⁸ Ağlar Baba, *Tefsîr-i "İnnâ Enzelnâ" Sûresi*, 59.

¹⁴⁹ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 320.

¹⁵⁰ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", 29: 321.

Eser tek nüsha olup el yazması, Osmanlı Türkçesi'dir. Eserde yerel ağız, Arapça ve Farsça kelimelere de yer verilmiştir. Mesnevinin tamamı 1647 beyit ve 103 dörtlükle bir kısım düz yazıdan oluşmaktadır. Vezin mükemmel olmayıp yer yer problemlidir.¹⁵¹ Ağlar Baba bu eserinde özellikle tasavvufun mahiyeti, tarikat, nefis ve nefsin mertebeleri, dünya sevgisi, zikir ve zikir âdabı gibi konulardan ağırlıklı olarak bahsetmektedir.

Tasavvuf mesnevisi;

Söyle ey dil geldi geçti çok zaman

Yalvar Hakk'a bul emn ü emân¹⁵²

beytiyle başlamakta

Çün ezkârla dalam bahre, alıp cevher çıkam dehre

O cevher kelâm-ı zühre, o nutk ile düzem hikmet

“Subhâne Rabbike Rabbi 'l-izzeti ammâ yasifüne veselâmun ale'l murselîne ve'l hamdulillahi Rabbi 'l-âlemîne. lillahil FÂTIHA¹⁵³

diye bitmektedir.

Tasavvuf Mesnevisi üzerine yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

- Ağlar Baba, *Tasavvuf*, Haz. Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.
- Abdulkadir Cengiz-İlhan Yardımcı, *Ağlar İrşadi Baba Hazretleri'nin Tasavvufî Görüşleri*, Damla Ofset, İstanbul 1988.

¹⁵¹ Tozlu, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba-Yusuf İle Zeliha*, 81.

¹⁵² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 19.

¹⁵³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 198.

İKİNCİ BÖLÜM

AĞLAR BABA'NIN TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Ağlar Baba tasavvuf anlayışını sevgi üzerine inşa etmiştir. Tarîkâta dahil olmaya gelenlere, bir şey sevip sevmediklerini sorar, bir şey sevmediğini ifade edenlere de şöyle dermiş: “Git bir şey sevmeyi öğren de öyle gel, git çocukları sev.”¹⁵⁴

Tasavvufta aşkın çok önemli bir yere sahip olduğu birçok mutasavvıf tarafından dile getirilmektedir. Aşkın ise sevmekle doğrudan bir bağlantısı olduğu aşikârdır. Ağlar Baba da bu ilâhi aşkın sevgi ile kazanılacağını vurgulamakta ve tasavvufa girişin sevmek ile başlayacağını söylemektedir.

Ayrıca alçak gönüllülüğü tasavvufun ilk adımı saymıştır.¹⁵⁵ Tasavvufun en önemli hedeflerinden birisi de insanda var olan, insanı şımarıklığa ve kendini bilmezliğe sevk eden kibri yok etmeyi amaçlamasıdır. İnsanda var olan bu kötü hasletin yok olmasıyla birlikte özel ve güzel bir hâl olan tevâzu ortaya çıkar. Bu güzel hâl ise insanın tasavvufî hayatına olumlu mânada çok büyük katkı sağlar. Ağlar Baba’da tevâzuyu, Allah katında çok özel yere sahip ve peygamberlerin sıfatlarından bir özellik diye tarif eder. Ağlar Baba’ya göre tevâzu, şeytân hasleti olan kibir illetini ortadan kaldıran ve insanın, tüm varlıkları Allah için sevmesine vesile olan özelliktir.¹⁵⁶

*Pes tekebbür şişe câmın kırmalı
Hoş tevâzuun bâbından girmeli*¹⁵⁷

Ağlar Baba’nın eserlerini incelediğimizde gözümüze en çok çarpan iki temel tema vardır. Bu temalar, iki hadis-i şerif doğrultusunda ortaya konmaktadır. Bu hadis-i şerifler:

1. “Kim nefsinı bilirse Allah’ı bilir.”¹⁵⁸
2. “Ölmeden önce ölünüz”¹⁵⁹

Birinci hadiste Ağlar Baba, insanın kendini tanımasının bu dünya hayatında en önemli görevlerden birisi olduğunu ve bu görevi yerine getirmesiyle her şeyi tanıyıp bileceğini ifade etmektedir. Çünkü Allah’ın tecellîsi en çok insanoğlunda zuhur etmiştir. Bu tecellîyi bulmak isteyen öncelikle kendini tanımalı ve bulmalıdır. Bunu başaran insan, kendisinin ne kadar anlam

¹⁵⁴ Altuntaş, *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*, 33.

¹⁵⁵ Ağlar Baba, *Hakikat Cevheri*, 3.

¹⁵⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 94.

¹⁵⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 95.

¹⁵⁸ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ* (Kahire: Mektebetu'l Kudsî, 1351), 2: 262.

¹⁵⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2: 291.

dolu bir varlık olduğunu anlar. İnsan kendini tanımaz ve bulamaz ise tecellîyi yani sahibini bulamaz. Ve kendini bu dünyada anlamsızlaştırır.

*Men arefe sırrına mazhar olak
Gizli şâhı zamîrimizde bulak¹⁶⁰*

*Dört kapıdan girdi Ağlar ere zümre-i nâce
'Men arefe nefsehû'da Allah'ı bul ey gönül¹⁶¹*

İkinci hadiste ise Ağlar Baba, mânevi ölümden bahsetmiştir. İnsan bu dünyada gerçek ölümden önce kendini mânevi olarak öldürmeli ki gerçek ölüme hazırlıklı olsun. Dahası bu mânevi ölüm insanın bu dünyada gerçek ölümünden önce kendini muhasebeye çekeceği bir ölümdür. Bir nevi “ölmeden önce ölmek” yeniden dirilmektir.

*Biter eşcâr ki kalbde hâsıl olur
“Temûtü” sırrına ol vâsıl olur
Sağ insânı hemen dem öldürür ol
Aynı beka mülküne götürür ol¹⁶²*

*Vâkıâ vukûâ ile nîce şeyler görünür
'Kable en-temûtü' sırrına kâr ile erilir
Kalb-i îmân tevhîd ile kabre sağ sağ girilir
Oku tevhîd tıyb kelâmı sinde sen kendini bul¹⁶³*

2.1. DÖRT İLİM

*Allah'ın dört kapısını vasfeyledik
Şer'ü Tarîk, Hakîk Mârifet dedik¹⁶⁴*

*Tarîkat hem hakîkat ilm-ü irfan
Ol üç noktayı bildirir şerîat¹⁶⁵*

Ağlar Baba dört ilme eserlerinde çok yer vermemiş fakat ara ara değinmiştir. Özellikle *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eserinin hemen giriş kısmında çok kısa da olsa bu ilimlere yer vermiştir. Bizler de bu bilgilerden yola çıkarak elde ettiğimiz çıkarımları sunmaya çalıştık.

¹⁶⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, 25.

¹⁶¹ Ağlar Baba, *Ebyât*, 146.

¹⁶² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 187.

¹⁶³ Ağlar Baba, *Ebyât*, 212.

¹⁶⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 25.

¹⁶⁵ Ağlar Baba, *Ebyât*, 271.

2.1.1. Şeriat

Şeriat sözlükte, “bir işe başlamak, gitmek, yolun açık/belirli olan bölümü, bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, su kaynağı, kanun koymak¹⁶⁶ insanı bir ırmağa, bir su kanalına götüren yol, izhâr ve beyân gibi” anlamlara gelmektedir. Dini bir terim olarak ise Allah’ın kulları için koymuş olduğu dini, dünyevi hükümlerin hepsidir ki buna göre şeriat, din ile aynı anlamda olup hem ahkâm-ı asliyye denilen itikâdiyyâtı, hem de amelî, fer’î hükümleri, yani ibadet, ahlâk ve muâmelâtı ihtivâ eder.¹⁶⁷

İsfahânî, “...Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk.” Kur’an-ı Kerim, Mâide Sûresi, 5/48 ayetindeki şeriat kelimesinin iki hususa işaret ettiğini belirtmektedir:

1. Yüce Allah’ın, halkın yararına ve memleketleri bayındır hale getirmeye yönelik olarak bütün insanları araştırmaya musahhar kıldığı yoldur. 2. İnsanın isteyerek araştırıp bulmak için, Allah’ın gönderdiği ve ona uymasını emrettiği dindir.¹⁶⁸

Kuşeyrî’ye göre şeriat; Ubûdiyyete (kulluğa ve ibadete) sınıksız sarılmak hakkındaki emirdir.¹⁶⁹ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*’ında şeriatle ilgili şöyle der: “Şeriate aykırı olan her şey bozuktur. Şeriatın reddettiği her şey zındıklıktır.”¹⁷⁰

Ağlar Baba’ya göre şeriat, Allah’ın emrettiklerini yerine getirmek, nehyettiklerinden ise uzak durmaktır. İnsanın, kâmil bir mertebeye ulaşması için ilk ilimdir.¹⁷¹ Ağlar Baba’nın şeriate dair görüşlerinden bazıları şunları şunlardır:

Şeriat dışı sözleri ve işleri, kötü hâl üzere olan kişiler ortaya koyar.¹⁷² Mârifet makamında olan kişiler elde ettikleri ilmî, kesinlikle şeriat ilmîne danışmalıdırlar.¹⁷³

2.1.2. Tarikat

Tarikat kelimesinin sözlük ve terim anlamına, Ağlar Baba’nın Tarikatı başlığı altında detaylı bir şekilde değindiğimizden burada tekrar ele almadık. Fakat diğer bölümde yer vermediğimiz farklı tanımlardan bir kaçına yer vermek istedik.

¹⁶⁶ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisani'l-Arab*, 1-9. (Kahire: Dârul-Hadis, 2003), “şr’a” Md., 5: 43.

¹⁶⁷ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 132.

¹⁶⁸ Rağib İsfahânî, *el-Müfredât*, ter. Abdülbaki Güneş, 3. Baskı (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), “şr’a” Md., 546.

¹⁶⁹ Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, 2. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991), 216.

¹⁷⁰ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, ter. T. Hakan Alp - Ö. Faruk Tokat - A. Hamdi Yıldırım. 1-3. 7. Baskı (İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2013), 1: 246.

¹⁷¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 22.

¹⁷² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 66.

¹⁷³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 102.

Cürcânî'ye göre tarîkat, menzilleri katetmek ve makamlarda yükselmekle Allah Teâlâ'ya giden yola gidenlere özgü olan sîrettir (gidiş ve davranıştır, yaşayış biçimidir).¹⁷⁴

Tarîkat, Allah Teâlâ'ya ulaşan yoldur. Şerîat umûmî, tarîkat ise şerîata nisbetle husûsîdir. Tasavvufun, şerîat esaslarına riâyete, dinin özüne varma riyâzetinin belirli disiplin içerisinde gerçekleşmesini amaçlayan bir kuruluştur.¹⁷⁵ Şeyh denilen bir öğretmen nezaretinde, isteklinin Allah'a ulaşma, yani sürekli Allah tefekkür ve bilincini kazanma konusunda takip ettiği usul veya metodun adıdır.¹⁷⁶

Ağlar Baba tarîkate şu mânayı yüklemektedir: Tarîkat, kalpte imanın tam olması, her daim Allah rızasının aranması ve kalbin düşmanlardan temizlenmesi için gidilen yoldur.¹⁷⁷ Tarîkate dahil olmayanların, nefsi tezkiye etmelerinin çok zor olduğunu ve nefs-i levvâmeden öteye geçmelerinin mümkün olamayacağını ifade eder.¹⁷⁸

2.1.3. Hakîkat

Hakîkat sözlükte, “doğru olmak, gerekmek ve bir şeyi gerçekleştirmek, gerçek (sabit) ve var olan şey, doğru inanç, riyadan arınmış amel ve tam olarak maksada uygun düşen söz, ebedî olması dolayısıyla asıl gerçek hayat kabul edilmesi gereken ahiret (fıkıh ve kelâm), bir dilde asıl olarak hangi anlam için konulmuşsa o anlamı ifade etmek üzere kullanılan lafız” anlamlarına gelir.¹⁷⁹ Tasavvuf ıstılahında ise “zâhirin ardındaki örtülü ve gizli mâna, dini hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara aşına olunması” mânalarına gelmektedir.¹⁸⁰

Kuşeyrî'ye göre hakîkat; Rubûbiyyeti temaşa (müşâhede) etmektir.¹⁸¹ Hakîkat, kendisine iman ettiğinin (Allah'ın) huzurunda devamlı ona uymaya kalbin vakıf olmasıdır.¹⁸²

Ağlar Baba'ya göre hakîkat, hayvâniyetten kâmil insana gitmektir.¹⁸³ Ağlar Baba hakîkati zâhiri mânada çok kısa açıklasa da bu kısa tanım incelendiğinde ya da düşünüldüğünde çok geniş bir muhtevaya sahip olduğu görülür.

¹⁷⁴ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 144.

¹⁷⁵ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, 312.

¹⁷⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, 474.

¹⁷⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, 22.

¹⁷⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, 28.

¹⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, “hkk” Md., 2: 528; İsfahânî, *el-Müfredât*, “hkk” Md., 297-298.

¹⁸⁰ Mehmet Demirci, “Hakikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 178.

¹⁸¹ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 216.

¹⁸² İbn Fûrek Ebû Bekir Muhammed b. Haşan eb-İsfahânî en-Nîsâbü'rî, *El-İbâne An Turuki'l-Kâsîdîn-Tasavvuf İstilahları*, çev. Ahmet Yıldırım, Abdülgaffar Aslan, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 166.

¹⁸³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 22.

2.1.4. Mârifet

Mârifet sözlükte, “tanımak, çıkarabilmek, bilmek; farkında/şuurunda olmak, bulup çıkarmak ve keşfetmek” gibi anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁴ İsfahânî’ye göre ise bir şeyin izini tefekkür ederek ve derin düşünerek onu algılamaktır.¹⁸⁵

Mutasavvıflara göre mârifet “kalbin Allah’la olan hayatı”, “Allah’ı sıfat ve isimleriyle tanıyanın niteliği”, “birbirini izleyen nurlarla Hakk’ın kalplere doğması”, “ilâhî bir na‘t /vasıf”, “kalbe atılan bir nurla iç aydınlığa kavuşma hâli”, “kalp gözüyle ilâhî gerçekleri görmek”tir.¹⁸⁶

Cüneyd-i Bağdâdî’nin şöyle dediği rivayet edilir: “Mârifet, hükmünü her şeye uygulattıran (Cebbar olan) Allah Teâlâ huzurunda dünyalık taksimatın önemsiz olmasıdır.”¹⁸⁷ Hüseyin b. Mansur Hallac: “Kul mârifet makamına ulaştı mı Allah onun havâtırına ve kalbine vahyeder; sırrını, Hakk’ın hâtırından başka bir şeyin gelmesinden muhafaza eder.” demiştir.¹⁸⁸

Mârifet ve ilim (bilgi) kavramları anlam bakımından birbirlerine yakın olsa da bu iki kavram özünde farklı mânaları barındırmaktadır. Bu konuya dair âlimlerin ve yazarların ortak görüşleri şöyledir: İlim (bilgi) daha kapsamlı, mârifet daha dardır, ilim geneldir, mârifet özeldir, ilim akıl ve duyu organları ile elde edilirken, mârifet kalp, ilham ve keşif gibi yollar ile elde edilir. İlmîn zıddı cehalet iken, mârifetin zıddı inkardır.

Ağlar Baba’ya göre mârifet, insanın kâmil seviyesine çıkması, kalb-i selîm olmasıyla tüm mertebeleri aşarak Allah’a ulaşmasıdır.¹⁸⁹

2.2. AKIL VE AKLIN CÜZLERİ

Akıl sözlükte, “bağlamak, tutmak, engellemek, deveyi bağlamak, diyetini ödemek, şuurlu olmak ve kavramak” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹⁰ Felsefe ve mantık terimi olarak “varlığın hakîkatini idrak eden, maddi olmayan, fakat maddeye tesir eden basit bir cevher; maddeden şekilleri soyutlayarak kavram haline getiren ve kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunan, kıyas yapabilen güç” demektir.¹⁹¹

¹⁸⁴ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “arf” Md., 563.

¹⁸⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, “arf” Md., 692.

¹⁸⁶ Süleyman Uludağ, “Mârifet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 55.

¹⁸⁷ İbn Fûrek, *El-İbâne An Turuki’l-Kâsîdîn*, 112.

¹⁸⁸ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 491.

¹⁸⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 22.

¹⁹⁰ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, “akl” Md., 6: 381; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “akl” Md., 585-586.

¹⁹¹ Süleyman Hayri Bolay, “Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 238.

Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât* adlı eserinde akli değişik şekillerde tarif etmiştir:

Zât'ında maddeden soyut, fiilinde maddeye bitişik olan bir cevherdir. Kendisiyle eşyanın hakikatleri bilinen ve anlaşılan şeydir. Gâib olanları, vasıtalar ile ve mahsûs olanları da müşâdelerle idrâk eden soyut bir cevherdir.¹⁹²

İlk dönem zâhidlerin ve ehl-i sünnet kelâmcıların aklın tanımı konusunda ortak kanaatleri şudur: Akıl, Allah'ın hitabına muhatap olan, insanlara doğruyu göstermeye yarayan ve ahiret mutluluğu kazandırmaya yarayan meleke veya alettir.¹⁹³

Akıl üzerine mutasavvıflar, kelâmcılar, filozoflar ve fıkıhçılar birçok fikir beyan etmişlerdir. Özellikle aklın mahiyetinin ne olduğu, aklın nas ile ilişkisi, aklın Allah'ı tanımadaki rolü, aklın bedendeki yeri gibi konular ele alınmış ve farklı görüşler ifade edilmiştir. Bu görüşlerin genel çerçevesi şunlardır:

- Akıl, Allah'ı tanımada yetersizdir ve ikinci plana atılmıştır.
- Akıl, bazen hevânın bazen aşkın zıddı olarak ele alınmıştır.
- Akıl, varlık âleminde yaratılan ilk varlık olarak ele alınmıştır.
- Aklın bedendeki yerinin bazılarına göre kalp olduğu bazılarına göre ise beyin olduğu ileri sürülmüştür.¹⁹⁴

Ağlar Baba'ya göre akıl, insanı kurtuluşa götüren seçebilme ve düşünebilme kabiliyetine sahip, insanın çobanı¹⁹⁵ ve padişahı¹⁹⁶ olan varlıktır.¹⁹⁷

Aklın bazen kâmil bazen nâkıs olduğunu ve kâmil bir aklın oluşması için on unsurun bir arada toplanması gerektiğini söyler. Bu on unsurun, beşi zâhirdir, beşi bâtındır. Kim bu on unsuru bir arada toplarsa kâmil bir akla sahip olur ve nereye baksa Allah'ı görür. Ağlar Baba'nın tasnif ettiği on unsur ve mahiyetleri şunlardır:

Zâhiri Unsurlar;

1. Sumt: Susmak, sükût etmektir. Bu hâl peygamber sıfatıdır. Çok söz insanı bozar, böyle insanları Allah ve paygamber sevmez. Bir zamandan sonra insanlarda o kişiden uzaklaşır. Hz. Muhammed "Susan kurtulur."¹⁹⁸ demiştir.¹⁹⁹

¹⁹² Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 154.

¹⁹³ Süleyman Uludağ, "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 246.

¹⁹⁴ Uludağ, "Akıl" 2: 246, 247.

¹⁹⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 71, 92.

¹⁹⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 73.

¹⁹⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 91.

¹⁹⁸ Tirmizî, *Kıyamet*: 51.

¹⁹⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 92, 93.

2. Hilim: Yumuşak huylu, ağır başlı. Bu hâl üzere olan insanlar hayır yapmak için acele eder, şer işlerden uzak durur. Birisi ona kötülük yapsa karşılık vermez çünkü o kişi çocuk gibidir. Bu hâl insanı Allah'a yakın eder.²⁰⁰

3. Tevâzu: Alçak gönüllülüktür. Bu hâlin Allah katında çok özel bir yeri vardır. İnsanda kin, nefret ve kibir gibi kötü sıfatları yok etmek için en büyük silahtır. Bu sıfat peygamber sıfatıdır. Bu hâle sahip kişi, Allah için sever, Allah için buğ zeder.²⁰¹

4. Emri ve Nehyi: Allah'ın yapılmasını ve yapılmamasını istediği emirleri bilmektir. Ağlar Baba bu madde de sadece 32 farz ve imanın şartları üzerinde durmuş ve bu konuların sadece bilmekle yetinilmeyip, tatbik edilmesini de istemiştir.²⁰²

5. Sâlih Amel: Allah rızası için yapılan her şey. Bu unsur, insanın nefsinin ıslah ederek kalbi Allah nuru ile nurlandırır ve kişinin faziletler kazanıp kurtuluşa ermesini sağlar.

Ağlar Baba *sâlih* kavramının her bir harfine bir mâna yüklemiştir. Bu mânalar şunlardır:

S – Sohbet: Her daim Allah ile sohbet etmek.

E – Ülfet: Her daim Allah'ı zikretmek ve Allah ile dost olmak.

L – Letâfet: Her an Allah'ı görüyomuşcasına ibadet etmek. (İhsan)

H – Hayat: Mü'minin kalbinin her daim canlı olması. Mü'min bu dünyadan diğer dünyaya sadece yolculuk eder, ölmez. Çünkü Allah ölü kalbe tecellî etmez. Ağlar Baba bu konuya, şu ayet-i kerimeyi delil olarak göstermektedir; “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilâkis onlar diridirler; ...” (Âl-i İmrân 3/169)²⁰³

Bâtinî Unsurlar;

1. Tefekkür: Düşünmek, incelemek. Tefekkür ehl-i Allah'ı, Allah'ın sanatını, nefsinin, akıbetini ve onu kurtuluşa eristirecek kemâlat ehl-ini düşünür, inceler. Allah'ı her an kalbinde tutar. Gecesini uykuya değil secdeye ayırır.²⁰⁴

2. İbret: Ders çıkarmak, gerçeği aramak ve bulmaktır. Bu hâl, insanın kâinattaki her varlığa ibret nazarı ile bakmasını, önce kendisinden sonra Allah'ın yarattığı bütün mahlukâttan ders almasını sağlar. Neye baksa orada Allah'ın hikmetini görür. İbret ehl-inin zikri; *Maşâllah* ve *Sübhânellah* olur.²⁰⁵

²⁰⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 93, 94.

²⁰¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 94, 95.

²⁰² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 95, 96.

²⁰³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 96-101.

²⁰⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 101-103.

²⁰⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 103-106.

3. Tevbe: Pişmanlık duymak. İnsanın yaptığı iyilikleri unutup işlediği hatalardan dolayı Allah'a sığınıp pişman olmasıdır. Kişi pişmanlığını *Nasûh Tevbe* ile gerçekleştirmelidir. Nasûh tevbenin ne olduğuna dair Ağlar Baba şu ayet-i kerimeyi delil olarak göstermektedir; “Ey iman edenler! Yürekten (samimi) bir tevbe ile Allah'a dönün ...” (Tâhrim 66/8)

Ağlar Baba, nasûh tevbenin şartları diye bir başlık vermese de şu şartlar üzerinde durmaktadır:

1. Kişi, günahlarının çok fazla olduğunu, sevaplarının hiç olmadığını düşünmeli.
2. Gece gündüz her vakit Allah'a yalvarmalı ve Allah'ı zikretmeli.
3. Tekrar işlediği günaha dönmemelidir.
4. Kendini düzeltmek için ibadete yönelmeli.²⁰⁶

4. Allah Korkusu: Kişinin kalbine Allah korkusu hâkim olursa kabirden, ölümden, ahiretten, insanların kınamasından, gizli ve açık düşmanlardan kısacası Allah'tan gayri hiçbir varlıktan korkmaz. Allah'tan korktuğu için kalbi gülmez ve daim gözlerinden yaşlar akar. Allah'ın yasakladığı her işten, düşünceden, sözden ve hâlden uzak durur. Nereye baksa eşyanın zâhirini de bâtınını da bir görür. Ve hiçbir mahluka zararı dokunmaz.²⁰⁷

5. Tehkîr: Küçük görme, kınamadır. İnsan nefsinin alçak, adi, küçük bilip kınar. Bu hâl evliyanın hâlidir. Bu hâli hayatına yansıtan, kibirden ve şerîatin dışında kalan her şeyden uzak durur. Allah katında derecesi yükselir de yükselir. Ağlar Baba bu hâli, insanın yaratılış unsurlarından saydığı toprak, su, hava, ateş maddelerinden toprak ile bağdaştırıp şu misalle açıklamaktadır; İnsanın yaratılış unsurlarından olan toprak, diğer unsurlara göre üstün gelirse, insan tevâzu sahibi olur. Çünkü toprak her daim alçaktadır. En sonunda da Ağlar Baba aklın cüzleri konusunu şöyle özetlemektedir:

Aklın unsurları ondur. Beşi zâhir, beşi bâtındır. Fakat *tahkîr* unsuru yedi unsurun hepsini de içine alır. Geriye kalan iki unsur ise sâlih amel ve emir nehiydir. Kim bu üç unsuru aklında toplarsa o akıl kâmil olur.²⁰⁸

2.3. KALP

Kalp sözlükte, “üstte olanı alta getirmek, içtekini dışa çevirmek, tersine çevirme, döndürme, yukarı çevirme, değişim, dönüşüm ve devirme” gibi anlamlara gelmektedir.²⁰⁹

²⁰⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 106-108.

²⁰⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 108-111.

²⁰⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 111-114.

²⁰⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “klb” Md., 7: 462; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “klb” Md., 724; İsfahânî, *el-Müfredât*, “klb” Md., 862.

Tasavvufî olarak ise insanın mahiyeti, madde ile mânânın birleştiği yer, akıl, rûh, Allah'ın tecellî ettiği mahal, İlâhî latîfe gibi çok yönlü mânaları ifade eder. Türkçe de kalbe, gönül denir. Kalp yerine can tabiri de kullanılır.²¹⁰

Kalp, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde sıkça geçen bir kavramdır. Farklı anlamlar yüklense de genelde Allah'ın kuluna verdiği mesajın, kuldaki muhatabı olarak geçmekte ve gönül kelimesi yerine kullanılmaktadır. Bu görüşe delil olarak gösterilebilecek ayetlerden bazıları şunlardır:

“ ... Allah'a yönelmiş bir kalp ile gelen kimselere mahsustur.” (Kaf 50/33)

“ Onların kalplerinde bir hastalık vardır...” (Bakara 2/10, Bakara 2/88, Mâide 5/113, En'âm 6/110, Nahl 16/108)

Ağlar Baba'ya göre kalp, insanın mâneviyatının mekanı, Allah'ın tecellîhanesi, nüsha-i kübrâ olan, özü nurdan bir varlıktır.²¹¹ Ağlar Baba, insanda sadrın ve kafanın içerisinde olmak üzere iki kalp olduğunu söyler²¹² ve sadrın içerisindeki kalbe genişçe yer verir.

Ağlar Baba kalbin nüsha-i kübrâ ve Allah'ın tecellîhanesi olduğuna “Ben göklere ve yere sığmam, fakat mü'min kulumun kalbine sığarım.”²¹³ hadis-i şerifini delil olarak gösterir. Sonra da kanaâtimize, okuyanların konuyu daha iyi anlamaları için kalbi “*lâmekan şehri*” kavramı ile açıklar. Lâmekan, sınırı ve sonu olmayan yer demektir. Buradaki “lâ” nefy-i cinsi olan “lâ” değildir mekanı yok etmez. Buradaki “lâ” mekânın sınırını ve sonunu nefyeder. Şöyle ki; köyden bir kazaya, kazadan bir beldeye, beldeden bir şehre hepsinin ayrı ayrı mekânları vardır. Bunları birbirinden ayıran bir işareet vardır. Bu işaretler ile belirlenen yerler o kazanın veya beldenin sınırlarıdır, mekanıdır. Dünyada böyledir, dınırı vardır ve yuvarlaktır. Fakat lâmekan şehrinin ne sınır ne sonu vardır. Ne yuvarlak ne de karedir. İnsanda bulunan kalp de böyledir.²¹⁴

Ağlar Baba kalpte dört kapı olduğunu, ikisinin zulmet perdesi ile örtülü olduğunu, ikisinin ise meleklerin ve şeytânların hadiseler getirdiği kapılar olduğunu söyler. Bu bağlamda “Kalp iki lemmedir. Biri meleklerden, biri düşmanlardan...”²¹⁵ hadis-i şerifine vurgu yapar. Devamında kim “*men arefe*” dersini okur ve anlar ise meleklerin getirdiği hadiseleri alır, şeytânların getirdiği hadiselere kapısını kapatır. Bununla birlikte zulmet perdeleri ile örtülmüş

²¹⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, 264.

²¹¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 148-149.

²¹² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 156.

²¹³ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2: 165.

²¹⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 148-149.

²¹⁵ Tirmizî, *Tefsiru'l Kuran*, 2.

diğer iki kapıyı da açar. Böylelikle insanın ezelde almış olduğu cezbe zuhur eder. Kişi önce mürşidinin, evliyaların, peygamberin feyzine sonra da Cenâb-ı Hakk'ın feyzine mazhar olur.²¹⁶

2.4. RÛH

Rûh sözlükte, “güç, kuvvet, insanın soyut varlığı, uzaklaşmak, ayrılmak, gitmek, rüzgarın esmesi, rahat ettirmek ve dinlendirmek” gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁷ Terim olarak ise “canlılarda hayatı sağlayan unsur” “ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından insanın bedenine üflenen ve ölümü anında insan bedeninden çıkarılan idrak edici ve bilici hakikat” şeklinde tanımlanmaktadır.²¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de rûh kelimesi, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

“...Derken, biz ona rûhumuzu gönderdik...” (Meryem 19/17) ayeti ile büyük melek Cebrail,

“...dilediğine iradesiyle ilgili vahyi indirir.” (Mü'min 40/15) ayeti ile vahiy,

“... katından bir rûh ile onları desteklemiştir...” (Mücâdele 58/22) ayeti ile ilâhi destek kastedilmiştir.

Birçok tartışmanın temel konusu olan rûh, mutasavvıflar arasında da tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar, rûhla ilgili bilgi verilip verilmemesi, rûhun nefis ile bağdaştırılıp bağdaştırılmaması, rûhun beden ile ayrı bir varlık olup olmaması, rûhun mahluk olup olmaması gibi konular üzerine olmuştur. Bazı mutasavvıflar ise rûh hakkında “Sana rûh hakkında soru sorarlar. De ki: Rûh Rabbimin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.” (İsrâ 17/85) ayetini göz önünde bulundurarak sükût etmişlerdir.

Rûh, Rabbâni ve acâib bir emirdir. Onun hakikatini idrâk etmekten akıllar ve anlayışların çoğu âciz kalmaktadır.²¹⁹ Rûh, beden kalıbına tevdi edilen ve güzel huyların mahalli olan bir latîfedir.²²⁰

Ağlar Baba'ya göre rûh, nurdan yaratılmış, acâib ve gizli bırakılmış bir yaratmadır.²²¹ Ağlar Baba'nın bu tanımını yukarıda verdiğimiz İmâm-ı Gazâlî'nin tanımına yakın durmaktadır. Ağlar Baba rûh kavramının tanımını yaptıktan sonra rûhu çok farklı şekilde işleyip rûhları, Allah'ın *Cemâl* sıfatına hayran olanlar ve *Celâl* sıfatına hayran olanlar diye ikiye ayırmaktadır.

²¹⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 151.

²¹⁷ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “rvh” Md., 4: 290; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “rvh” Md., 346.

²¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 187.

²¹⁹ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, ter. Mehmed A. Müftüoğlu, 1-4. (İstanbul: Pırlanta Yayınevi, 1981), 3: 8.

²²⁰ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 222.

²²¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 144-146.

1. Cemâl sıfatına hayran olan rûhlar: Bu fırkadaki rûhlar yaratıldığında Cenâb-ı Allah'ın cemâline hayran oldular. Allah'ın suâline “*illâ*” deyip şaşırırdıktan sonra “*belâ*” dediler ve saîdlerden oldular. Allah'ta bu rûhlara cemâlinden tecellî eyledi. Bu tecellîyi alan rûhlar cilâlandılar. Allah'ın cemâlini cezbedip cilâlanan bu rûhlar, dünyada da Allah'ın zât-î tecellîsini cezbettiler. Ne tarafa bakarsa baksınlar Allah'ın tecellîsini görürler. Bu rûhlarda iffet, aşk, zikir, ibadet, taât gibi hoş hâller zuhur eder. Günden güne makamları yükselir. Allah korkusundan gece gündüz zikirle meşgul olurlar. İki nur; Allah ve kul birleşir.

Bir de Allah'ın cemâline hayran olup da bu tecellîyi tam mânası ile cezbedemeyen ve bu tecellî ile cilâlanamayan rûhlar vardır. Bu tecellîyi tam cezbedemediklerinden dolayı dünyada da tecellîyi cezbedemezler. Bu yüzden ara ara sevap, ara ara günah işlerler. Tıpkı gece namaz kılıp gündüz hata eden mü'min gibi.²²²

Eğer ki cemâle hayran olup da cilâlanan rûhların tamamı aynı şekilde tecellîden feyz alsaydı, cezbelenseydi tüm mü'min ve mü'minatın dünyadaki hâlleri aynı olurdu. Cemâle hayran olup cezbelenen rûhların farklı olması bundan dolayıdır.

2. Celâl sıfatına hayran olan rûhlar: Bu fırkadaki rûhlar ise yaratıldıklarında Cenâb-ı Allah'ın celâline hayran oldular. Allah'ın suâline “*lâ*” dediler ve şakîlerden oldular. Ezelde celâlden tecellî aldıkları için dünyada güzellik görmez, göremez ve her daim şer işlerle meşgul olurlar.²²³

2.5. ZİKİR VE ZİKRİN ÂDABLARI

Zikir sözlükte, “unutmanın zıddı hatırlama, anma, şöhret, bahsetme, zikretme, ve anlatma” gibi anlamlara gelmektedir.²²⁴ Tasavvufî olarak ise kalbin devamlı Hak'la beraber olmak suretiyle huzur bulması ve unutmaktan kurtulmasıdır.²²⁵

Cürcânî, âlimlerin zikir kavramının Kur'an-ı Kerim'de 17 mânada kullanıldığını beyan ettiklerini söylemektedir. Bu mânalardan bazıları şunlardır: Bir şeyi telaffuz etmek, lisanın zikri, kalbin zikri, hıfz, cuma namazı, şeref.²²⁶

İsfahânî, zikri kalp ve dil ile olmak üzere iki kısma ayırır. Aynı zamanda bunları da unutulmuş şeyi zikretmek ve unutulmuş şeyi değil de hafızada var olmaya devam eden zikretmek diye de ikiye ayırır.²²⁷

²²² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 145-146.

²²³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 145-146.

²²⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, “zkr” Md., 3: 512; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “zikr” Md., 294.

²²⁵ Zafer Erginli, ed., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 1259.

²²⁶ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 109.

²²⁷ İsfahânî, *el-Müfredât*, “zkr” Md., 398.

Zunnûn Mısrî şöyle der: “Hakîki mânasıyla Allah Teâlâ’yı zikreden bir zâkir O’nun zikri yanında her şeyi unuttur, Allah Teâlâ onu her şeyden muhafaza eder, kul için Allah her şeye bedel olur.”²²⁸ Kul, hem dille hem kalple zikir hâlinde olursa sülûk hâlinde kemâl vasfına ulaşmış olur.²²⁹

Haris el-Muhâsibî’ye göre zikir, gönlü her şeyden boşaltmak ve Allah’tan başka hiçbir şeyin orada kalmamasıdır. Bu durumda kalp, Hakk’ın evi olur ve Onun (nuru) ile dolar.²³⁰

“Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur.” (Ra’d 13/28) ayetinden çıkacak anlam doğrultusunda şunu söyleyebiliriz; Allah’ın, insanoğlunda sorumluluk veya muhatap kıldığı kalbin, sükûneti ancak zikir ile olur. Çünkü kalp yaratıcısının özlemini, O’nun esmalarını, sıfatlarını veya fiillerini hatırlayıp anarak giderir.

Mutasavvıflar genel olarak zikrin seyr-u sülûk yolundaki salîki, her mertebeye ulaştıracak en büyük güçlerden birisi olarak ele almışlardır. Zikrin yapılış şekli, çeşitleri, âdabları gibi konularda da değişik fikirler ortaya koymuşlardır.

Ağlar Baba zikri, Allah’tan uzak olmamak, salîkin yüksek mertebelere çıkmasını sağlayan, salîki Allah’a ulaştıran ve tüm kötü sıfatlardan kurtaran yegâne araç olarak tarif eder.²³¹ Eserinde zikrin âdablarına da bütünlük içerisinde yer verir ve bu âdabların yirmi olduğunu ifade eder. Fakat zikir âdablarının yirmi olduğunu söylese de yedi zâhir, yedi bâtın âdab saymış ve geriye kalan altı âdaba sayı vermemiştir. Sayı vermeden ele aldığı altı âdabı konunun dışına çıkmadan, inceleyerek çalışmamıza aktarmaya çalıştık.

Ağlar Baba’nın zikrin âdablarına dair yaptığı sıralaması şöyledir:

1. Şerîat
2. Tarîkat
3. Hakîkat
4. Mârifet

Zâhiri Âdablar;

1. Abdest üzere olmak
2. Issız bir yerde kıbleye yönelip, akıldan dünyayı çıkarmak
3. Selef-i sâlihe hürmet ve saygı göstermek

²²⁸ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 368.

²²⁹ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 368.

²³⁰ İbn Fûrek, *El-İbâne An Turuki’l-Kâsîdîn*, 176.

²³¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 23, 63.

4. İstiğfâr okumak
5. Rûhlara Fâtiha ve İhlâs okumak
6. Rûhaniyetten yardım dilemek
7. Gözleri kapamak

Bâtınî Âdablar;

1. Mevte râbîta
2. Mürşide râbîta
3. Huzura râpt olmak
4. Vukûf-i kalbi
5. Vukûf-i zikri
6. Vukûf-i adedi
7. İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî

İki Tesir;

1. Zikrin te'siri
2. Râbitanın te'siri²³²

Zâhir diye sayılan yedi âdab hazırlık safhasını oluştururken, bâtın diye sayılan yedi âdab ise içerisini oluşturmaktadır. Namazın dışındaki ve içindeki farzları gibi. Ağlar Baba yer yer eserlerinde zikir ile ilgili bilgiler ve açıklamalar yapmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Zikir, imanı taklitten, tahkike geçiren araçtır.²³³ Zikir öyle bir araçtır ki kim çok zikreder ise Râhman'ın hikmeti ansızın kalbine gelir.²³⁴ Zikir, insanı hem maksuduna hem de ma'bûduna erdirir. Her bir ibadet zikir ile lezzet bulur, kalp ise zikir ile huzur bulur.²³⁵

2.6. NEFİS

Nefis sözlükte, “bir şeyin kendisi, hakîkati mâhiyeti, toplamı, rûh, can, canlı, öz, istek, akıl, nefes, zat, cesed, kan, azamet, ferahlamak” gibi anlamlara gelmektedir.²³⁶ Tasavvufî olarak ise iki tanıma yer vereceğiz. Bunlardan birincisi; hayat, hiss ve iradeli hareket kuvvetini

²³² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 22-24.

²³³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 162.

²³⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 79.

²³⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 161.

²³⁶ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “nfs” Md., 8: 647; İsfahânî, *el- Müfredât*, “nfs” Md., 1076-1077; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “nfs” Md., 904.

taşıyan, latif, buğusal cevherdir.²³⁷ İkincisi ise kulun kötü (ve illetli) vasıfları ile yerilen (ve zemm edilen) huy ve fiilleridir.²³⁸

Kur'an-ı Kerim'de nefis kavramı birçok yerde geçmekle birlikte, farklı mânalarda kullanılmıştır. Bu mânalardan bazıları şunlardır; Zâtullah, (Tâ hâ 20/41) canlı, (Enbiyâ 21/35) bedenle beraber rûh, (Zümer, 39/42) insana kötülüğü emreden kuvvet. (Yûsuf 12/18,53) Nefis, beden kalıbına tevdi edilen ve kötü huyların mahalli olan bir latîfedir.²³⁹

2.6.1. Nefsin Mertebeleri

Tasavvufta, müridin Seyr-u sülûk safhasında kötüden iyiye doğru ya da iyiden daha iyiye doğru yöneltilerek eğitilmesi hedeflenir. Bu hedef mükemmeliğe doğru bir gidiştir. Fakat müridin bu hedefi başarması için bazı basamakları geçmesi gerekmektedir. İşte bu geçilmesi gereken basamaklardan birisi de nefsin mertebeleridir. Mutasavvıflar, geçilen veya ulaşılan her mertebeye farklı isimler vermiş ve bu mertebelerin sayı bakımından da farklı tasniflerini yapmışlardır.

Nefsin mertebelerini Kur'an-ı Kerim'e dayanarak ilk tasnif eden kişinin Cüneyd-i Bağdâdî olduğu rivayet edilir.²⁴⁰ En çok kabul gören yedili tasnif dışında, bazı mutasavvıflar üçlü (Gazâlî, İbn Atâullah İskenderî), bazıları dördü (Hakîm Tirmizî, Eşrefoğlu Rûmî), bazıları da beşli tasnif (Cüneyd-i Bağdâdî) yapmışlardır. Birçok mutasavvıf tarafından benimsenen ve kabul görünen bu yedili tasnif, Kur'an'ın ayetleri ışığında oluşturulmuştur. Yapılan bu tasnif şöyledir:

1. Nefs-i Emmâre
2. Nefs-i Levvâme
3. Nefs-i Mülheme
4. Nefs-i Mutmainne
5. Nefs-i Râziye
6. Nefs-i Marziyye
7. Nefs-i Sâfiye (Nefs-i Kâmile)

Ağlar Baba da bu tasnifi kabul görmüş ve kendisi de nefsin mertebelerini yediye ayırmıştır.²⁴¹

²³⁷ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 239.

²³⁸ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 222.

²³⁹ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 222.

²⁴⁰ Özköse ed. *Tasavvuf El Kitabı*, 339.

²⁴¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 175-181.

2.6.1.1. Nefs-i Emmâre

Nefs-i Emmâre: Nefs mertebelerinin ilkidir. Kötülüğü emredip şeytânın emirlerine itaat eden nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de "Nefsime temize çıkarmıyorum, çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder;..." (Yûsuf, 12/53) ayeti gösterilmektedir.²⁴²

Nefs-i emmâre, Ağlar Baba'nın *Tasavvuf Mesnevisi* adlı eserinde ele aldığı en uzun konulardan birisidir. Kanaâtımızca bu konunun genişçe anlatılması, okuyan kişilerin bu düşmanı tam mânası ile tanıması, bilmesi ve hilelerinden uzak durması içindir.

Ağlar Baba'ya göre nefis-i emmâre, insanı Allah'tan uzaklaştırıp, Allah'ın dışındaki varlıkların sevgisine yönelten, doğru yoldan saptıran ve her daim kötülüğü emreden, kan buharından yaratılmış, kertenkeleye benzeyen, kalbin sol tarafında duran, en büyük düşmanlardan birisidir.²⁴³ Ağlar Baba nefis-i emmâre kavramı yerine sık olmasa da "şum ve şum it" kavramlarını kullanmıştır.²⁴⁴

Ağlar Baba nefis-i emmârenin sekiz cüz'ü olduğunu söylemiş, fakat yedi cüz saymıştır.²⁴⁵ Sonradan bu yedi cüz'ü, cehennemın yedi barınağına benzetmiştir.²⁴⁶ Ağlar Baba neden sekiz cüz dedi de yedi cüz saydı bilemiyoruz. Doğrusunu Allah ve Ağlar Baba bilir.

Ağlar Baba Nefs-i emmârenin yedi cüz'ünü şöyle sıralamıştır:

1. Kin: Düşmanlık etmek. Bu hâl insanı her şeye karşı düşman edip insanı kibre sürükler.
2. Buhl: Cimrilik. Bu hâl çok alçak bir özelliktir. Hiçbir varlığa yardımı dokunmaz. Malı biter korkusu ile ne yedirir ne içirir.
3. Hırs: Mal, mülk ve evlat sevgisi. Bu hâl insana malını, mülkünü ve evladını öyle sevdirebilir ki insan evinden çıkmaya korkar, Allah'a bile güvenmez hâle gelir.
4. Cehl: İlimsizlik, cehalet. İnsanda iki türlü cehalet vardır. Birincisi, farzı, vacibi bilmeyip bilmişlik taslamak. İkincisi ise âlim olsa da ilmîne çok güvenip ilmîni kibre vermektir.
5. Şehvet: Arzu, istek. Bu hâl çok kötü bir hâldir. İnsanı Allah sevgisinden uzaklaştırıp dünyalık sevgilere (sevgili, cinsellik gibi) meylettirir.
6. Hased: Çekememezlik, kıskançlık. Bu hâl kişiyi öyle kötü bir duruma getirir ki kimsede hiçbir güzelliğin olmasını istemez. Her şeyin kendisinin olmasını ister. Kimseye maşaallah demez. Bu kötü hâl insanın kalbini karartır ve Allah'ın nurunu kalpten söker atar.

²⁴² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 50.

²⁴³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 37-52.

²⁴⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 40, 43, 45.

²⁴⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 43-49.

²⁴⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 51.

Kişi bu hâl üzere ölürse ateşe girer. Aynı zamanda yaptığı bütün iyilikleri de yok eder. Ağlar Baba hasedin sonucunun neler getirdiğine “Sakın hased etmeyin çünkü hased ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri yer, bitirir.”²⁴⁷ hadis-i şerif ile cevap verir.

7. Gazap: Öfke, şiddet, zulüm. Nefs-i emmâreden gelen bu hâl, hırs, öfke, kin, nefret ve kan gibi çirkin duygular ile beslenir ve insanlara zulmeder, çile çektirir, küfreder. Her daim şer işler yapar. Bazen hırsız olur bazen haram yer bazen de haram içer.²⁴⁸

Ağlar Baba, nefs-i emmârenin emrine giren kullarda bazı kötü hâllerin oluşacağını söylemektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Şehvetine uyup, nasihat almaz. Genellikle çok konuşur ve dilinden şer dökülür.
- Dünyada hiç ağlamaz daima güler ve hırslı olur.
- Allah'tan korkmaz ve kendini hep emniyette hisseder.
- Doğru yoldan çıkar, farzları, sünnetleri terk edip Allah ve peygamber ile harb eder.
- Allah'ı ve yarattığı mahlukâtı asla tefekkür edip, ibret almaz.²⁴⁹

Ağlar Baba'ya göre nefs-i emmâreden kurtulma yolu; bu dünyada Allah'tan çok korkmak, tevfiz ve tevekkül etmek, Allah'ı gece gündüz kalp ve dil ile zikretmek ve çok gülmeyip çok ağlamaktır.²⁵⁰

2.6.1.2. Nefs-i Levvâme

Nefs-i Levvâme, kişinin pişmanlık yaşadığı ve kendini kınadığı, yaptığı yanlışların farkına vardığı nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de “ Kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim.” (Kıyâme 75/2) ayeti gösterilmektedir.

Ağlar Baba'ya göre nefs-i levvâme, kötülüğü emreden nefisten kurtulup az da olsa insanın rahatladığı, kendini kınamaya başladığı bir üst mertebedir. Bu mertebede dost ile düşman birlikte yaşar. Daim harb ederler. Bu yüzden insan her an nefs-i emmâre mertebesine düşebilir. Ağlar Baba'nın tabiri ile burası “orta hâl” mertebesidir.²⁵¹

Nefs-i levvâmenin kendini alçak, adi gören nefis olduğuna dair delil, birçok mutasavvıfın kullandığı, üst tarafta içeriği verilen Kıyâme sûresinin 2. ayet-i kerimesidir.²⁵²

²⁴⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 52.

²⁴⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 43-50.

²⁴⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 37-42.

²⁵⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 47, 48.

²⁵¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 116, 117.

²⁵² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 128-178.

Ağlar Baba nefs-i levvâmenin de yedi cüz'ü olduğunu ve bu yedi cüz'ü kendinde toplayan kimsenin nefs-i mülheme mertebesine geçeceğini ifade eder. Bu yedi cüz ise şunlardır:

1. Leim: Kınama. Bu hâl, insanın nefsini alçak, adi ve küçük görmesini sağlar. Nefsinden kötü hiçbir şeyin olmadığını düşünür ve tevâzu gömleğini giydirir.

2. Heves: İstek. Bu istek Allah'ın emirlerini yerine getirme isteğidir. Bu hâl âlimlerin isteği gibi bir hâldir.

3. Mükerrer: Tekrar, karar kılmak, devam etmek. Bu hâl, insanı zikrinde, ibadetinde, dininde ve imanında sabit kılar. Nefsine uymamaya dikkat eder.

4. Ucub: (*Âcib*) Birçok mutasavvıf eserlerinde bu kavrama “kibir” anlamı yüklemiştir. Fakat Ağlar Baba bu kavrama “şaşılacak, hayrette bırakan” anlamları yüklemiştir. Parantez içinde vermiş olduğumuz “âcib” kelimesi de bu mânalara eş değerdedir. Bu hâli yaşayan insan ne kadar ibadet ederse etsin kanmaz. Öyle bir hâle bürünür ki insanlar o kişiyi görünce şaşırır, hayrete düşer. Kişi bu hâle devam ederse yükselir. Yine de bazen yanılabilir hata da yapabilir fakat hemen pişman olur.

5. Asret: Ağlar Baba beşinci diye bir madde ve isim sıralamamış, dördüncü maddeden altıncı maddeye geçmiş, neden hikmeti bilinmez. Bizler de dördüncü ve altıncı madde arasında işlenen konudan yola çıkarak ve 178. sayfaya geldiğimizde gördüğümüz isimle bu maddenin “Asret” olduğuna kanaât getirdik. Kişi bu hâlde bazen hatalar yapıp nefs-i emmâre girer, kendini düzeltir ise levvâme girer. Bu hâl gelgitli bir hâldir.

6. Temennâ: İstemek, talep etmek. Bu hâl üzere olan insan, her daim ilim, irfan meclislerine ve âlimlere, ilim öğrenmek için talep ederek, cehaletten kurtulmayı ister. İlim öğrendikçe eski cahilliğine istiğfar eder. Bu hâl kişiye şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifet ilimlerini öğrenmeyi aşılır.

7. Kahr: Üzüntü, sıkıntı, keder. Bu hâl insanı Allah dışındaki dünya, mal, mülk ve evlat gibi varlıklardan uzaklaştırır. Nerede Allah'ı seven, konuşan ve hatırlatan var ise onunla olmaya çalışır.²⁵³

2.6.1.3. Nefs-i Mülheme

Nefs-i Mülheme, iyiyi kötüden ayıran, Allah'tan ilhamların geldiği, şerlere karşı durabilen nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de “Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim.” (Şems 91/8) ayeti gösterilmektedir.

²⁵³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 117-125.

Ağlar Baba nefis-i mülhemeyi, Allah'tan ilhamların geldiği, düşmanlar ile her daim harb edildiği, nefis-i rahmânînin şeklinin ve şemalinin görüldüğü bir mertebe olarak tanımlar. Nefis-i mülhemenin Allah'tan ilhamlar gelen nefis olduğuna dair delil, üst tarafta içeriğini verdiğimiz Şems sûresinin 8. ayet-i kerimesidir.²⁵⁴

Ağlar Baba nefis-i mülhemenin de yedi cüz'ü olduğunu söyler ve şöyler sıralar:

1. Sehâvet
2. Kanaât
3. Amel
4. Sabır
5. Tevâzu
6. Tevbe
7. Tahammül²⁵⁵

2.6.1.4. Nefs-i Mutmainne

Nefs-i Mutmainne, huzur bulmuş, kalbinden masivayı çıkarmış, güzel ahlâk ile donanan nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de "Ey huzura kavuşmuş insan!" (Fecr 89/27) ayeti gösterilmektedir.

Ağlar Baba'ya göre nefis-i mutmainne, kulun rahatladığı, huzura kavuştuğu, düşmanlarının sekizini de yendiği, örtülü ve belirsiz olanlardan arındığı nefistir.²⁵⁶ Nefs-i mutmainnenin rahatlayan, huzur bulan nefis olduğuna dair delil, üst tarafta verdiğimiz Fecr sûresinin 27. ayet-i kerimesidir.²⁵⁷

Kişi bu nefis de nefis-i rahmânînin şeklini ve şemalini göremez. Çünkü bu nefis Allah'ın nuru ile nurlanmıştır. Aslı nur olan nefis-i rahmânîde nur içinde nur olmuştur.²⁵⁸ Ağlar Baba nefis-i mutmainnenin de yedi cüz'ü olduğunu söyler ve şöyler sıralar:

1. İtmînân
2. Tevkîl
3. Telezzüz

²⁵⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 178-179.

²⁵⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 178.

²⁵⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 30.

²⁵⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 180.

²⁵⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 136.

4. Rızâ
5. Vecd
6. Şükür
7. İbâdet²⁵⁹

2.6.1.5. Nefs-i Râziye

Nefs-i Râziye, rıza gösteren, beşeri sıfatların ve isteklerin yok olduğu, İlâhi iradeye teslim olan nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de “ Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.” (Fecr 89/28) ayeti gösterilmektedir.

Ağlar Baba nefis-i râziye hakkında geniş bilgi vermez. Sadece insanın, nefis-i mutmainnede iken Allah'ın “*ircîi*” emrini göndermesiyle birlikte kişinin bu emri alıp geçtiği bir üst merteye diye tarif eder.²⁶⁰

Ağlar Baba'nın kullandığı “*ircîi*” ayet-i kerimesi üst tarafta verilen Fecr sûresinin 28. ayet-i kerimesinde “Rabbine dön” anlamına gelen ifadedir. Sâfık bu emir ile birlikte yine aynı ayetin “Rabbinden razı olmuş şekilde” anlamına gelen “*râziyeten*” sözü ile Rabbine yönelir.

Bu açıklama da nefis-i râziyenin, Rabbinden razı olmuş nefis olduğunu göstermeye delil olarak verilmiştir.

4.6.1.6. Nefs-i Marziyye

Nefs-i Marziyye, Allah'ın kulundan razı olduğu, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanan, rahmete ermiş nefistir. Bu nefse delil olarak da yine “...O da senden hoşnut...” (Fecr 89/28.) ayeti gösterilmektedir.

Ağlar Baba nefis-i râziye de olduğu gibi nefis-i marziyyenin de üzerinde fazla durmamıştır. Sadece nefis-i râziyeden ansızın geçilerek ulaşılan nefis olduğunu söylemiştir. Delil olarak yine Fecr sûresinin 28. ayet-i kerîmesi gösterilmiştir. Burada da “O da senden hoşnut” anlamına gelen “*marziyye*” kelimesi bu mertebenin ismine delil olarak verilmiştir.²⁶¹

2.6.1.7. Nefs-i Sâfiye

Nefs-i Sâfiye, (Kâmile) son merteye olan, en şerefli, çok az kişinin ulaştığı, kemâle ermiş, benliğinden kurtulmuş nefistir. Bu nefse delil olarak Kur'an-ı Kerim'de “ Nefsini

²⁵⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 179.

²⁶⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 179.

²⁶¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 179, 180, 181.

kötülüklerden arındıran kimse kurtuluşa ermiştir.” (Şems 91/9) Bu nefis “*Nefs-i Zekiyye*” ve “*Nefs-i Kudsiyye*” diye de adlandırılır.

Ağlar Baba’ya göre nefis-i sâfiye ya da kâmile, insan kalbinin ulaşabileceği en son merteye olup, tüm görünen ve görünmeyen düşmanlardan kurtulduğu ve mürşidinden feyzin kesilip Allah tarafından feyzlendiği, hayret, fenâfillah, bekâbillah âlemlerinin bulunduğu mertebedir.²⁶²

Ağlar Baba nefis-i sâfiyeye, çoğu mutasavvıfın kullandığı Şems sûresinin 9. ayetinden farklı olarak Fecr sûresinin 29. ve 30. ayetlerini göstermektedir. Allah marziyedeki kuluna Fecr sûresi 29. ayetinde “Böylece has kullarıma arasına sende katıl” mânasına gelen “*fe’dhulî fi ibâdî*” emrini kullanır. Ve ardından da yine Fecr Sûresi 30. ayetinde “ve cennetime gir!” anlamına gelen “*ve’dhulî cennetî*” emrini kullanır. İnsan bu makamda tüm gizli ve açık düşmanlarından kurtulur ve cenneti görmeye hak kazanır. Kişinin her işi, her sözü, her düşüncesi Allah olur. Kul Allah ile birleşir. Kul nefis-i sâfiye de rûhaniyeti seyrederek ve zikri; *tehlîl* ve *tesbih* olur.²⁶³

Allah bu makama ulaşan kuluna iki emir verir. Bu emirler şunlardır:

1. Ya *Gavs* ya da *Kutup* ol,
2. *Hayret* âleminde karar kıl.²⁶⁴

2.6.1.8. Nefs-i Rahmâni

Tasavvuf ıstılahında, zâtında maddeden soyutlanmış ve fiillerinde ona yakınlığı olan cevherdir²⁶⁵ diye tarif edilen “*Nefs-i Nâtika*” mutasavvıflar tarafından gerçekte bir tane olan nefis olarak isimlendirilir. Burada nefis-i Rahmanî başlığı altında nefis-i nâtıkaya yer vermemizin nedeni kanaâtimizce Ağlar Baba’nın, nefis-i nâtika kavramı yerine nefis-i Rahmâni kavramını kullanmış olmasıdır.

Hâk Teâlâ yol verirse gidelim
*Nefs-i rahmâni çün vasfedelim*²⁶⁶

Ağlar Baba’ya göre nefis-i Rahmâni, aslı nur, bizatihi bizler gibi cüssesi, ağzı, gözü, burnu ve dili olan, güzelliği ile Hz. Yusuf’a, bayan olarak da hurilere benzeyen bir varlıktır.²⁶⁷

²⁶² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 87, 133, 147, 151, 179.

²⁶³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 179-182.

²⁶⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 88, 181.

²⁶⁵ Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta’rifât*, 239.

²⁶⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 128.

²⁶⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 122.

Ağlar Baba göre Nefs-i Rahmâni, mü'minin ergenlik çağında kalbine iner. Şekli ve şemali değişmez fakat ismi değişir. İnsanın kötülükleri sonucunda nefsin en alt mertebesine kadar iner ve en alt mertebenin ismini alır. İnsanın iyilikleri sonucunda ise nefsin en üst mertebelerinin ismini alır. Salık, nefs-i levvâme ve mülheme mertebesinde iken nefs-i Rahmâninin şeklini ve şemalini görebilse de mutmainne, râziye ve marziyye mertebelerinde göremez. Çünkü bu mertebeler kalbi nur ile kaplar, nefs-i Rahmâninin de aslı nur olduğu için nur içerisinde nur görünmez, bu sebeple nefs-i Rahmâninin şekli şemali görünemez.²⁶⁸

*Nûr, nûr içre Râhmanî'yi göremez
Hûri-gılman olduğun fark edemez.*²⁶⁹

2.7. DÖRT ADÛ (ADUV)

Ağlar Baba, insanın nefsini temize çıkarabilmesi, “*men arefe*” sırrına mazhar olup Allah'ını bulabilmesi ve bilmesi, nefis mertebelerinin en zirvesi olan nefs-i sâfiye'ye ulaşabilmesi, Allah'ın huzuruna güzel bir şekilde çıkabilmesi için insana musallat olan bu dört adûyla (düşman) harb edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dört adûnun dört de kudûretinin (gölge, karanlık) olduğunu söylemektedir.²⁷⁰

Ağlar Baba dört adûyu şöyle sıralamaktadır:

1. Şeytân
2. Nefs-i Emmâre
3. Hubb-i Dünyâ
4. Sû-i Zan ve Nefsin Hevâsı (Nefsin Hevâsını ayrı bir başlık altında ele aldık.)

4.1. Nefsin Hevâsı²⁷¹

2.7.1. Şeytân

Şeytân sözlükte, “uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” anlamındaki şatn (şütûn) veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” mânasındaki şeyt kökünden türediği ileri sürülen şeytân kelimesi (çoğulu şeyâtîn) “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık, yanıp helâke mâruz kalmış varlık” demektir. İblis kavramı ise şeytânı ifade etmek için kullanılır.

²⁶⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 128-136.

²⁶⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 136.

²⁷⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 27-30.

²⁷¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 27, 32, 37, 53, 64, 70, 182.

Bir kısım dilcilere göre “ümit kesmek, pişman olmak, söyleyeceği bir şey olmayıp şaşırıp kalmak” anlamındaki iblâs kökünden türemiştir.²⁷²

Şeytân ve iblîs kavramlarının tanımı konusunda farklı ifadeler bulunmasına rağmen temelde birleştikleri nokta, iblîs’in özel bir ad olduğu, şeytânın ise genel bir ad olduğudur. Bu açıklama doğrultusunda birkaç tanım daha vermek gerekirse; Azgın olan cinlere, insan ve hayvanların tümüne ve bütün kötü huylara şeytân denir.²⁷³ Tasavvuf ıstılahında şeytân, Allah’ın huzurundan kovulan ve rahmetinden uzaklaştırılan varlıktır. Kovulma sebebi Âdem’e secde etmemesiydi.²⁷⁴ Burada verilen tanımda ise İblîs kavramının özel bir ad olduğu açıkça görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de şeytân ve İblîs kavramları birçok ayette geçmektedir. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

- Şeytân kavramı; Bakara 2/14, Yûsuf 12/5, Hicr 15/17, Mü’minûn 23/97

- İblîs kavramı; Bakara 2/34, Hicr 15/32, Şuarâ 26/95, Sebe 34/20

Ağlar Baba’ya göre şeytân, kendi ve aslı ateş olan, cismi latîf, Allah’ın katından kovulmuş, lanetlenmiş ve Allah’ın izni ile belli bir zamana kadar kandırma görevi bulunan bir varlıktır.²⁷⁵ Şeytân kavramının yerine *iblîs*, *râcim*, *lain* ve *bîdî* kavramlarını da kullanmıştır.

Şeytân, insanın apaçık (Yasin 36/60, Bakara 2/208) ve en büyük düşmanlarından birisidir. Daima kalp kapısında durur ve insanı damarlarından kuşatır. İnsana her türlü kötülüğü hoş göstermeye çalışır. Özellikle insanları dünya sevgisi ile kandırır. Yaptığı ibadetleri bile riyâ üzere bozmaya, yok etmeye çalışır. Nefs-i emmâre ile birleşerek insanın kalbini zulmet ile doldurur ve bu kalbi perdeler. Bu kalp ise Allah’tan uzaklaşır, ibadetlerini yapamaz, Allah korkusu yerini, insan korkusuna bırakır, tüm uzuvlardan kötü ve çirkin hâller zuhur eder. Böylelikle şeytân insanın tüm bedenini ele geçirir ve oradan ayrılmaz. Şeytândan kurtulmayan, onun kuşatmasına maruz kalan insanlar ahirette acı ve eziyet görür. Fakat ehl-i basîret, şeytânın tüm hilelerini bilir ve görür. Ağlar Baba, şeytânın iğvâsının (kandırma) ve keydinin (hile) çok zayıf olduğunu söyler ve buna delil olarak da Nisa Sûresi’nin 76. ayetini gösterir.²⁷⁶

Ağlar Baba’ya göre şeytândan kurtulma yolları şunlardır:

Allah’tan korkmak (Al-i İmran 3/175), düşmanı tanıyıp bilmek, gece gündüz zikretmek, gönlünü İslâm nuru ile nurlandırmak ve ihlaslı olmak. (Hicr 15/40)²⁷⁷

²⁷² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “ştn” Md., 5: 249; İlyas Çelebi, “Şeytan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 101.

²⁷³ İsfahânî, *el- Müfredât*, “ştn” Md., 551-552.

²⁷⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 179.

²⁷⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 32.

²⁷⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 31-37.

²⁷⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 31-37.

2.7.2. Nefs-i Emmâre

Nefs-i Emmâre kavramına, nefsin mertebeleri başlığı altında yer verdiğimizden bu kısımda bu konuya tekrardan yer vermeyip doğrudan Ağlar Baba'nın diğer görüşlerine geçmek istedik.

2.7.3. Hubb-i Dünyâ

Dünya sözlükte, “yakın olmak, yaklaşmak, basit, daha yakın, daha alçak, düşük, daha küçük, daha önemsiz”²⁷⁸ Hubb ise “muhabbet, aşk, düşkünlük, sevgi, kuvvetli his, alaka, su kabarcığı, tohum, çekirdek ve sevginin aşırı derecede olması” gibi anlamlara gelmektedir.²⁷⁹

Dünya ve hubb kelimeleri Kur'an-ı Kerim'de çokça geçmekte ve anlam olarak dünya, ahiret hayatının karşılığı, hubb kelimesi ise sevgi mânasında kullanılmaktadır. Bakara 2/201, Sâd 38/32, Âdiyât 100/8.

Hubb-i Dünya ise dünya sevgisi anlamına gelmektedir. Fakat mutasavvıflar hubb-i dünya konusunda katî bir şekilde olmasa da farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bazı mutasavvıflar dünya sevgisinin insanda aşırıya gitmeden olabileceğini, bazıları ise asla olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de, dünyanın hem boş bir hayat, sevilmemesi gereken bir nesne olduğunu (Ankebût 29/64.) hem de tamamen terkedilmemesini ve insanlığa faydalı olacağını ifade etmiştir. (Kasas 28/77.)

Ebû Tâlib el-Mekkî'ye göre dünya, her kulun hevâ ve hevesine uyarak elde ettiği şeylerden ve kalbini saran şevhetlerden ibarettir.²⁸⁰ İmâm-ı Rabbânî'ye göre dünya, dış görünüşü itibariyle tatlıdır. Görünüşte bir cazibeye sahiptir. Fakat o gerçekte öldürücü zehir ve boş bir metadır.²⁸¹

Bu konuda en itidalli görüşleri İmâm-ı Gazâlî ortaya koymuştur. Dünya nesnesini üç gruba ayırmış ve bu üç grubu şöyle ifade etmiştir:

1. Ahirette seninle arkadaşlık yapan, ölümden sonra meyvesi beraberinde kalan nesnedir. Bu kısımda Allah için yapılan her şeyin bu dünyada yer aldığı, dünyanın Allah rızasını kazanmak için bir araç olarak kullanılması gerektiği.

²⁷⁸ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “dnv” Md., 3: 427; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “dnv” Md., 279.

²⁷⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “hbb” Md., 2: 287,288; İsfahânî, *el- Müfredât*, “hbb” Md., 256.

²⁸⁰ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, ter. Yakup Çiçek, 1-4. 3. Baskı (İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2004), 2: 501.

²⁸¹ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, 1: 269.

2. Birinci olarak ifade edilen dünyanın tam zıddıdır. O da içinde âcil lezzet olan ve ahirette asla meyvesi olmayan nesnedir. Bu kısımda dünyanın, insanı Allah'tan uzaklaştırıcı rolü ele alınmış ve bu dünyadan kastın oyun, eğlence, mal, mülk, şevhet, lezzet yönleri olduğu.

3. Birinci ve ikinci kısım arasında bulunan kısımdır. O da ahiret amellerine yardımcı olan âcil rızıklardır. Bu kısımda insanın Allah rızasını kazanması için yapacağı fiillerde ona yardımcı olacak her türlü nesne olduğu. Fakat bu nesnelerin şatafata ve lükse kaçmadan temin edilmesi şartı koşulmuştur. Örneğin; namaz kılacağımızda üzerimize giyeceğimiz bir elbisenin olması gibi... İmâm-ı Gazâlî, zemmedilen (kınanan) dünyanın ikinci kısımdaki dünya olduğunu ifade eder.²⁸²

Ağlar Baba'ya göre dünya sevgisi, ağzı, gözü ve dili olan ufacık bir yılan benzer. Dili ile insanın kalbine şeker ve bal gibi tat verir. Böylelikle dünyayı çok tatlı, hoş gösterir. Dünya sevgisi bazen de güzel bir kız gibi görünür. Kalpten çıkınca da boz bir köpeğe benzer. Bu boz köpek kalbin içerisine tekrar girmek için her daim kalbin sol tarafında bekler.²⁸³

Ağlar Baba, dünyanın gerçekte ne olduğunu Cenâb-ı Allah'ın tarif ettiğini söyler ve Hadid Sûresi 20. ayeti delil olarak gösterir: "Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir." Bu ayetten yola çıkarak dünyanın, oyun, eğlence, süs ve övünmeden ibaret olduğunu söyler. Dünyayı seven kulları, çocukların taşlardan evler yapıp canları sıkılınca bu evleri yıktıkları oyununa benzetir.²⁸⁴

Ağlar Baba konuyu işlerken "Kişi sevdiği ile beraberdir."²⁸⁵ hadis-i şerifine yer verip insanın bu hadisin sırrına vakıf olarak seçeceği ya da seveceği varlığa çok dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü Ağlar Baba dünya sevgisinin, tüm günahların başı ve Allah'ı gönülden çıkarmanın sebebi olduğunu söyler. Devamında dünyayı çok seven bir kişide ortaya çıkabilecek durumlar şunlardır:

- Kişi nefisini zapt edemez ve Allah'a artık güvenmez.
- Kalpten Allah'ın nuru, muhabbeti gider ve yerine zulmet perdesi gelir.
- Tefekkür ve zikri terk eder. Her işi dünya olur.
- Kalbi katılaştır ne ağlar ne de merhamet eder.
- Kalpten Allah ve ölüm korkusu çıkar.
- İnsandan zuhur eden bütün hâller şerre dönüşür.

²⁸² Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, 3: 534, 535, 536.

²⁸³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 53-63.

²⁸⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 58, 60.

²⁸⁵ Ebû Dâvûd, Edeb: 113.

- Kibre düşer ve şeytânın sıfatlarını üzerinde toplar.²⁸⁶

Ağlar Baba'ya göre, dünya sevgisinden kurtulma yolları şunlardır:

Kalpte Allah sevgisini hâkim kılmak, sürekli zikir hâlinde olmak, kâmil bir mürşid bularak ondan yardım almak, her daim Allah'a boyun eğip tevbe etmek ve yalvarmak.²⁸⁷

2.7.4. Sû-i Zan

Sû-i sözlükte, “kötü olmak, kötüleşmek, kırmak, üzme, tasalandırmak” gibi anlamlara gelir.²⁸⁸ İsfahânî ise sû-i, (seyyie) insana üzüntü veren her şey ve iyiliğin (hasene) zıddı olarak tarif eder.²⁸⁹ Zan ise sözlükte, “şüphe, kanaat, düşünce, görüş ve kabul” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹⁰ İsfahânî ise zan hakkında şöyle der; bir belirtiden meydana gelen isimdir. Bu belirti güçlendikçe ilme götürür, çok fazla zayıfladıkça vehmin ötesine geçemez.²⁹¹

Kur'an-ı Kerim'de yirmi kadar ayette zan, elliye yakın yerde türevleri geçmektedir. Bu ayetlerin çoğunda zan “vehim, kuruntu”, bazılarında “bilgi, yakînen bilme, inanma”, bazılarında ise “kesin olmayan kanaât, kuşku, tahmin, beklenti” mânalarını içerir.²⁹²

Âlimler zannın anlam bakımından iki yönünü ele almışlardır. Bunların birincisi, “Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.” (Bakara 2/46) ayeti doğrultusunda, “yakîn” kesin olduğu kabul edilen bilgi veya düşünce anlamına gelen zan. İkincisi ise “Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının...” (Hucurât 49/12) ayeti doğrultusunda, “şek” doğruluğu kuşkulu, şüpheli veya kapalı anlamına gelen zan. Bizler ise “(Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunan...” (Fetih 48/6) ayetinde ifade edilen sû-i zanı (kötü zan) ele alacağız.

Sû-i zanı, Fetih sûresinin 6. ve 12. ayetlerinin anlamları doğrultusunda şöyle tarif ettik; bir kimsenin, kesin bilgiler ve deliller olmadığı halde bir kişi, konu veya olay hakkında kötü, olumsuz ya da çirkin kanaât ve düşünceler ortaya koymasındır.

Kur'an-ı Kerim'de, hadis-i şeriflerde ve birçok âlimin eserlerinde, sû-i zan her daim yerilmiş, kötü karşılanmış ve uzak durulması gereken kötü bir sıfat olarak görülmüştür. Çünkü Allah'ın sevmediği ve yasakladığı bu kötü fiilin, özellikle toplumu olumsuz yönde derinden etkilediği aşikârdır. Bütün müslümanların sû-i zan yerine, toplumu olumlu bir şekilde dizayn

²⁸⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 53-63.

²⁸⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 53-63

²⁸⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “sve” Md., 414.

²⁸⁹ İsfahânî, *el- Müfredât*, “sve” Md., 533-534.

²⁹⁰ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “znn” Md., 414.

²⁹¹ İsfahânî, *el- Müfredât*, “znn” Md., 661.

²⁹² Mustafa Çağrı, “Zan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 120.

eden, müslümanları birbirine iyice kenetleyen hüsn-i zanda (güzel kanaat, düşünce) bulunması gerekmektedir.

Gazâlî, zannın, nefsin meylettiği ve kalbin yöneldiği nesneden ibaret olduğunu, kötü zannın haram olduğunu, sû-i zannın kalbe geldiğinde onu hemen uzaklaştırmak gerektiğini söyler.²⁹³

Ağlar Baba'ya göre sû-i zan; ufak bir cüssesi, iki gözü, bir ağzı olan, siyah bir kurbağa şeklinde bir yılandır. Kalbin solunda yatar. Bu hâl insanın kendini beğenip kibre sürüklenmesine, kendi dışında bütün mahlukları hakir görüp kınamasına neden olur.²⁹⁴

Sû-i zan, zehrini insanın kafasında bulunan kalbe atar. Kalbe atılan bu zehir ki insanda, kendini herkesten üstün görme, insanlara suçlar isnad etme, kendi suçlarını görmeme gibi hâller ortaya çıkarır. Şerîate uymayan toplumlar arasında fitneye, kargaşaya sebebiyet verecek sözler sarf eder. Bu kötü hâlden, İslâm'ın hiç hoş karşılamadığı zemm, eğrilik, gıybet, kibir gibi hâller ortaya çıkar. Ağlar Baba'ya göre, sû-i zannın ortaya çıkardığı çirkin hasletlerden birisi de kibirdir. İslâm'ın hiçbir şekilde kabul görmediği ve şeytânî bir sıfat olarak tarif ettiği kibir, açık kibir ve gizli kibir diye ikiye ayrılır. Açık kibri, görünen, bilinen ve farkında olunan olarak, gizli kibri ise zâhîrde görünmediği hâlde bâtında görünen olarak tarif eder. Gizli kibir öyle kötüdür ki kişi ağzıyla gıybet eder lakin o ağız ölmüş kardeşinin etini yani leşi çiğner de farkında değildir. Zâhîren bir leş yediği görülme de çok büyük bir günah işlediğinden bâtinen ölmüş kardeşinin etini yemiş olur. Devamında da farkında olmadan elde etmiş olduğu tüm sevaplarını yer bitirir.²⁹⁵

Ağlar Baba gıybet eden mü'min insanın durumunu sûret ve sîret kelimeleri ile açıklamaya çalışır. Sûreti, zâhîr, görünen beden olarak, sîreti ise bâtın, görünmeyen iç âlem olarak ele alır. Mü'minin sûreti ne ise sîretinin de o olmasını ister. Yani mü'min sûrette de sîrette de aynı olmalıdır. Bir mü'min gıybet ettiğinde mü'min vasfı zedelenmeye başlar. Sûrette ki çirkin bir hâl, sîrete zuhur eder ve iç âlem bozulmaya, çirkinleşmeye başlar. Çünkü çirkin işlerden güzelliklerin ortaya çıkması beklenemez. İçki içerken Kur'an okumak, sarhoş hâlde zikir etmek gibi.²⁹⁶ Ağlar Baba'ya göre, sû-i zandan kurtulma yolları şunlardır:

Nâsuh tevbe ile doğru yola girmek, kendini sürekli zikre vermek, şer işlerden kendini şer sözlerden de dilini uzak tutmak.²⁹⁷

²⁹³ İmam-ı Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, 3: 366-367.

²⁹⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 64, 65.

²⁹⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 66, 67.

²⁹⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 67, 68.

²⁹⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 69.

2.7.4.1. Nefsin Hevâsı

Nefis kavramını üst başlıklarda detaylı açıkladığımız için tekrar burada ele almadık.²⁹⁸ Hevâ sözlükte, “aşağı gitmek, batmak, sevmek, istemek, arzulamak, arzu ve zevk” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹⁹ Tasavvufî olarak ise şerâtin daveti olmadan, nefsin, lezzet duyduğu şehvetlere meyiletmesidir. Şehvete meyleden gönüldür, dur durak bilmez arzular yumağıdır.³⁰⁰ Hevâ, mahbûbu istemekten vazgeçmek ve kalbin elde ettiği ilk şeye bağlanmaktır. Bundan dolayı Allah'ın (“hevâ” kökünden gelen) böyle bir ismi yoktur.³⁰¹

Cenâb-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de hevâsına uyanların derin bir sapıklık içinde olduklarını vurgulamış ve hevâ kelimesini taşıdığı anlam gibi hep olumsuz mânada kullanmıştır. Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

Furkân 25/43, Câsiye 45/23, Bakara 2/120, A'râf 7/176, Kasas 28/50.

Mutasavvıflar hevâyı, mürşid ve mürid için en tehlikeli düşmanlardan biri olarak görmüşler ve nefsin hevâsından kurtulmanın en büyük ibadetlerden birisi olduğunu ifade etmişlerdir. Eserlerinin birçok bölümünde nefsin hevâsını ve bu hevâdan kurtulma yollarını ele almışlardır. Az da olsa hevânın iyi olan bir yönü olduğundan bahseden mutasavvıflar da olmuştur. Hevâ ile ilgili mutasavvıfların görüşlerinden bazıları şunlardır:

Sehl b Abdullah şöyle buyurmuştur: “Nefse ve nefsin hevâ ve hevesine muhalefet edilmek suretiyle Allah'a ibadet edildiği gibi başka bir şeyle ibadet edilmemiştir.”³⁰² Cüneyd-i Bağdâdî ise şöyle demiştir: “Küfrün esası, nefsinin muradı üzere kaim olmandır.”³⁰³

Nefis Allah'ın sevdiği şeylerin zıddını yapmak üzerine yaratılmıştır. Yüce Allah ise nefsin yapmayı arzu ettiği şeylerin zıddının yapılmasını sever.³⁰⁴ İnsanların başına gelen belaların hepsi, nefisle ilgilenmekten ve nefsin hevâsından kaynaklanır. Kim nefsin hevâsından kurtulursa Allah Teâlâ'nın dışındakilerden kurtulmuş olur.³⁰⁵

Ağlar Baba'ya göre nefsin hevâsı, sû-i zan ile aynıdır. Mânada birdirler, madde de ayırırlar. İnsanı nefesine uyduran, aklını başından alan çok kötü bir hâldir. Her daim kalbin seddinin arkasında durur. Hevâ insanı saîdlerden uzaklaştırıp şakîler zümresine yakınlaştırır. İnsanda var olan akli etkisiz hale getirir. Etkisiz hâle gelen bu akıl düşünemez, fikredemez,

²⁹⁸ Bk. Nefis, s. 51.

²⁹⁹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, “hvy” Md., 954.

³⁰⁰ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 251; İsfahânî, *el-Müfredât*, “hvy” Md., 1126-1127.

³⁰¹ Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 367.

³⁰² Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 291.

³⁰³ Hucviri, *Keşfu'l-Mahcûb “Hakikat Bigisi”*, haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 310.

³⁰⁴ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, 3: 345.

³⁰⁵ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, 1: 515.

şehvet denen kötü sıfatla günah hüsrânına batar, Allah'a ve peygamberine asi olur. Nefsine uyar, şeytâna yakın, Allah'a uzak olur. Bu hâl üzere olan kişi Allah'a itaat edemez ve rızasını bulamaz. Kim bu düşmanı ve gölgesini tanımaz ise ahiretini dünyasına satar, namazını ve zikrini bırakır, isyankar, günahkar olup kurtuluşa eremez. Ağlar Baba bu hâl üzere ölen kişinin akıbetinin ne olacağına dair Naziât Sûresi 37,38,39. ayetini “Azana ve dünya hayatını ahirete tercih edene, şüphesiz cehennem tek barınaktır.” delil göstermektedir.

Ağlar Baba'ya göre, nefsin hevâsından kurtulma yolları şunlardır:

- Nefsin hevâsını iyi bilmek ve insandan neler istediğini anlayıp bunlardan yüz çevirmek.
- Allah'ı çokça zikretmek.
- Allah korkusunu kalbe düşürmek, delil olarak “Rabbinin makamından korkan ve nefsinin kötü arzularından uzaklaştıran için şüphesiz cennet yegâne barınaktır.” (Nâziât 79/40,41.) ayeti gösterilmiştir.³⁰⁶

2.8. RİYÂZET

Mutasavvıfların, nefsin tezkiyesi ve terbiyesi konusunda üzerinde durdukları en önemli kavramlardan birisi de riyâzet olmuştur. Ağlar Baba riyâzet kavramı üzerinde detaylı durmasa da riyâzetin esasları konusunda detaylı bilgiler vermiştir.

Sözlükte, “yabani bir hayvanı evcilleştirmek, serkeş atı eğitmek, egzersiz yapmak” gibi mânalara gelen riyâzet, tasavvuf terimi olarak ise nefsi eğitmek için onu birtakım tabii ve meşrû arzularından mahrum etmeyi ifade eder.³⁰⁷ Az yemek, az uyumak ve daima ibadete koyulmak suretiyle nefsi terbiye etmek anlamına gelen Arapça bir sözdür.³⁰⁸

Hasan Kazzaz şöyle demiştir: “Şu tasavvuf işi üç şey üzerine kurulmuştur. Zaruret olmadıkça yememek, uykuya mağlub olmadan uyumamak ve mecburiyet olmadan konuşmamak.”³⁰⁹ Gazâlî, riyâzetin dört emri olduğunu söyleyip bunları şöyle sıralar:

1. Halvete çekilmek,
2. Susmayı ihtiyâr etmek,
3. Açlığı ihtiyar etmek,
4. Uykusuzluğu seçmek.³¹⁰

³⁰⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 70-77.

³⁰⁷ Süleyman Uludağ, “Riyâzet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 143.

³⁰⁸ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 116.

³⁰⁹ Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 236.

³¹⁰ İmam-ı Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, 3: 183.

Mutasavvıflar tarafından riyâzet kavramı üzerine yapılan tanımlar genelde aynı anlamı ihtiva etse de içeriğinde barındırdığı esaslar konusunda farklı görüşler bildirilmektedir. Fakat genel kabul gören görüşe göre, riyâzetin esasları üçtür; az yemek, az uyumak, az konuşmak.

Ağlar Baba da riyâzeti, nefsin terbiye ve tezkiye edilmesi, kalpteki mâneviyatın korunması için vazgeçilmez bir eğitim metodu olarak görmüştür. Riyâzetin esasları kısmında da mutasavvıflarca genel kabul gören görüş çizgisinde yürümüş, o da bu esasların; az yemek, az uyumak ve az konuşmak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu esasların merkezi olarak mideyi görmüş ve mideyi bu esaslardan önce açıklama ihtiyacında bulunmuştur.³¹¹

2.8.1. Mide

Ağlar Baba'ya göre mide, kalbin kapısıdır, insan vücudunda bir cüssesi yoktur, mahiyeti nedir bilinmez, belki nur-i ilâhi belki kalbin yerleştiği yerdir. Bunu ancak Allah bilir.³¹²

Ağlar Baba, midenin insan üzerindeki etkisinin çok önemli olduğunu söyler. Eğer ki mide rahat ederse insanda var olan birçok organ ve özellikle de kalp rahat eder. Kalp rahat edince insanda nur hâsıl olur. Bu nur ile insan en üst mertebelere doğru çıkar. Allah'ın feyzine mazhar olur. Lakin mide rahat etmez ise vücuttaki tüm organlar ve özellikle de kalp rahatsız olur. Bu da insanın mâneviyatının yavaş yavaş ölmesine ve düşmanlarının insana galip gelmesine sebep olur. Kalbin rahat etmesi, ilâhi nur ile cilâlanması için insanda var olan mâneviyatın güçlü olması gerekmektedir. Bu mâneviyatı en çok etkileyen ise mide olduğundan midenin rahat etmesi şarttır. Midenin rahat etmesi için ise üç şey çok önemlidir, bunlar:

1. Az yemek
2. Az konuşmak
3. Az uyumaktır.³¹³

İnsanın mâneviyatında çok önemli etkiye sahip olan bu üç unsurdan az yemek ve az konuşmak insan sadrındaki kalpte, bir diğeri az uyumak ise kafadaki kalpte zuhur eder.³¹⁴

Mideyi kimse bilemez

Eflâtun bile bulamaz

Allah'tan gayrısı bilemez

*Sev Allah'ı çok yeme*³¹⁵

³¹¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 151-156.

³¹² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 152.

³¹³ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 151-153.

³¹⁴ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 156.

³¹⁵ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 153.

2.8.2. Az Yemek

Ağlar Baba'ya göre az yemek, insanın midesini, mide de kalbi rahatlatır. Diri, canlı ve rahat olan kalpten hoş hâller zuhur eder. İnsan her an Allah'ı zikreder ve asla Allah'ı kalbinden çıkarmaz. Bu kalp daima nur ile cilânanır. Ayık ve canlı olur. Çok yemenin ve haram gıdaların ise insan midesini rahatsız edeceğini ve bu midenin de tüm organları, özellikle de kalbi olumsuz etkileyeceği ifade eder. Olumsuz yönde etkilenen kalp, zamanla zayıflamaya ve mâneviyattan uzaklaşmaya başlar. Rabbinden uzaklaşır, peygamberini karşısına alır. Zamanla kalp ölür. Ve Allah'ta o kalpten ırak olur çünkü Allah ölü kalplere tecellî etmez. Allah mü'min kulunun kalbine tecellî eder.³¹⁶

Çok yeme miden kapanır

Kalp kapısı perdelenir

Daha Allah kanden gelir

Ayıl ayıl çok yeme³¹⁷

2.8.3. Az Konuşmak

Ağlar Baba bu konuya dair peygamberimizin şu hadis-i şerifini delil olarak sunmuştur: “Kim susar ise kurtulur.”³¹⁸ Susmak ya da az konuşmak kadar faziletli bir şey yoktur. Susan insanın evvela midesi rahat eder, mide rahat edince tüm vücut rahat eder. Böyle insanın kalbine hikmetler, feyzler akar da akar. Kalp ayık, canlı ve diri olur. Dilinden Allah, peygamber ve şerîate uygun sözler çıkar. Tüm düşmanlarına galip gelir. Konuştuğu her kelime insanları Allah'a ve İslâm'a yakınlaştırmaya yönelik olur. Allah da insanlar da bu kimseden razı olur.

Fakat çok konuşan insan nefsine yenik düşer, midesini rahatsız eder ve tüm vücut rahatsız olur. İnsanın kalbi, rûhu her şeyi ölür. İnsan kalbinde nurdan hiçbir eser kalmaz. Düşmanlarının emri altına girip dilinden zehir akıtır. Çünkü kalp ölü olduğu için kalp dili, ağızdaki dile hoş mâna vermez. Başlar Allah'a, peygambere asi olmaya ve gıybet, zan gibi çirkin işlere. Yaptığı tüm hasenatı, ateşin odunu yakıp kül ettiği gibi yok eder.³¹⁹

Mide üç şeyden kapanır

Çok söylersen kalbin ölür

Damarların hep yorulur

Sükût ol ama söyleme³²⁰

³¹⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 152-153.

³¹⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 153.

³¹⁸ Tirmizî, Kıyamet: 51.

³¹⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 154-155.

³²⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 154.

2.8.4. Az Uyumak

Ağlar Baba bu konuda uykudan ziyade, çok uyumanın tahrif ettiği akli açıklamaya çalışır. Böyle bir aklın, muhasebe gücünün azalacağını ve kötü hâller doğuracağını söyler. Bu akıl insanın kafası içerisinde var olan kalbin aklıdır. Bu akıl ki nur-i ilâhidir ve nur-i ilâhiye çok uyku yaraşmaz ve yaramaz. Aklın sarhoş olmasına sebep olur. Kafadaki kalpte bulunan akıl ile insan sadrının içerisinde bulunan kalp, birbirinden haberdar olmaz ve uyumlu olmaz iseler Allah'ı ve emirlerini bulamazlar. Bunun sonucunda insanda var olan mâneviyat ölür. Bu iki varlığın birbirinden haberdar olabilmesi için az uyumak gereklidir. Ki insan, Allah'ını bulup nurlansın, mâneviyatı ve kalbi kavî olsun.³²¹

Geceleri çok yatma

Sevdiğin yâri unutma

Ağyâr ile ülfet etme

Ayıl gafletten uyuma³²²

2.9. MÜRŞİD

Sözlükte mürşid, “Arapça bir kelime olup “r-ş-d” kökünden gelmekte, “doğru yolu gösteren, rehber, kılavuz, mürşid, mânevi rehber, öğüt veren, önder, kaptan, hidayet ve olgunluk” gibi anlamlara gelir.³²³ Tasavvufî terim olarak ise müridleri tarîkatın eğitim, kural ve yöntemleri ile yetiştiren mutasavvıftır. Mürşid yerine şeyh, postnişîn ve seccadenişîn adları da kullanılır.³²⁴

Mürşidin asıl vazifesi, müridini Hz. Muhammed'in (s.a.v) yoluna iletmek, peygamber sevgisini aşılmasıdır. Kim peygamberi sever ise Allah da onu sever. Çünkü Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: (Resûlüm) De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin...” (Âl-i İmrân 3/31)³²⁵

Ağlar Baba'ya göre mürşid, insanın Allah'ı en kısa zamanda bulması, nefis mertebelerini en hızlı şekilde aşması ve tüm düşmanlarına galip gelmesi için başvurulması ya da yardım istenilmesi gereken en büyük silahtır. İnsanın kuvveti hakikat ilmîni bilmeye yetmez. İnsanın hakikat ilmîni bilmesi ya da bulması için peygamberin izinde giden, O'nu kendine rehber edinen kâmil bir mürşide tabi olması gerekmektedir. Mürşid, insanı korktuğundan emin, umduğuna (Allah'ına) kavuşturmaya yardım eder. Ve şöyle der; “Azizim, mürşidsiz Allah

³²¹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 156.

³²² Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 157.

³²³ Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, “rşd” Md., 323-324; İsfahânî, *el- Müfredât*, “rşd” Md., 428-429.

³²⁴ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 232.

³²⁵ Sühreverdi, *Avarifü'l-Mearif*, ter. Hasan Kâmil Yılmaz, (İstanbul: Erkam Yayınları, 1993), 103.

bulunmaz.” Ağlar Baba, Allah’ın Kur’an’da mürşidlerden bahsettiğine dair şu iki ayeti delil olarak göstermektedir:

- “Ey iman edenler! Allah’tan korkun. O’na yaklaşmaya *vesile* (yol) arayın...” (Mâide 5/35)

- “De ki: Size tek bir *öğüt* vereceğim...” (Sebe 34/46)

Allah’ın bu ayetlerde yer verdiği *vesile* ve *öğüt* (vaiz) kavramlarından maksatının, mürşid olduğunu söyler.³²⁶

Ağlar Baba’nın mürşid hakkında bazı görüşleri şunlardır:

- Sâlikin yüksek mertebelere yükselmesi, Allah’ın tecellisine mazhar olması için murakabe yapıp mürşidine bağlı kalması gerek.³²⁷
- Mürşid, sâlikin tefekkür ehli olmasına katkıda bulunur.³²⁸
- Allah mürşide kerameti söz vermiştir.³²⁹
- Mürşidin feyzi sâlikin üzerinden fenâfillah makamında kalkar. Artık o kişiye Allah feyz eder. Fakat sâlik hala mürşidine râbıtaya devam eder.³³⁰

³²⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 164.

³²⁷ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 86.

³²⁸ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 101.

³²⁹ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 130.

³³⁰ Ağlar Baba, *Tasavvuf Mesnevisi*, 133.

SONUÇ

Bayburt, tasavvuf alanında kadim bir kültüre sahip şehirlerden birisidir. Hem tasavvuftan etkilenmiş hem de tasavvuf alanına hizmet edecek nice mutasavvıflar yetiştirerek tasavvufu etkilemiştir. Ağlar Baba da XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl da yaşamış, tasavvuftan etkilenen ve tasavvufu etkileyen şahsiyetlerden birisi olmuştur.

Yazdığı eserlerden, yetiştirdiği talebelerden, sunduğu görüşlerden ve hayat tarzından anlaşıldığı üzere Ağlar Baba devrin en önemli mutasavvıf şairlerinden birisidir. Ağlar Baba dönemin olumsuz şartlarına rağmen kendini tasavvufî, ilmî ve edebî açıdan iyi yetiştirmiş, Kur'anî ve peygamberî bir hayat yaşayarak nefis-i sâfiye mertebesine yükselmiş, her yönü ile insanlara rehber olmuştur. Özellikle eğitim ve diğer alanlarda ortaya koymuş olduğu görüşler, müslümanların bugün çektikleri sıkıntılara çözüm niteliğindedir. Böylelikle mürşid kimliği ile insanları aydınlatmaya, kurtarmaya, doğru yola iletmeye çalışmış, mutasavvıf şair kimliğiyle de insanlığa hidayet vesilesi olacak eserler bırakmıştır.

Ağlar Baba kendi tabiri ile geleceğe “yâdigâr” (hediye, eser) olarak tarif ettiği *Kısas-ı Enbiya*, *Ebyat-ı Ağlar Baba*, *Tefsir-i İnnâenzelnâ ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi*, *Tasavvuf Mesnevisi* olmak üzere dört önemli eser bırakmıştır. Eserlerinde işlediği konuların geneli tasavvufî içerikli olsa da bütün eserlerinde ayet ve hadisleri nakış nakış işlemiş, bilgisinin temeline Kur'an ve sünneti koymuştur. Ortaya koymuş olduğu tüm eserlerinin manzum olma özelliği, eserlerin sadece tasavvufî yönden değil aynı zamanda edebî yönden de incelenmesini gerektirmektedir.

Üveysi yolla Nakşî büyüklerinden feyz alarak bu tarîkata intisab etmiş, tasavvufî yaşantısını Nakşibendiyye tarîkatı prensipleri üzerine inşa etmiştir. Zâhiren de devrin önemli tasavvufî simalarından Hacı Ferşad Efendi'den el almıştır. Tasavvuf anlayışında üzerinde en çok durduğu ve en ön planda gördüğü konular sevgi, tevâzû, nefis muhasebesi ve mânevi ölüm olmuştur.

Ağlar Baba, insanın İslâm'ı en ince şekilde yaşayabilmesi için araç gördüğü tasavvufu, yaşantısı, nasihatleri ve eserleri ile insanlara göstermeye çalışmış ve bu uğurda gecesini gündüzüne katmıştır. Ağlar Baba'nın hayat tarzı, insanlara yaklaşımı ve dilinden düşen beyitleri günümüzde hala dilden dile aktarılmaktadır.

Yaptığımız bu çalışma Ağlar Baba'nın hayatına, şahsiyetine, eserlerine ve tasavvufî görüşlerine yönelik bir çalışmadır. Özellikle hayatı, şahsiyeti ve eserlerine dair sunduğumuz bilgilerin, bu konuda eksik ve boş bırakılmış bir alanı dolduracağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ*. 1-2. Kahire: Mektebetu'l Kudsi, 1351.
- Ağlar Baba. *Ebyât*. Haz. Ziya Açıkgöz. İstanbul: Aktif Yayınları, 2016.
- Ağlar Baba. *Hakikat Cevheri*. Haz. Kalender BATTAL. İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 1997.
- Ağlar Baba. *Tasavvuf Mesnevisi*. Haz. Ziya Açıkgöz. İstanbul: Aktif Yayınları, 2016.
- Ağlar Baba. *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*. Haz. Ziya Açıkgöz. (Yayımlanmamış Kitap).
- Aktepe, Orhan. *Terzi Baba - Hayatı ve Miftah-ı Kenz*. Erzincan: Muştu Yayınları, 1979.
- Albayrak, Nurettin. "Terzi Baba". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Algar, Hamdi. "Emîr Külâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Algar, Hamdi. "Nakşibendiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 335-342. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Alkan, Harun. *Ahmed Hüsâmeddin Dağistani'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2015.
- Altuntaş, Fırat. *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba Ve Tasavvufî Anlayışı*. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.
- Aşçı İbrahim Dede. *Aşçı Dede'nin Hatıraları, Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*. Haz. Mustafa Koç – Eyüp Tanrıverdi. 1-4. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Attar, Ferîdüddîn. *Tezkiretü'l-Evliya*. Haz. Süleyman Uludağ. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.
- Battal, Fetani. *Can Nehrine Varınca İrşâdî*. İstanbul: Şule Yayınları, 2017.
- Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü. *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*. Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları, 2000.
- Çınar, Fatih. "İki Osmanlı İslâm Bilgininin 'İ'Dad-I Kuvvet' Konusundaki Tartışmaları: Sivas Mebusu Mustafa Takî Efendi Ve Alay Müftüsü Fahreddin Efendi'nin Kuvvet Hazırlama Konusundaki Karşılıklı Açıklamaları". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2016): 53-74.

- Birişik, Abdulhamit. “Tefsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bolay, Süleyman Hayri. “Akıl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 238-242. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. 6. Baskı. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Ceyhan, Semih. Ed. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitâbü’t Tarîfât*. Ter. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çakır, Numan. “Bayburtlu Ağlar Baba’nın ‘İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri’ İsimli Eseri”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (Haziran 2018): 86-144.
- Çağrı, Mustafa. “İbrâhim Hakkı Erzurûmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 305-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağrı, Mustafa. “Zan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 120-122. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çelebi, İlyas. “Şeytan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 99-101. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çelebioğlu, Amil. *Erzurumlu İbrahim Hakkı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Çiçekler, Mustafa. “Mesnevi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 320-322. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Demirci, Mehmet. “Hakikat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 178-179. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdî. *Sünen*. Nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed. Riyad: Dârüsselâm Yayınevi, 1999.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu’l-Kulûb*. Ter. Yakup Çiçek, 1-4. 3. Baskı. İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2004.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf Ve Tarikatlar*. 4. Baskı İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.
- Erginli, Zafer. Ed. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.
- Erzincan Terzi Baba Kitabesi.
- Hacıhasanzade, Ferudin. *İlçe, Belde ve köyleriyle Bayburt*. İstanbul: Nef Yayınları, 2014.

- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. “Of’lu Hoca Efendi” İsmi ni Markalaştıran Âlimler”. *I. Uluslararası Geçmiş ten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu Bildirileri*. Ed. şenol Saylan - Betül Saylan, 27-58. İstanbul: Değişim Yayınları, Kasım 2016.
- Hucviri, *Keşfu’l-Mahcûb “Hakikat Bigisi”*. Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed b. Haşan eb-İsfahânî en-Nîsâbûrî. *El-İbâne An Turuki’l Kâsîdîn-Tasavvuf İstilahları*. Çev. Ahmet Yıldırım – Abdül gaffar Aslan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. *Lisanü'l-Arab*. 1-9. Kahire: Dârul-Hadis, 2003.
- İbrahim Hakkı, Erzurûmî. *Mârifetnâme*. Nşr. Kerim Yusuf Ziya. İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1330.
- İmam-ı Gazâlî. *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*. Ter. Mehmed A. Müftüoğlu. 1-4. İstanbul: Pırlanta Yayınevi, 1981.
- İmâm-ı Rabbânî. *Mektûbât-ı Rabbânî*. Ter. T. Hakan Alp – Ö. Faruk Tokat – A. Hamdi Yıldırım. 7. Baskı. İstanbul: Semerkand Yayınevi, 2013.
- İrşâdî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*. Ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu. Bayburt: Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi (Bakütam), 2017.
- İsfahânî, Rağıb. *el- Müfredât*. Ter. Abdalbaki Güneş. 3. Baskı. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Karataş, Ahmet. “Türk-İslam Kültür Ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü”. *Diyanet İlmî Dergi*, 49/3 (Eylül 2013): 113-126.
- Kur’ân-ı Kerim Açıklamalı Meâlî*. Çev. Hayrettin Karaman – Ali Özek – İ. Kâfi Dönmez – Mustafa Çağrıcı – Sadrettin Gümüş – Ali Turgut. 15. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 2014.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. Haz. Süleyman Uludağ. 2. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- Mahmutoğlu, Yakup. “Osmanlı’nın Son Döneminde Bayburt’ta İlmî Hayat”. *Tarihi ve Kültürü İle XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Bayburt, 28-30 Mayıs 2014). Haz. Selcan Koçaslan - M. Yasin Taşkesenlioğlu - Kürşad Kara, 377-404. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.
- Memiş, Abdurrahman. *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri*. İstanbul: Nasihat Yayınları, 2014.

- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Veysel Karani ve Üveysilik*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.
- Öngören, Reşat. “Tarikat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 95-105. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Özdamar, Mustafa. *Ağlar Baba*. İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2016.
- Özger, Yunus. *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari Ve Demografik Yapı)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Özköse, Kadir. Ed. *Tasavvuf El Kitabı*. 3. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Parıldar, Ali Kemal. *Tasavvuf Vadisinde Bayburtlu Halk Şairleri*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları, 2014.
- Sühreverdi, *Avarifü'l-Mearif*. Ter. Hasan Kâmil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 1993.
- Şahin, M. Süreyya. “Kıyas-ı Enbiyâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 495-496. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Şenel, Süleyman. “Divan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 376-377. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Şengül, İdris. “Kıssa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 498-501. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünen*. 1-5. 2. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Türk Dil Kurumu.
- Tosun, Necdet. “Nakşibendiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 342-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Tosun, Necdet. “Silsile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 206-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tosun, Necdet. “Üveysilik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Tozlu, Necdet. *Bayburtlu Ağlar İrşadî Baba-Yusuf İle Zeliha*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi , 2014.
- Uludağ, Süleyman. “Akıl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 246-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Uludağ, Süleyman. “Riyâzet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 143-144. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Uludağ, Süleyman. “Mârifet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 54-56. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Ferşad Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Ruh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Yılmaz, H. Kamil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. 14. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınevi, 2011.

Yılmaztürk, M. Fahri. *Bayburt'un Manevi Bekçileri*. İstanbul: Bayburt Eğitim ve Kültür Yayınları, 2009.

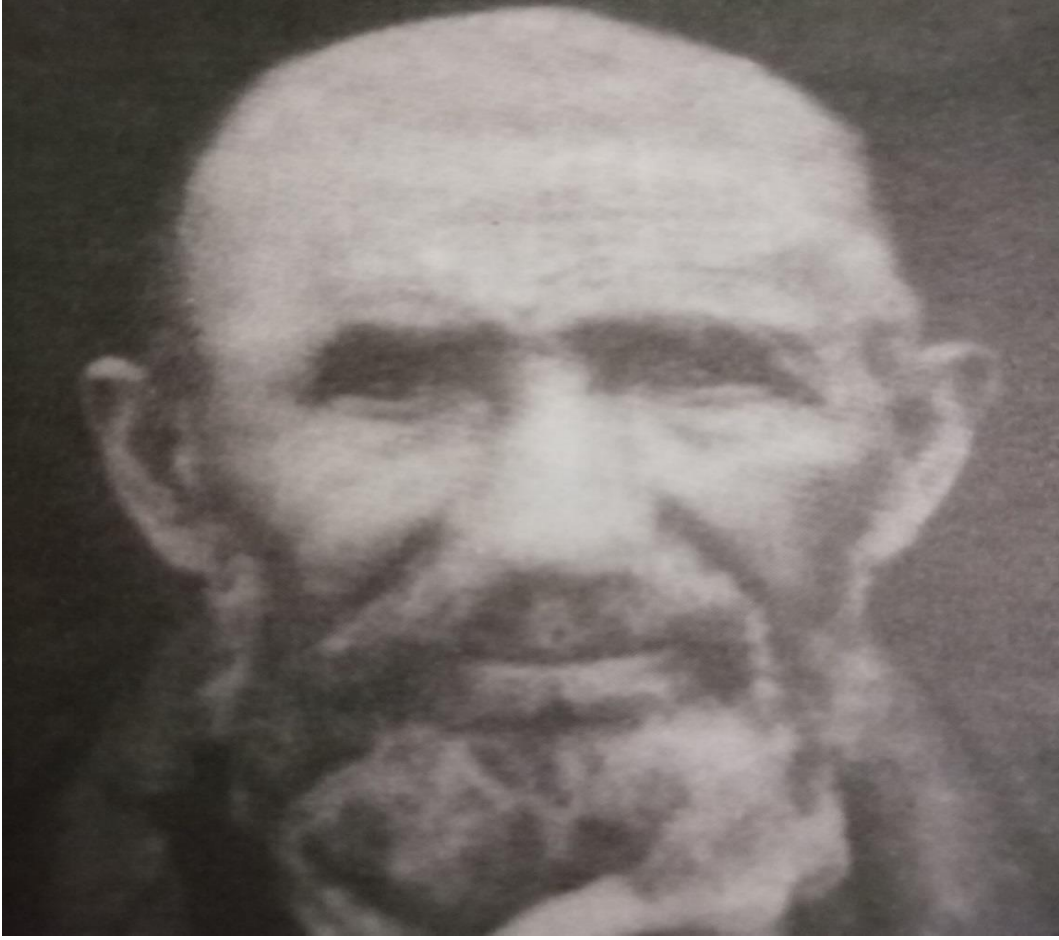
Web Sayfaları:

Ahmet Baba. “Bayburt Ahmet Baba Hazretleri”. Erişim: 17 Haziran 2019.

<https://irsadibayburdi.tr.gg/Ahmet-Baba-Hazretleri.htm>

EKLER:

Ek 1: Ağlar Baba

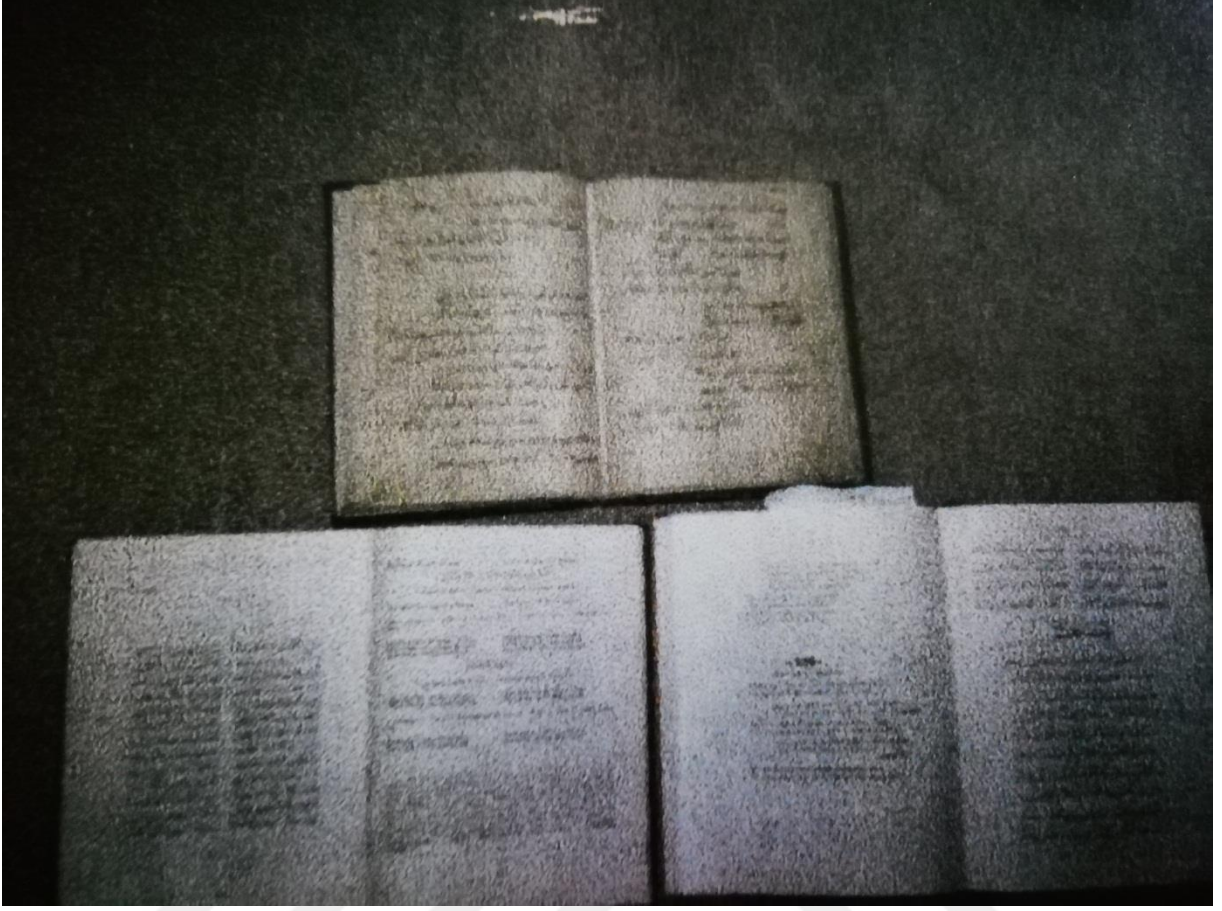
Ek 2: Dedesi İrşadî Baba ve Ağlar Baba'nın kabirleri

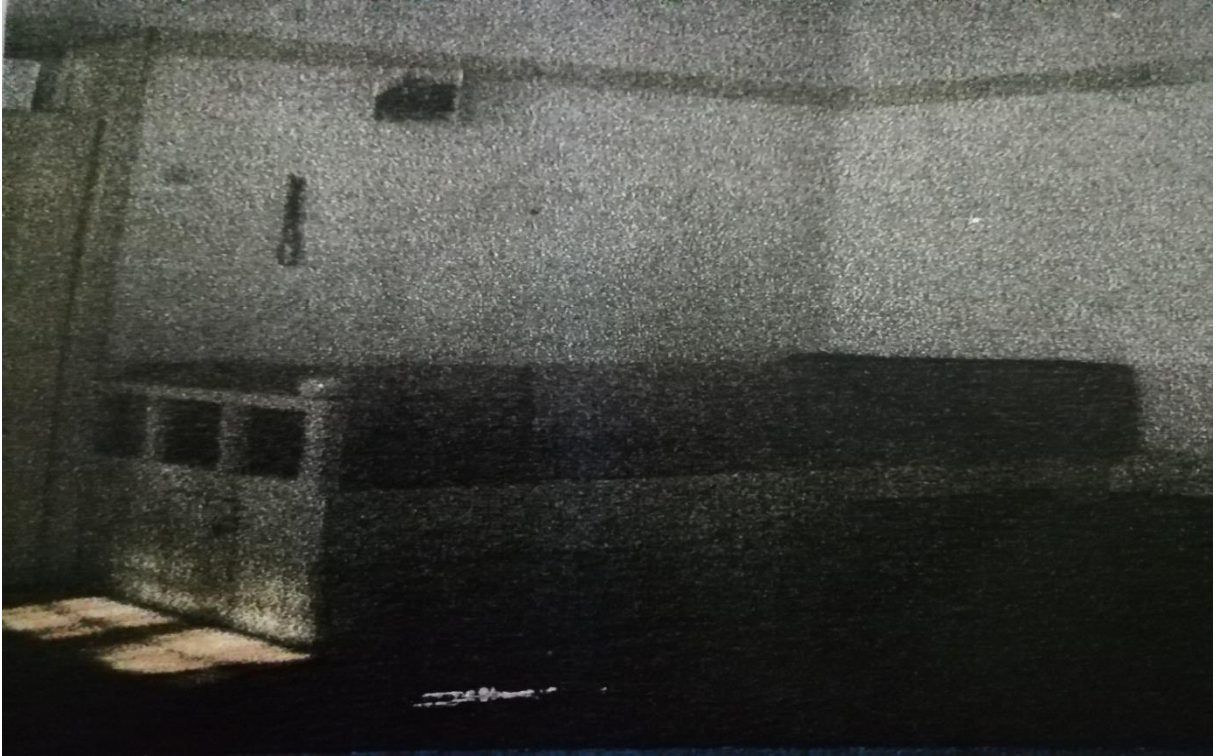
Ek 3: Ağlar Baba'nın seccadesi

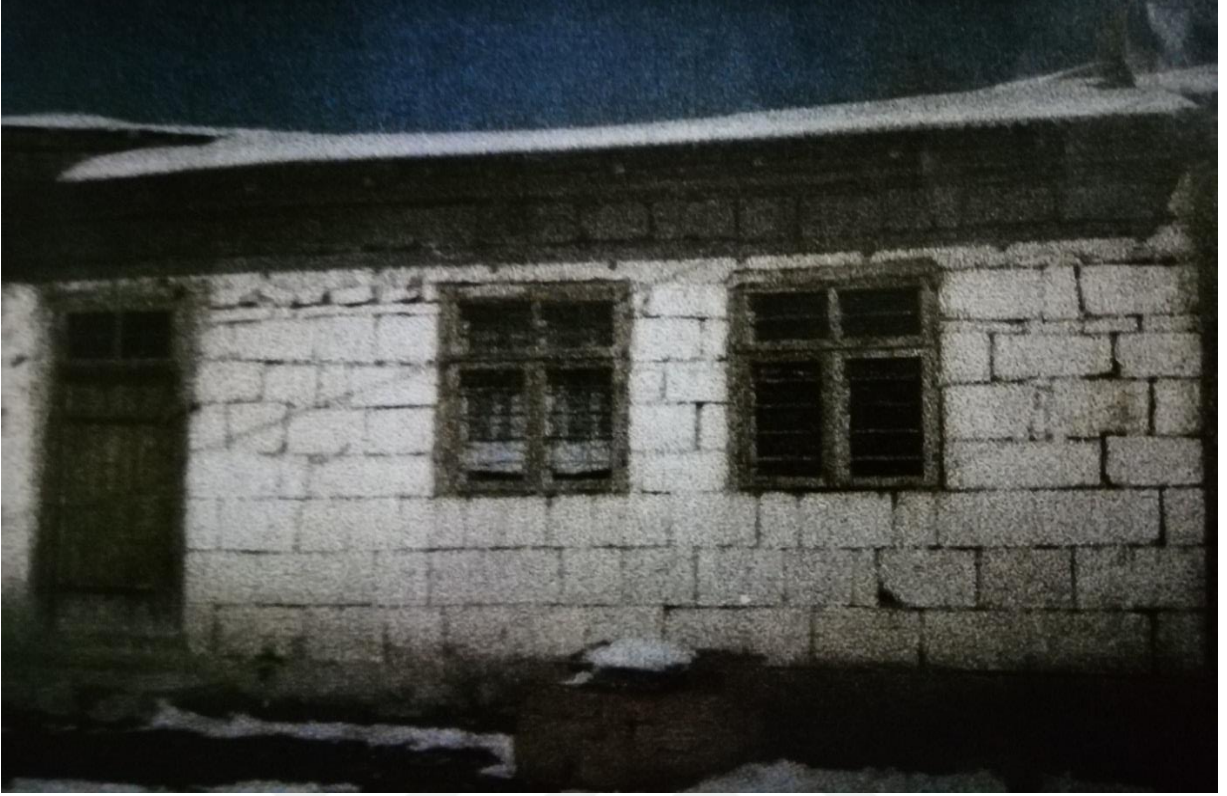
Ek 4: Ağlar Baba'nın el yazması kitapları

Ek 5: Ağlar Baba'nın odasının ii

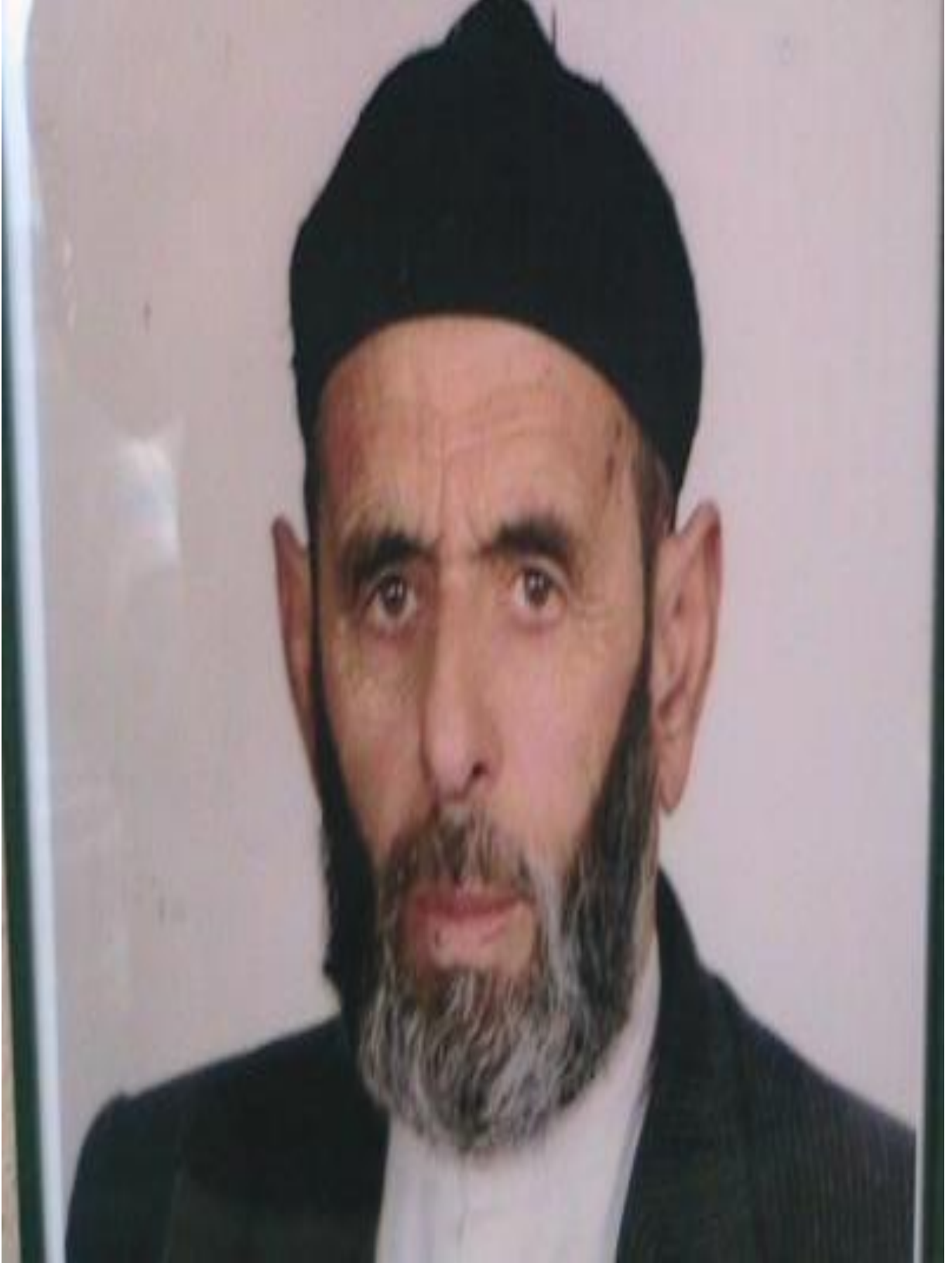
Ek 6: Ağlar Baba'nın odası

Ek 7: Ağlar Baba'nın odasının yeni hali (2019)

Ek 8: Ağlar Baba'nın Oğlu Ahmet Baba

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammet Nayir AKBURAK
Doğum Yeri : DEMİRÖZÜ
Doğum Tarihi : 14.02.1986
Cinsiyeti : Erkek
En Son Görevi : Öğretmen
En Son Görev Yeri : Bayburt Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Askerlik Durumu : Er, Erbaş
Cep Telefonu : 5522362746
E-mail Adresi : muhammetnayir@outlook.com

HAKKIMDA

Muhammet Nayir AKBURAK, Bayburt-Demirözü-Gökçedere kasabasında 14.02.1986 tarihinde dünyaya geldim. İlkokulu, Gökçedere ilkokulunda tamamladım. Ortaokul ve lise öğrenimimi Bayburt Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 1996-2004 tarihleri arasında tamamladım. 2010 yılında Bayburt üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümüne başlayıp 2014 yılında bitirdim. 2010-2014 yılları arasında Gençlik Spor İl Müdürlüğünde özel sektörde çalıştım. Şuan Bayburt Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesinde görevime devam etmekteyim.

EĞİTİM BİLGİLERİ

13/06/2014 Lisans
Bayburt Üniversitesi-Eğitim Fakültesi (Bayburt)-Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Eğitimi/Öğretmenliği

YABANCI DİL BİLGİLERİ

İŞ TECRÜBESİ

09.2014-Şu ana kadar	Öğretmen-Bayburt Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (BAYBURT/MERKEZ)	Süre:5 yıl 2 ay
2010-2014	BAYBURT GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	Süre:4 yıl 8 ay
02.2008-05.2009	MİLİ SAVUNMA BAKANLIĞI (TSK) (İZMİR/BORNOVA)	Süre:1 yıl 3 ay

ALDIĞI ÖDÜLLER

23/06/2017 Başarı Belgesi - (Veriliş Nedeni: Çalışkanlık - Veren Makam: Valilik)

SPORTİF YETENEKLER

Futbol Amatör Sporcu